

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ

“ฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผ่านประวัติศาสตร์และคำสอนชาวอาข่า”

บ้านแม่สะแลป ต.แม่สะลองใน อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย

โดย

นายอาลี เดโซฮาร์ง และคณะ

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่น่าเน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งในการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ในท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้น จุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พูดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่น ๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่าข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้แล้วอาจจะทำให้ใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้น กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวคนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระเบียบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว. สำนักงานภาค ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงานเป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่นักวิจัยเป็นอย่างมาก ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.สำนักงานภาค จึงได้ปรับปรุงแบบการเขียนรายงานวิจัยให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนอออกมาในรูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของ

กระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยมีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัยสู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

เรื่อง : โครงการ “ฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านประวัติศาสตร์และคำสอนของชาวอำเภอบ้านแม่สะแลบ ต.แม่สะแลบใน อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย

ผู้วิจัย : นายอาลี เดโซธาร์และคณะ

บทคัดย่อ

โครงการ “ฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านประวัติศาสตร์และคำสอนของชาวอำเภอบ้านแม่สะแลบ ต.แม่สะแลบใน อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย” มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อสร้างเครื่องมือในการบันทึกภาษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอำเภอบ้านแม่สะแลบอย่างเป็นระบบ เพื่อศึกษา รวบรวมและบันทึกองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์และคำสอน สำนวน สุภาษิตของชาวอำเภอบ้านแม่สะแลบ และเพื่อให้ชุมชนชาวอำเภอบ้านแม่สะแลบเกิดความตระหนัก เห็นคุณค่าและความสำคัญของภาษา และความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง

วิธีการดำเนินงานวิจัย เป็นไปตามลักษณะกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น กล่าวคือ มุ่งเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและการมีส่วนร่วมของชุมชน ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ใน 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) การสร้างเครื่องมือบันทึกภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาษาอำเภอบ้านแม่สะแลบ อักษรไทยและเชื่อมโยงกับอักษรโรมัน โดยทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนเจ้าของภาษาและนักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ 2) การรวบรวมและบันทึกข้อมูลในด้านต่าง ๆ โดยใช้ระบบเขียนภาษาอำเภอบ้านแม่สะแลบ อักษรไทย ในการบันทึกข้อมูลตั้งแต่ระดับคำศัพท์ ประโยค บทสนทนา นิทาน สำนวน สุภาษิต ตลอดจนประวัติหมู่บ้านแม่สะแลบ โดยกลุ่มเยาวชนเป็นผู้ทำหน้าที่หลักในการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลดังกล่าว 3) การจัดทำหนังสือ “รวบรวม คำศัพท์ นิทาน ประวัติศาสตร์ของชาวอำเภอบ้านแม่สะแลบ” ซึ่งได้รวบรวมข้อมูลที่ทีมวิจัยชาวอำเภอบ้านแม่สะแลบได้บันทึกร่วมกัน พร้อมทั้งมีการตรวจสอบปรับปรุงและแก้ไข สามารถนำไปเผยแพร่ให้กับคนในชุมชน และผู้ที่สนใจต่อไป

ผลจากการดำเนินงานทำให้ได้ผลผลิตต่าง ๆ ได้แก่ ระบบเขียนภาษาอำเภอบ้านแม่สะแลบ อักษรไทยและเชื่อมโยงกับอักษรโรมัน ประโยคฝึกอ่านอย่างง่าย หมวดคำศัพท์ บทสนทนาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน นิทานอำเภอบ้านแม่สะแลบ สำนวน สุภาษิตของชาวอำเภอบ้านแม่สะแลบ ที่แสดงให้เห็นถึงคำสอนที่มุ่งเน้นในเรื่องคุณธรรม ความดี และความกตัญญูรู้คุณ รวมถึงประวัติศาสตร์หมู่บ้านแม่สะแลบ เรื่องราวเหล่านี้ได้ถูกบันทึกโดยใช้ภาษาอำเภอบ้านแม่สะแลบ อักษรไทย และรวบรวมไว้ในหนังสือ “รวบรวมคำศัพท์ นิทาน ประวัติศาสตร์ของชาวอำเภอบ้านแม่สะแลบ” ซึ่งสามารถเผยแพร่สู่คนในชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องต่อไป

ผลลัพธ์จากการดำเนินงานที่สำคัญ ทำให้เด็กรุ่นใหม่สามารถพูดภาษาอำเภอบ้านแม่สะแลบได้ถูกต้องและชัดเจน กลุ่มเยาวชนชาวอำเภอบ้านแม่สะแลบได้เรียนรู้คำศัพท์ นิทาน และสำนวน สุภาษิต ที่ไม่ค่อยได้ใช้ในชีวิตประจำวันแล้ว รวมทั้งยังทำให้เด็กกลุ่มเยาวชนชาวอำเภอบ้านแม่สะแลบที่สามารถฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง โดยใช้เครื่องมือในการบันทึกภาษาของตนเองได้

ทั้งนี้การฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอำเภอบ้านแม่สะแลบ จะมั่นคงและยั่งยืนได้ ควรมีกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง รวมไปถึงการนำภาษาอำเภอบ้านแม่สะแลบเข้าสู่การจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน ซึ่งจะทำให้เด็ก เยาวชนได้เรียนรู้ภาษาอำเภอบ้านแม่สะแลบ ร่วมกับองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอำเภอบ้านแม่สะแลบมากยิ่งขึ้น

บทสรุปโครงการ

บทนำ

กลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่า¹ (Akha) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีภาษาอยู่ในตระกูลจีน – ทิเบต สาขาธิเบต – พม่า มีประชากรประมาณ 50,000 คน (สุวิไล เปรมศรีรัตน์และคณะ, 2547)² ประชากรอาศัยอยู่ในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทยจำนวนมาก กลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่า สามารถแบ่งได้อีกหลายกลุ่ม และส่วนมากแบ่งกลุ่มตามลักษณะการแต่งกายของผู้หญิง สภาพที่อยู่อาศัย ชื่อที่ผู้อื่นเรียก หรือชื่อตระกูล สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่าในประเทศไทย สามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มย่อย ได้แก่ อ่าข่าอู๋โล่, อ่าข่าโลมี และหล่าป้ออ่าข่า หรือเรียกว่าอ่าข่าจีน

ชุมชนในหมู่บ้านแม่สะแลบ ต.แม่สะลองใน อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย เป็นชาวอ่าข่าโลมี อพยพย้ายมาจากประเทศพม่า มีประชากรประมาณ 700 คน 123 หลังคาเรือน ส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์ ประกอบอาชีพทำไร่ เช่น ปลูกข้าว ปลูกชา ปลูกข้าวโพด เป็นต้น

สถานการณ์การใช้ภาษาของชาวอ่าข่า บ้านแม่สะแลบ พบว่า เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่พูดภาษาอ่าข่าปนกับภาษาไทย ทั้งนี้เนื่องมาจากการพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจในประเทศไทย ที่ทำให้ชาวอ่าข่ามีการติดต่อสื่อสาร ค้าขายกับคนภายนอก ทำให้ต้องใช้ภาษาอ่าข่าปนกับภาษาไทย ประกอบกับนโยบายด้านการศึกษาที่ใช้ภาษาไทยเป็นสื่อการเรียนการสอนในโรงเรียน ทำให้เป็นการเพิ่มโอกาสให้ชาวอ่าข่าใช้ภาษาไทยมากขึ้น ตลอดจนกระแสโลกาภิวัตน์ที่เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว

จากปัญหาดังกล่าว ประกอบกับความกังวลของคนรุ่นผู้สูงอายุ ชุมชนชาวอ่าข่า บ้านแม่สะแลบ จึงรวมกลุ่มกันเพื่อเสนอโครงการ “ฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านประวัติศาสตร์และคำสอนของชาวอ่าข่า” โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ของชาวอ่าข่า ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองเพื่อให้คนในชุมชน เด็ก และเยาวชน เกิดความตระหนัก รักและภูมิใจในความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง และสามารถเป็นแรงพลังในการพัฒนาชุมชนของตนเองให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

โจทย์วิจัย

ชุมชนชาวอ่าข่าจะมีกระบวนการในการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยผ่านการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ คำสอน สำนวน สุภาษิตของตนเองได้อย่างไร

¹ หนังสือทั่วไปจะใช้คำว่า “อ่าข่า” แต่เมื่อทีมวิจัยได้ร่วมจัดทำระบบเขียนแล้ว การเขียนที่สอดคล้องกับการออกเสียงและการเขียนคือ “อ่าข่า” ดังนั้นทีมวิจัยจึงยึดการใช้ตามหลักการของระบบเขียน โดยใช้คำว่า “อ่าข่า” ในรายงานวิจัยฉบับนี้

² สุวิไล เปรมศรีรัตน์และคณะ. (2547). *แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย*. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อสร้างเครื่องมือในการบันทึกภาษา องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอำเภอย่างเป็นระบบ
- 2) เพื่อศึกษา รวบรวมและบันทึกองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์และคำสอน สำนวน สุภาษิตของชาวอำเภอย่าง
- 3) เพื่อให้ชุมชนชาวอำเภอย่างเกิดความตระหนัก เห็นคุณค่าและความสำคัญของภาษา และความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตเนื้อหา

- 1) เครื่องมือในการบันทึกภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอำเภอย่าง
 - การทำระบบเขียนภาษาอำเภอย่าง
- 2) ประวัติศาสตร์ของชาวอำเภอย่าง
 - ประวัติศาสตร์การอพยพชาวอำเภอย่าง (ได้จากการค้นคว้าเอกสาร บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ฯลฯ)
 - ประวัติศาสตร์การอพยพชาวอำเภอย่าง บ้านแม่สะแลบ (ได้จากการบอกเล่าของผู้รู้ ผู้สูงอายุในชุมชน)
- 3) องค์ความรู้ด้านคำสอน สำนวน สุภาษิต ของชาวอำเภอย่าง

ขอบเขตพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย

ชุมชนชาวอำเภอย่าง บ้านแม่สะแลบ ต.แม่สะลองใน อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย

ขอบเขตระยะเวลา

12 เดือนหลังจากโครงการได้รับการอนุมัติ

วิธีการดำเนินงาน

- 1) กิจกรรมเปิดตัวชี้แจงโครงการวิจัย มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนชาวอำเภอย่าง เกิดความเข้าใจในการดำเนินงานโครงการ และให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมโครงการวิจัย ฯ
- 2) กิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อจัดทำระบบเขียนภาษาอำเภอย่าง โดยชุมชนเจ้าของภาษามีส่วนร่วม เพื่อให้ชุมชนสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการบันทึกภาษา และองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองประกอบด้วย
 - การจัดทำระบบเขียนภาษาอำเภอย่าง

- การทดสอบระบบเขียนภาษาอาข่า
- การทดลองใช้ระบบเขียนภาษาอาข่า

3) กิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างนักเขียนชุมชน ทำให้ชาวอาข่าสามารถใช้ระบบเขียนในการเขียนคำศัพท์ ประโยค เรื่องเล่า นิทาน รวมถึงองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองได้

4) ทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชาวอาข่า โดยทีมพี่เลี้ยงและทีมวิจัยท้องถิ่นร่วมกันศึกษา ค้นคว้าเพิ่มเติม จากเอกสาร บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การอพยพความเป็นอยู่ของชาวอาข่า ฯลฯ พร้อมกับการจัดเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนร่วมกัน

5) วางแผนและเก็บรวบรวมข้อมูล / ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอาข่า ตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้ ได้แก่ ประวัติศาสตร์การอพยพของชาวอาข่าและคำสอน สำนวน สุภาษิตของชาวอาข่า

6) กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อสรุปข้อมูล และวิเคราะห์เชื่อมโยงองค์ความรู้จากภายนอกมาร่วมกัน

7) กิจกรรมจัดทำหนังสือ คู่มือ เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ และคำสอนของชาวอาข่า

8) กิจกรรมสรุป และถอดบทเรียนโครงการวิจัย ฯ ร่วมกัน

9) กิจกรรมเวทีปิดโครงการ ฯ เพื่อคืนความรู้ในการทำงานวิจัยสู่ชุมชน

ผลการดำเนินงาน

จากการดำเนินงานในโครงการ ฯ ทำให้ได้ผลผลิต ผลลัพธ์ รวมทั้งปัจจัยที่ทำให้เกิดผลสำเร็จจากการดำเนินงาน ดังต่อไปนี้

ผลผลิต (output)

จากการทำงานวิจัยในโครงการดังกล่าว ทำให้ทีมวิจัยได้ผลผลิต (output) ในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่

1) ระบบเขียนภาษาอาข่า อักษรไทย และเชื่อมโยงสู่อักษรโรมัน ประกอบด้วย พยัญชนะต้น 26 ตัว สระ 22 ตัว เสียงวรรณยุกต์ 3 เสียง และอักษรควบกล้ำ 4 ตัว ซึ่งเป็นเครื่องมือในการบันทึกภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอาข่า

2) ประโยคฝึกอ่านอย่างง่าย โดยใช้คำในพยัญชนะต้นในการแต่งประโยค ประกอบด้วยระบบเขียนภาษาอาข่า อักษรไทย และอักษรโรมัน พร้อมทั้งความหมาย จำนวน 26 ประโยค เนื่องจากใช้ระบบคำในพยัญชนะต้นมาแต่งเป็นประโยคอย่างง่าย ทำให้เด็ก ๆ ชาวอาข่าสามารถฝึกหัดอ่าน เขียน ภาษาอาข่าทั้งตัวอักษรไทย และอักษรโรมันได้

3) หมวดคำศัพท์ จำนวน 9 หมวด ได้แก่ หมวดเครื่องใช้, หมวดผลไม้, หมวดอวัยวะ, หมวดเครือญาติ, หมวดวัน เวลา, หมวดสี, หมวดสัตว์, หมวดตัวเลข และหมวดพืช ผัก

4) บทสนทนาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ประกอบด้วย บทสนทนาภาษาอาข่า ความหมายคำต่อคำ และความหมายโดยรวม ซึ่งการบันทึกบทสนทนานี้ทำให้ได้เห็นรูปแบบการใช้ไวยากรณ์ของภาษาอาข่าที่แตกต่างจากไวยากรณ์ภาษาไทย

5) นิทานอาข่า ประกอบด้วยภาษาอาข่า อักษรไทย ความหมาย และภาพประกอบ จำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ ชี้อ่า อาเจ้ เอ้ว (แก้งร้องทำไม), อาญี กี้ซอ อาโด ยอแกง (น้องชายชื่อกี้ซอกับพี่ชายฉลาด), ฉื่อเตอฮา (ขวานทอง) และ ฮาล่า ฮือเออ ฟาบืออามา (เรื่องเลื่อกับคางคก) ซึ่งนิทานเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงคำสอนให้คนทำความดี รู้จักซื่อสัตย์ และมีความกตัญญู ปัจจุบันชาวอาข่าไม่นิยมเล่านิทานให้ลูกหลานได้ฟังแล้ว เนื่องจากบริบทชุมชนและวิถีชีวิตของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป

6) สำนวน สุภาษิต ของชาวอาข่า จำนวน 12 สำนวน ประกอบด้วยภาษาอาข่า อักษรไทย ความหมายคำต่อคำ และความหมายโดยรวม ซึ่งคำสำนวนและสุภาษิตเหล่านี้ มีลักษณะการเปรียบเทียบ หรือเปรียบเทียบกับสัตว์ และธรรมชาติ ซึ่งแฝงไปด้วยคุณธรรม คำสอนต่าง ๆ รวมทั้งคำศัพท์ที่ใช้ยังเป็นคำศัพท์ที่มีคำสัมผัส และมีความแตกต่างจากคำศัพท์ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งยังต้องตีความและแปลความหมาย ทำให้คนรุ่นใหม่หรือกลุ่มเยาวชนไม่เข้าใจสำนวน หรือสุภาษิตต่าง ๆ จำเป็นต้องมีการบันทึก หรือมีผู้คอยสอน

7) ประวัติศาสตร์หมู่บ้านแม่สะแลบ โดยได้ข้อมูลมาจากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนที่มาตั้งบ้านเรือนอยู่ในหมู่บ้านแม่สะแลบเป็นรุ่นแรก ๆ ซึ่งได้มีการบันทึกภาพวิดีโอ จัดบันทึกเป็นภาษาอาข่าอักษรไทย และแปลความหมาย ซึ่งได้ชี้ให้เห็นว่าชาวอาข่าในหมู่บ้านแม่สะแลบ มีลักษณะคล้ายกับชาวอาข่าที่อื่น กล่าวคือเป็นคนอาข่าที่อพยพย้ายถิ่นมาจากประเทศพม่า เนื่องจากหนีภัยสงคราม และความยากลำบากในการทำมาหากิน จึงถอยร่นมาตั้งรกรากในประเทศไทย

8) หนังสือเรื่อง “รวบรวมคำศัพท์ นิทาน ประวัติศาสตร์ของชาวอาข่า บ้านแม่สะแลบ” ซึ่งเป็นหนังสือที่รวบรวมผลงานวิจัยในโครงการ ภายในเล่มประกอบด้วยเนื้อหาต่าง ๆ เช่น ระบบเขียนภาษาอาข่า อักษรไทย, คำศัพท์, บทสนทนา, นิทาน, สำนวน สุภาษิต และประวัติศาสตร์หมู่บ้านแม่สะแลบ เป็นต้น ซึ่งสามารถเผยแพร่ให้คนในชุมชน และกลุ่มคนที่สนใจได้ศึกษาอีกด้วย

ผลลัพธ์ (outcome) ที่เกิดจากการดำเนินงาน มีดังนี้

1) ทำให้มีกลุ่มเยาวชนชาวอาข่าที่สามารถทำงานฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ โดยใช้ระบบเขียนภาษาอาข่า อักษรไทยเป็นเครื่องมือในการบันทึกภาษา

2) ทำให้เด็กรุ่นใหม่สามารถพูดภาษาอาข่าได้ถูกต้อง และชัดเจนมากขึ้น เนื่องจากมีระบบเขียนภาษาอาข่า อักษรไทย ทำให้เด็กรุ่นใหม่สามารถอ่านและเรียนรู้คำที่ถูกต้องได้อย่างชัดเจน

3) ทำให้ทีมวิจัย โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน ได้รู้คำศัพท์ที่ปัจจุบันไม่ได้ใช้ในชีวิตประจำวันแล้ว เช่น คำว่า ชิวลิว แปลว่า ขลุ่ย ซึ่งคำนี้ได้ปรากฏในจารตพยูชนะตัน เป็นต้น

4) ทำให้ทีมวิจัย โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน ได้เรียนรู้สำนวน สุภาษิต และนิทานของชาวอาข่า ที่ปัจจุบันไม่มีใครได้เล่าให้ฟังแล้ว

ปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จ ได้แก่

1) เจ้าของภาษามีการทำงานร่วมกับนักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ เพื่อสร้างระบบเขียนภาษาอาข่า อักษรไทย และสามารถเชื่อมโยงสู่อักษรโรมันได้ เพื่อเป็นเครื่องมือในการบันทึกภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งยังมีการบูรณาการที่ทำให้เจ้าของภาษาใช้ระบบเขียนภาษาอาข่า อักษรไทยได้อย่างมั่นใจ

2) ผู้นำชุมชน ให้ความสำคัญและสนับสนุนการทำงานฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอำเภอ รวมทั้งได้ทำหน้าที่ประสานงานกลุ่มเยาวชน รวมทั้งปราชญ์ชุมชน ให้ได้มีส่วนร่วมในการทำงานฟื้นฟูภาษาตามโครงการ ฯ

3) มีผู้นำเยาวชนที่มีความสามารถในการอ่าน เขียน ภาษาไทยได้ดี และมีการทำงานตามโครงการอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งยังเป็นผู้ชักชวนกลุ่มเยาวชนรุ่นเด็ก ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมตามความเหมาะสม เช่น การวาดรูป หรือการบันทึกคำศัพท์ เป็นต้น

วิเคราะห์ผลการวิจัย

การดำเนินงานโครงการ “ฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านประวัติศาสตร์และคำสอนของชาวอำเภอ” ได้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ 3 ประการ ได้แก่

1) ได้สร้างเครื่องมือบันทึกภาษา องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอำเภอ อย่างเป็นระบบ โดยผ่านกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างทีมวิจัยชาวอำเภอ ซึ่งเป็นชุมชนเจ้าของภาษา ร่วมกับนักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ จากศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษา - วัฒนธรรมในภาวะวิกฤต สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล และ นักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาอำเภอ จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทำให้ได้ระบบเขียนภาษาอำเภอ อักษรไทย และยังสามารถเชื่อมโยงกับอักษรโรมันที่ใช้กันทั่วไปของชาวอำเภออีกด้วย

จากกระบวนการทำระบบเขียนภาษาอำเภอ พบว่า ระบบเสียงภาษาอำเภอ มีความแตกต่างจากระบบเสียงภาษาไทย โดยทีมวิจัยชาวอำเภอ หรือชุมชนเจ้าของภาษาได้มีส่วนร่วมในการเลือกใช้อักษรไทยแทนเสียงที่เขียนแล้วมีความใกล้เคียงกับการออกเสียงจริงมากที่สุด ดังนี้

1.1) เสียงพยัญชนะต้นบางเสียงไม่มีในภาษาไทย เช่น กุ แทนเสียง g, ข แทนเสียง x, จ แทนเสียง ʒ, ฉ แทนเสียง ts, ณ แทนเสียง j, ส แทนเสียง z, ณุ แทนเสียง jn, ช แทนเสียง dz เป็นต้น

1.2) ระบบเสียงสระของภาษาอำเภอ เป็นสระเสียงเดี่ยวทั้งหมด ไม่มีเสียงสระประสม และไม่มี การแยกเสียงสระสั้นและสระยาวเช่นเสียงสระในภาษาไทย ชุมชนเจ้าของภาษาได้เลือกรูปสระเสียงสั้นในภาษาไทยมาใช้แทนเสียงของคำที่มีวรรณยุกต์ปับหนัก เป็นต้น

1.3) เนื่องจากภาษาอำเภอเป็นภาษาที่ไม่มีเสียงพยัญชนะท้ายในการเขียนเสียงสระ y, ø, ā, m ซึ่งไม่มีในภาษาไทย เจ้าของภาษาจึงได้เลือกใช้รูปพยัญชนะบางตัวในภาษาไทยมาใช้ในระบบเขียน เพื่อแสดงการออกเสียงให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น กล่าวคือ เสียงสระ y ใช้ ั๋ว และเสียงสระ ø ใช้ -ว แทนการออกเสียงสระอี และสระเอ ที่มีการห่อปากด้วย เสียงสระนาสิก ā ใช้ -ง แทนลักษณะเสียงนาสิกของสระ และเสียงสระ m ใช้ -ม แทนการปิดริมฝีปากเพื่อออกเสียงสระที่เป็นพยางค์ ดังนั้นการใช้รูปพยัญชนะ -ว -ง -ม ในระบบเขียนภาษาอำเภอด้วยอักษรไทย จึงไม่ได้เป็นเสียงพยัญชนะท้าย แต่เป็นการแสดงลักษณะของเสียงสระบางเสียงซึ่งไม่มีในภาษาไทย

1.4) เสียงวรรณยุกต์ภาษาอ่าข่ามี 3 ระดับ คือ เสียงสูงระดับ เสียงกลางระดับ และเสียงต่ำระดับ โดยแยกออกเป็น 2 ชุด คือ ชุดเสียงสูง-กลาง-ต่ำ ที่เป็นเสียงวรรณยุกต์ปกติ และชุดเสียงสูง-กลาง-ต่ำ ที่เป็นเสียงวรรณยุกต์บีบหนัก เจ้าของภาษาได้เลือกใช้รูปวรรณยุกต์เช่นเดียวกับในภาษาไทย กล่าวคือ เสียงสูงระดับ จะใช้รูปวรรณยุกต์ตรี, เสียงกลางระดับ ไม่แสดงรูปวรรณยุกต์เช่นเดียวกับเสียงสามัญในภาษาไทย ส่วนเสียงต่ำระดับ เลือกใช้รูปวรรณยุกต์เอก

2) ได้มีการศึกษา รวบรวมและบันทึกองค์ความรู้ด้านนิทาน คำสอน สุภาษิต และประวัติศาสตร์ชาวอ่าข่าในหมู่บ้านแม่สะแลบ โดยทีมวิจัยชาวอ่าข่า โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน ได้มีกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลที่แตกต่างหลากหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับลักษณะข้อมูลนั้น ๆ ได้แก่

2.1) การรวบรวมคำศัพท์ ทีมวิจัยได้แบ่งกลุ่มเพื่อบันทึกคำศัพท์ตามหมวดหมู่ หากคำศัพท์คำไหนที่กลุ่มเยาวชนไม่รู้ หรือไม่มั่นใจในการออกเสียง ก็จะถามกลุ่มผู้ใหญ่ ซึ่งกระบวนการในการจดบันทึกคำศัพท์และตรวจสอบคำศัพท์ร่วมกันนี้ ทำให้กลุ่มเยาวชนอ่าข่าได้เรียนรู้การใช้ระบบเขียนภาษาอ่าข่า อักษรไทย และมีความมั่นใจในการใช้ระบบเขียนภาษาอ่าข่า อักษรไทยมากขึ้น

2.2) การบันทึกนิทานอ่าข่า เป็นลักษณะการเชิญผู้รู้ หรือปราชญ์ ผู้สูงอายุ มาเล่านิทานให้ฟัง โดยมีการบันทึกเสียงจากโทรศัพท์มือถือ แล้วนำกลับมาฟังใหม่อีกครั้ง เพื่อจับใจความแล้วนำมาเรียบเรียงใหม่ พร้อมกับบันทึกเป็นภาษาอ่าข่า อักษรไทย และความหมาย รวมทั้งยังได้ตรวจสอบความถูกต้องร่วมกันอีกด้วย

2.3) การบันทึก สำนวน สุภาษิตอ่าข่า เป็นการสอบถามจากผู้รู้ หรือปราชญ์ชุมชน ซึ่งได้บันทึกเป็นภาษาอ่าข่า อักษรไทย ความหมายคำต่อคำ และความหมายโดยรวม ทั้งนี้สำนวน สุภาษิตของชาวอ่าข่า มีลักษณะเปรียบเทียบ และต้องตีความ จึงเป็นโอกาสที่ทำให้กลุ่มปราชญ์ชุมชน ได้สอนคำสำนวนต่าง ๆ เหล่านี้ให้กับกลุ่มเยาวชน

2.4) การศึกษาประวัติศาสตร์หมู่บ้านแม่สะแลบ ผ่านการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนที่มาตั้งบ้านเรือนในหมู่บ้านแม่สะแลบเป็นรุ่นแรก ๆ โดยใช้โทรศัพท์มือถือในการบันทึกวิดีโอ แล้วนำมาถอดความ เรียบเรียงโดยใช้ระบบเขียนภาษาอ่าข่า อักษรไทย พร้อมกับแปลความหมาย

จากการศึกษารวบรวม และบันทึกองค์ความรู้เหล่านี้ ทำให้ทีมวิจัยร่วมกับ ทีมพี่เลี้ยง และศูนย์ศึกษาและพัฒนาภาษา - วัฒนธรรมในภาวะวิกฤต สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล จัดทำหนังสือเพื่อรวบรวมองค์ความรู้เรื่อง “รวบรวมคำศัพท์ นิทาน ประวัติศาสตร์ของชาวอ่าข่า บ้านแม่สะแลบ” โดยใช้ระบบเขียนภาษาอ่าข่า อักษรไทย ซึ่งสามารถเผยแพร่ให้กับคนในชุมชน และผู้ที่สนใจทั่วไป

3) ชุมชนชาวอ่าข่าเกิดความตระหนัก เห็นคุณค่าและความสำคัญของภาษา และความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง จะเห็นได้จากการดำเนินงานวิจัยในโครงการนี้ มีกลุ่มเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทในการวิจัยเป็นอย่างมาก ตั้งแต่การจัดทำระบบเขียนภาษาอ่าข่า อักษรไทย การบันทึกและเก็บรวบรวมข้อมูลของชาวอ่าข่า ตลอดจนตรวจสอบความถูกต้องร่วมกัน จากกระบวนการทำงานวิจัยของกลุ่มเยาวชนดังกล่าว ได้ทำให้กลุ่มเยาวชนชาวอ่าข่า ได้เรียนรู้ด้านคำสอน สำนวน สุภาษิต รวมทั้งนิทานของชาวอ่าข่า ซึ่งเป็นคติสอนใจสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ อาจกล่าวได้ว่า กลุ่มเยาวชนชาวอ่าข่าที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

โครงการวิจัยนี้ สามารถฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ โดยใช้ระบบเขียนภาษาอ่าข่า อักษรไทย เป็นเครื่องมือในการบันทึกภาษา

ปัญหา อุปสรรค

- 1) กลุ่มเยาวชนส่วนใหญ่ ไม่ค่อยมีเวลาทำงานวิจัยร่วมกัน เนื่องจากแต่ละคนมีภารกิจในการเรียนหนังสือนอกชุมชน
- 2) ทีมวิจัยบางคน ไม่สามารถทำงานวิจัยได้อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากติดภารกิจในการประกอบอาชีพ และการย้ายไปทำงานในต่างประเทศ
- 3) ทีมวิจัยบางคน ไม่มีความถนัดในการอ่าน เขียนภาษาไทย หรือไม่มีความรู้ในการใช้อักษรโรมัน ทำให้เป็นอุปสรรคในการบันทึกภาษาอ่าข่า ด้วยอักษรไทย

ข้อเสนอแนะ

จากการจัดกิจกรรมเวทีนำเสนอผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ประเด็นการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น : กลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่า กูย กวย และไทดำ ในวันที่ 27 พฤศจิกายน 2561 ที่สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล ผลการนำเสนอผลงานวิจัยของกลุ่มอ่าข่าในเวทีนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ข้อเสนอแนะดังนี้

- 1) การฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น จำเป็นต้องมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ควรมีกลุ่มวัยกลางคนเข้าร่วมดำเนินงาน ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีศักยภาพ สามารถใช้ภาษาอ่าข่าได้ดี ซึ่งจะทำให้มีพลังในการฟื้นฟูภาษาของตนเองมากยิ่งขึ้น
- 2) ควรมีการนำภาษาท้องถิ่น หรือภาษาอ่าข่าเข้าไปสอนในระบบโรงเรียน ซึ่งจะทำให้เด็ก เยาวชนได้เรียนรู้ภาษาอ่าข่า ร่วมกับองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอ่าข่ามากยิ่งขึ้น

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ

ก

บทสรุปผู้บริหาร

ข

บทที่ 1 บทนำ

1. หลักการและเหตุผล	1
2. โจทย์วิจัย	4
3. วัตถุประสงค์	4
4. พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย	4
5. ประเด็นในการศึกษา	4
6. แนวทางการดำเนินงาน	4
7. ระยะเวลาในการดำเนินงาน	5
8. ผลที่คาดว่าจะได้รับ	5

บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม

1. ประวัติศาสตร์ชาวอำขา	6
1.1 ประชากรและการกระจายตัว	7
1.2 อำขาในประเทศไทย	8
1.3 อำขาในเขตภาคเหนือของประเทศไทย	8
2. ภาษามำขา	11
2.1 ระบบเสียงภาษามำขา	13

บทที่ 3 วิธีการดำเนินงานวิจัย

1. ขอบเขตการวิจัย	15
1.1 ขอบเขตเนื้อหา	15
1.2 ขอบเขตพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย	15
1.3 ขอบเขตระยะเวลา	15

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

2. กระบวนการวิจัย	16
2.1 กิจกรรมเปิดเวทีชี้แจงโครงการ ฯ	18
2.2 กิจกรรมเข้าร่วมงานวันภาษาแม่สากล ปี 2559	18
2.3 กิจกรรมจัดทำระบบเขียนภาษาอ่าซ่า	19
2.4 กิจกรรมบันทึกคำศัพท์ภาษาอ่าซ่า	21
2.5 กิจกรรมเก็บรวบรวม บันทึกข้อมูลและตรวจสอบข้อมูล	21
2.5.1 การเก็บข้อมูลเรื่องนิทาน	21
2.5.2 การเก็บข้อมูลเรื่องสำนวน สุภาษิต	22
2.5.3 การเก็บข้อมูลเรื่องประวัติศาสตร์ชุมชน	22
2.5.4 การเขียนประโยคสำหรับฝึกอ่านอย่างง่าย	22
2.6 กิจกรรมการจัดทำหนังสือ “รวบรวมคำศัพท์ นิทาน ประวัติศาสตร์ของชาวอ่าซ่า บ้านแม่สะแลป”	22
2.7 กิจกรรมการนำเสนอผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	23
3. วิธีการเก็บข้อมูล	24
4. การวิเคราะห์ข้อมูล	25

บทที่ 4 ผลการวิจัย

1. ระบบเขียนภาษาอ่าซ่า	26
1.1 พยัญชนะต้น	26
1.2 สระ	29
1.3 วรรณยุกต์	31
1.4 อักษรควบกล้ำ	27
2. ประโยคฝึกอ่านอย่างง่าย	33
3. คำศัพท์ภาษาอ่าซ่า	36
3.1 หมวดเครื่องใช้	36
3.2 หมวดผลไม้	37
3.3 หมวดอวัยวะ	38

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.4 หมวดเครือญาติ	40
3.5 หมวดวัน เวลา	40
3.6 หมวดสี	41
3.7 หมวดสัตว์	41
3.8 หมวดตัวเลข	42
3.9 หมวดพืช ผัก	43
4. บทสนทนาภาษาอ่าซ่า	44
5. นิทานอ่าซ่า	46
6. สำนวน สุภาษิตของชาวอ่าซ่า	52
7. ประวัติหมู่บ้านแม่สะแลป	55
8. หนังสือ “รวบรวมคำศัพท์ นิทาน ประวัติศาสตร์ของชาวอ่าซ่า บ้านแม่สะแลป”	58
บทที่ 5 สรุปและวิเคราะห์ผลการดำเนินงาน	59
1. สรุปผลการดำเนินงาน	59
1.1 กระบวนการในการดำเนินงานวิจัย	59
1.2 ผลผลิต (output) จากการดำเนินงานวิจัย	60
1.3 ผลลัพธ์ (outcome) จากการดำเนินงานวิจัย	61
1.4 ปัจจัยที่ทำให้การดำเนินงานวิจัยประสบผลสำเร็จ	61
2. วิเคราะห์ผลการดำเนินงาน	62
3. ปัญหาและอุปสรรค	64
4. ข้อเสนอแนะ	65
บรรณานุกรม	66
ภาคผนวก	67
• ภาพประกอบการดำเนินกิจกรรม	

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 หน่วยเสียงพยัญชนะของภาษาอ่าข่า	13
ตารางที่ 2 หน่วยเสียงสระของภาษาอ่าข่า	13
ตารางที่ 3 แสดงหน่วยเสียงวรรณยุกต์ของภาษาอ่าข่า	14
ตารางที่ 4 แสดงการจัดกิจกรรมในโครงการวิจัย ฯ	16
ตารางที่ 5 แสดงระบบเขียนพยัญชนะต้นภาษาอ่าข่า	26
ตารางที่ 6 แสดงระบบเขียนสระภาษาอ่าข่า	29
ตารางที่ 7 แสดงระบบเสียงวรรณยุกต์ภาษาอ่าข่า	31
ตารางที่ 8 แสดงระบบอักษรควบกล้ำภาษาอ่าข่า	31

บทที่ 1

บทนำ

1. หลักการและเหตุผล

กลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่า¹ (Akha) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีภาษาอยู่ในตระกูลจีน – ทิเบต สาขาธิเบต – พม่า มีประชากรประมาณ 50,000 คน (สุวิไล เปรมศรีรัตน์และคณะ, 2547)² ประชากรอาศัยอยู่ในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทยจำนวนมาก โดยส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ พะเยา แพร่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง ตาก เพชรบูรณ์ เป็นต้น ครอบคลุมพื้นที่ 20 อำเภอ 63 ตำบล 268 หมู่บ้าน จังหวัดที่มีชาวอ่าข่าอาศัยอยู่มากที่สุดคือจังหวัดเชียงราย เฉลี่ยประมาณ 60 % ของชาวอ่าข่าในประเทศไทยทั้งหมด ซึ่งชาวอ่าข่าเหล่านี้จะกระจายอาศัยอยู่ใน 11 อำเภอ 38 ตำบล และ 221 หมู่บ้านทั่วจังหวัดเชียงราย (ได้ชิงชัย และคณะ, 2552)³

กลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่า สามารถแบ่งได้อีกหลายกลุ่ม และส่วนมากแบ่งกลุ่มตามลักษณะการแต่งกายของผู้หญิง สภาพที่อยู่อาศัย ชื่อที่ผู้อื่นเรียก หรือชื่อตระกูล สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่าในประเทศไทย สามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มย่อย (ปนัดดา บุญยสาระนัยและหมี่ยุ่ม เซอมีอ, 2547)⁴ ได้แก่

1) อ่าข่าอูลั หรือเรียกว่า อ่าข่าไทย เป็นอ่าข่ากลุ่มแรกที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย ได้อพยพมาจากเชียงตุง ประเทศพม่า มาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณดอยตุง และบริเวณอำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย จากนั้นอพยพไปอยู่ที่บ้านอ่าข่า ดอยแสนใจ อำเภอแม่ฟ้าหลวง และ บ้านอ่าข่าดอยสะโง๊ะ อำเภอเชียงแสน ถือเป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุดในประเทศไทย คำว่า “อูลั” เป็นภาษาอ่าข่า หมายถึง “หมวกหัวแหลม” คือผู้หญิงชาวอ่าข่าที่แต่งงานแล้วจะสวมหมวกแบบทรงสูง รูปทรงกรวย

2) อ่าข่าโลมี หรือเรียกว่า อ่าข่าพม่า เป็นกลุ่มชาวอ่าข่าที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยหลังกลุ่มอ่าข่าอูลั อ่าข่ากลุ่มนี้อพยพมาจากเมืองดอยหมี่ ประเทศพม่า ส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอแม่ฟ้าหลวง และอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย บางกลุ่มอาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดตาก การแต่งกายของผู้หญิงจะสวมหมวกแบบทรงสูง มีแผ่นเงินรูปสี่เหลี่ยมคางหมูรองรับข้างหลัง ซึ่งแตกต่างออกไปจากกลุ่มอื่นอย่างชัดเจน

¹ หนังสือทั่วไปจะใช้คำว่า “อ่าข่า” แต่เมื่อทีมวิจัยได้ร่วมจัดทำระบบเขียนแล้ว การเขียนที่สอดคล้องกับการออกเสียงและการเขียนคือ “อ่าชา” ดังนั้นทีมวิจัยจึงยึดการใช้ตามหลักการของระบบเขียน โดยใช้คำว่า “อ่าชา” ในรายงานวิจัยฉบับนี้

² สุวิไล เปรมศรีรัตน์และคณะ. (2547). *แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย*. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

³ ได้ชิงชัย และคณะ. น. แปลและเรียบเรียงโดย สหทัย สิทธิวิเศษ. (2552). *ชาวอ่าข่าและสภาพการใช้ภาษาอ่าข่า ในตำบลวาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย*. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.

⁴ ปนัดดา บุญยสาระนัยและหมี่ยุ่ม เซอมีอ. (2547). *อ่าชา หลากหลายชีวิตจากขุนเขาสู่เมือง*. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

3) หล่าป้ออ่าซ่า หรือเรียกว่า อ่าซ่าจิน คำว่า “หล่าป้อ” เป็นภาษาอ่าซ่า มีความหมายว่าประเทศจีน หรือชาวจีน อ่าซ่ากลุ่มนี้คิดว่าบรรพบุรุษของตนเองอยู่ในประเทศจีน ต่อมาได้อพยพมาอยู่ที่ประเทศพม่า และค่อยอพยพเข้ามาในประเทศไทย หลังจากที่อยู่พม่าในประเทศไทยแล้ว ได้อาศัยอยู่ร่วมกันกับชาวจีน จึงได้ซึมซับเอาวัฒนธรรม วิถีชีวิต ประเพณีต่าง ๆ มาจากชาวจีน ผู้หญิงจะสวมหมวกแบนทรง 5 เหลี่ยม

ชาวอ่าซ่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย ทำให้คนส่วนใหญ่เรียกกลุ่มนี้ว่า “ชาวเขา” ประกอบกับรัฐบาลไทยได้ใช้คำนี้อย่างเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ. 2502 พร้อมกับการเริ่มนโยบายพัฒนาชาวเขาและพื้นที่สูงโดยหน่วยงานของรัฐ โดยมุ่งไปที่กลุ่มชาวเขา 9 กลุ่มคือ ม้ง กะเหรี่ยง ลัวะ ถิ่น ขมุ อ่าซ่า ลาหู่ เมี่ยน และลีซอ (ปนัดดา บุญยสาระนัย, 2546)⁵

ในปัจจุบัน แม้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงจะถูกพัฒนามาแล้วกว่า 50 ปี แต่ภาพลักษณ์ของความเป็นกลุ่มคนที่ล้าหลัง สกปรก กลายเป็น “ผู้ร้าย” ทำลายสภาพแวดล้อม และเป็นอันตรายต่อสังคมไทยยังคงมีอยู่ เช่นเดิม ดังปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ หรือการรายงานข่าวจากสื่อสาธารณะ แต่ขณะเดียวกันภาพลักษณ์ของชาวอ่าซ่าก็ถูกสร้างผ่านวาทกรรมเพื่อการท่องเที่ยว ทำให้เกิดกระบวนการที่ทำให้ชาวเขากลายเป็นสินค้าทางชาติพันธุ์ (ethnic commodity) ชาวเขากลายเป็น “ผู้ดงาม” และมีความ “ดึงดูดใจ” ดังปรากฏตามนิตยสาร สารคดีการท่องเที่ยว ตลอดจนการเป็นผู้ค้าขายสินค้าชาติพันธุ์ตามตลาดไนท์บาซาร์ในเมืองใหญ่ (ไพโรจน์ คงทวีศักดิ์, 2554)⁶

สภาวะเช่นนี้ทำให้ชาวอ่าซ่าต้องเผชิญกับภาพลักษณ์สองด้าน ทั้งด้านบวกที่เห็นว่าชาวเขามีคุณประโยชน์ต่อสังคม และด้านลบที่ชาวเขาได้รับบทบาทเป็นผู้ร้ายในสังคมไทย นอกจากนี้ยังมีกระบวนการที่ทำให้คนส่วนใหญ่เกิดความเข้าใจผิดเกี่ยวกับชาวอ่าซ่าผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น การนำเสนอภาพลักษณ์ผ่านบทเพลง “มิดะ”⁷ ที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง ทำให้คนส่วนใหญ่เกิดความเข้าใจผิดต่อวัฒนธรรมชาวอ่าซ่า โดยเฉพาะเรื่องเพศ หรือการนำเสนอผ่านละคร ซึ่งเป็นสื่อสาธารณะที่มีผู้ชมเป็นจำนวนมาก เช่น เรื่อง “แก้วกลางดง”⁸ ที่สะท้อนภาพลักษณ์ของชาวอ่าซ่า “สกปรก” และ “ล้าหลัง” รวมถึงการล้อเลียนการพูดภาษาไทยไม่ชัด เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อชาวอ่าซ่าเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการถูกล้อเลียน หรือกลายเป็นที่น่ารังเกียจในสังคม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอคติทางชาติพันธุ์ที่จะทำให้สังคมไทยขาดโอกาสที่จะเข้าไปรู้จักกับความหลากหลายทางชาติพันธุ์อ่าซ่า และวัฒนธรรมที่ถูกต้อง ดึงมา และมีคุณค่า รวมไปถึงความสูญเสียลักษณะทาง

⁵ ปนัดดา บุญยสาระนัย. (2546). เรื่อง “ชนเผ่าอ่าซ่า: ภาพลักษณ์ที่ถูกสร้างให้สกปรก ล้าหลังแต่ดึงดูดใจ”. ใน ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (บก.), *อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ* (หน้า 81 – 115). กรุงเทพฯ ฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

⁶ ไพโรจน์ คงทวีศักดิ์. (2554). *อ่าซ่าไนท์บาซาร์ การค้ากับความเป็นชาติพันธุ์*. ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

⁷ เพลงมิดะ ขับร้องโดยจรัส มโนเพชร ในบทเพลง “มิดะ” ถูกสร้างให้หมายถึง ตำแหน่งผู้หญิงอ่าซ่าที่ทำหน้าที่สอนหนุ่มรุ่นในชุมชนให้รู้จักวิถีปฏิบัติทางเพศต่อสตรี ซึ่งความเป็นจริงในสังคมอ่าซ่าไม่เคยมีหญิงหรือชายวัยกลางคนที่มีหน้าที่สอนเรื่องเพศให้แก่หนุ่มสาวเช่นนี้ (ปนัดดา บุญยสาระนัย, 2546)

⁸ แก้วกลางดง เป็นนวนิยาย ประพันธ์โดย ทมยันตี ถูกนำมาสร้างเป็นภาพยนตร์และละคร

วัฒนธรรม สูญเสียความมั่นใจ และความเป็นตัวตนทางชาติพันธุ์ของชาวอ่าซ่า ปัจจุบันมีความแตกต่างไปจากเดิม เช่น ภาพลักษณ์ของการฟื้นฟูและอนุรักษ์ภาษาแม่ของชุมชน

ชุมชนในหมู่บ้านแม่สะแลป ต.แม่สะลองใน อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย เป็นชาวอ่าซ่าโลมิ อพยพย้ายมาจากประเทศพม่า มีประชากรประมาณ 700 คน 123 หลังคาเรือน ส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์ ประกอบอาชีพทำไร่ เช่น ปลูกข้าว ปลูกชา ปลูกข้าวโพด เป็นต้น

สถานการณ์การใช้ภาษาของชาวอ่าซ่า บ้านแม่สะแลป พบว่า เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่พูดภาษาอ่าซ่าปนกับภาษาไทย ทั้งนี้เนื่องมาจากการพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจในประเทศไทย ที่ทำให้ชาวอ่าซ่ามีการติดต่อสื่อสาร ค้าขายกับคนภายนอก ทำให้ต้องใช้ภาษาอ่าซ่าปนกับภาษาไทย ประกอบกับนโยบายด้านการศึกษา ซึ่งใช้ภาษาไทยเป็นสื่อการเรียนการสอนในโรงเรียน ทำให้เป็นการเพิ่มโอกาสให้ชาวอ่าซ่าใช้ภาษาไทยมากขึ้น ตลอดจนกระแสโลกาภิวัตน์ที่เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว

นอกจากนี้เด็กและเยาวชนชาวอ่าซ่า บ้านแม่สะแลป ส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานจากโรงเรียนบ้านแม่สะแลปที่ตั้งอยู่ภายในหมู่บ้าน ตั้งแต่ระดับอนุบาล จนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.3) จากนั้นเด็กและเยาวชนส่วนหนึ่งต้องออกจากหมู่บ้านเพื่อไปศึกษาต่อในเมือง จนกระทั่งถึงระดับมหาวิทยาลัย เมื่อเรียนจบในระดับปริญญา ส่วนใหญ่ก็จะหางานทำนอกหมู่บ้าน รวมทั้งเด็กที่ไม่ได้รับการศึกษาต่อด้วยเช่นกัน บางส่วนทำงานตามโรงงานอุตสาหกรรมในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล อีกส่วนหนึ่งก็ออกไปขายแรงงานในต่างประเทศ

จากสถานการณ์ดังกล่าว ทำให้เยาวชนและวัยแรงงานส่วนใหญ่ มีอาชีพและการดำรงชีวิตภายนอกหมู่บ้าน ทำให้เกิดภาวะขาดแคลนแรงงานในหมู่บ้าน เยาวชนและวัยแรงงานทำการเกษตรไม่เป็น ตลอดจนทำให้ขาดการสืบทอดทางภาษาและวัฒนธรรมของชาวอ่าซ่าภายในหมู่บ้าน รวมถึงการแสดงออกถึงความเป็นอ่าซ่าก็ลดน้อยลงตามไปด้วย เช่น เด็กที่อยู่ในเมืองพูดภาษาอ่าซ่าไม่ชัด ไม่นิยมแต่งกายตามแบบของชาวอ่าซ่า เป็นต้น ซึ่งอาจนำไปสู่ภาวะชุมชนล่มสลายได้ในอนาคต

แม้ว่าชาวอ่าซ่า บ้านแม่สะแลปส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาคริสต์ ส่งผลทำให้ประเพณี ความเชื่อ และวัฒนธรรมดั้งเดิมบางอย่างสูญหายไป แต่ความเป็นตัวตน และโลกทัศน์ของชาวอ่าซ่า ยังคงแฝงอยู่ในประวัติศาสตร์ ตลอดจนคำสอน ผ่านคำสุภาษิต สำนวนของชาวอ่าซ่า ที่เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ไม่เคยได้ยินและไม่เข้าใจ รวมไปถึงองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอ่าซ่านับวันจะสูญหายไปทุกที

จากปัญหาดังกล่าว ประกอบกับความกังวลของคนรุ่นผู้สูงอายุ ชุมชนชาวอ่าซ่า บ้านแม่สะแลป จึงรวมกลุ่มกันเพื่อเสนอโครงการ **“ฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านประวัติศาสตร์และคำสอนของชาวอ่าซ่า”** โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ของชาวอ่าซ่า ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองเพื่อให้คนในชุมชน เด็ก และเยาวชน เกิดความตระหนัก รักและภูมิใจในความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง และสามารถเป็นแรงพลังในการพัฒนาชุมชนของตนเองให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

2. โจทย์วิจัย

ชุมชนชาวอำเภอจะมีกระบวนการในการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยผ่านการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ คำสอน สำนวน สุภาษิตของตนเองได้อย่างไร

3. วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อสร้างเครื่องมือในการบันทึกภาษา องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอำเภออย่างเป็นระบบ
- 2) เพื่อศึกษา รวบรวมและบันทึกองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์และคำสอน สำนวน สุภาษิตของชาวอำเภอ
- 3) เพื่อให้ชุมชนชาวอำเภอเกิดความตระหนัก เห็นคุณค่าและความสำคัญของภาษา และความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง

4. พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย

ชุมชนชาวอำเภอ บ้านแม่สะแลบ ต.แม่สะลองใน อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย

5. ประเด็นในการศึกษา

- 1) เครื่องมือในการบันทึกภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอำเภอ
 - การทำระบบเขียนภาษาอำเภอ
- 2) ประวัติศาสตร์ของชาวอำเภอ
 - ประวัติศาสตร์การอพยพชาวอำเภอ (ได้จากการค้นคว้าเอกสาร บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ฯลฯ)
 - ประวัติศาสตร์การอพยพชาวอำเภอ บ้านแม่สะแลบ (ได้จากการบอกเล่าของผู้รู้ ผู้สูงอายุในชุมชน)
- 3) องค์ความรู้ด้านคำสอน สำนวน สุภาษิต ของชาวอำเภอ

6. แนวทางการดำเนินงาน

- 1) กิจกรรมเปิดเวทีชี้แจงโครงการวิจัย มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนชาวอำเภอ เกิดความเข้าใจในการดำเนินงานโครงการ และให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมโครงการวิจัย ฯ
- 2) กิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อจัดทำระบบเขียนภาษาอำเภอ โดยชุมชนเจ้าของภาษามีส่วนร่วมเพื่อให้ชุมชนสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการบันทึกภาษา และองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองประกอบด้วย
 - การจัดทำระบบเขียนภาษาอำเภอ

- การทดสอบระบบเขียนภาษาอ่าซ่า
- การทดลองใช้ระบบเขียนภาษาอ่าซ่า

3) กิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างนักเขียนชุมชน ทำให้ชาวอ่าซ่าสามารถใช้ระบบเขียนในการเขียนคำศัพท์ ประโยค เรื่องเล่า นิทาน รวมถึงองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองได้

4) ทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชาวอ่าซ่า โดยทีมพี่เลี้ยงและทีมวิจัยท้องถิ่นร่วมกันศึกษา ค้นคว้าเพิ่มเติม จากเอกสาร บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การอพยพความเป็นอยู่ของชาวอ่าซ่า ฯลฯ พร้อมกับการจัดเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนร่วมกัน

5) วางแผนและเก็บรวบรวมข้อมูล / ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอ่าซ่า ตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้ ได้แก่ ประวัติศาสตร์การอพยพของชาวอ่าซ่าและคำสอน สำนวน สุภาษิตของชาวอ่าซ่า

6) กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อสรุปข้อมูล และวิเคราะห์เชื่อมโยงองค์ความรู้จากภายนอกมาร่วมกัน

7) กิจกรรมจัดทำหนังสือ คู่มือ เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ และคำสอนของชาวอ่าซ่า

8) กิจกรรมสรุป และถอดบทเรียนโครงการวิจัย ฯ ร่วมกัน

9) กิจกรรมเวทีปิดโครงการ ฯ เพื่อคืนความรู้ในการทำงานวิจัยสู่ชุมชน

7. ระยะเวลาในการดำเนินโครงการ

12 เดือนหลังจากโครงการได้รับการอนุมัติ

8. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

มิติเชิงวิจัย

- 1) ได้ระบบตัวเขียนภาษาอ่าซ่า โดยใช้ตัวอักษรไทย
- 2) ได้องค์ความรู้ด้านภาษา และภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ และคำสอนของชาวอ่าซ่า

มิติเชิงพัฒนา

- 1) ชุมชนชาวอ่าซ่า รวมทั้งเยาวชน ได้เกิดความเข้าใจในเรื่องประวัติศาสตร์ และคำสอนของชาวอ่าซ่า
- 2) ชุมชนชาวอ่าซ่าเกิดความตระหนัก เห็นคุณค่าและความสำคัญของภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง สนใจที่จะพูดภาษาอ่าซ่ามากขึ้น

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

การทบทวนวรรณกรรมในโครงการ “ฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านประวัติศาสตร์และคำสอนของชาวอำเภอ” บ้านแม่สะแลบ ต.แม่สะลองใน อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย ได้จากการค้นคว้าเอกสารจากงานวิจัยต่าง ๆ โดยมีการทบทวนวรรณกรรมใน 2 ประเด็น คือ ประวัติศาสตร์ชาวอำเภอ และภาษาอำเภอ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ประวัติศาสตร์ชาวอำเภอ

แม้จะมีได้มีการบันทึกประวัติศาสตร์เป็นลายลักษณ์อักษร อำเภอก็มีตำนาน สุภาษิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรมมากมายที่ทำให้หมายรู้ในเผ่าพันธุ์และชาวซึ่งในความเป็นอำเภอของตน เขาสามารถสืบสาวรายนามบรรพบุรุษฝ่ายบิดาขึ้นไปได้ถึงตัว “ต้นตระกูล” และท่านเหล่านั้นก่อกำเนิดชีวิตเขามาและให้วิชาความรู้ในการเลี้ยงชีวิตมาโดยตลอด เพราะเหตุที่มองตนเองเป็นท่วงหนึ่งของโซ่ สร้อยซึ่งร้อยมายาวนักหนา อำเภอจะอดทนผจญความยากเข็ญทั้งหลายดำรงเผ่าพันธุ์ต่อไป เพื่อว่าลูกหลานจะได้รำลึกบูชาเขา เช่น บรรพชนคนหนึ่งในวันข้างหน้า

ตามตำนานของอำเภอ ธรณี (อิมมา) และท้องฟ้า (อิมกะ) นั้นเสกสรรขึ้นมาโดยมหาอำนาจ อะเพมิเย่ (บางตำราแปลว่า พระผู้เป็นเจ้า) จากอิมกะ สืบทอดเผ่าพันธุ์กันลงมาอีก 9 ชั่วเทพ คือ กานเน เนซื่อ ซือซื่อ ซือโซ่ โทะ โทะมา ม่ายอ ยอเน เนเบ และ เบซุม พยางค์หลังชื่อบิดาจะกลายเป็นพยางค์หน้าของชื่อบุตรดังนี้เรื่อยลงมาตามแบบแผนการตั้งชื่อของอำเภอซึ่งยังทำอยู่จนทุกวันนี้

ตำนานนี้ระบุนามมนุษย์คนแรกเป็นบุตรของเบซุม ชื่อ ซุมมิโอ ซึ่งเป็นบิดาของมนุษย์ชาติ สืบสายกันลงมาอีก 13 ชั่วไตร่ จึงถึง โซดาปา ซึ่งเป็นมหาบิดรของอำเภอทั้งปวง เวลาที่คนอำเภอร่ายรายชื่อการสืบสายของตนมีชื่อต้นตระกูลของเขารวมอยู่ด้วยเสมอ

การร่ายรายชื่อบรรพบุรุษจนครบองค์ซึ่งมีอยู่กว่า 60 ชื่อนี้มีได้ทำกันพร่ำเพรื่อ จะทำในพิธีใหญ่ เช่น งานศพ หรือในยามเกิดกลียุคถึงต้องภาวนาขอความช่วยเหลือจากบรรพบุรุษเท่านั้น ตามธรรมดาอำเภอจะไม่ร่ายครบองค์ จะไล่ขึ้นไปเท่าที่จำเป็น เช่น เมื่ออำเภอแซ่เดียวกันสองคนอยากจะรู้ว่าเป็นญาติใกล้ชิดหรือห่างแค่ไหน และที่สำคัญเมื่อหนุ่มสาวจะแต่งงานอยู่กันนั้น พ่อแม่ทั้งสองฝ่ายจะต้องไล่ชื่อบรรพบุรุษขึ้นไปให้แน่ใจว่ามีได้ร่วมบรรพบุรุษกันอย่างน้อยก็เจ็ดชั่วโคตร

นอกจากจะทราบชัดเรื่องการสืบสายโลหิตของตน อำเภอยังทราบชัดว่าบรรพบุรุษอพยพสืบทอดกันมาตามเส้นทางจีน พม่าและไทย แม้ว่าภาพจะยิ่งกลางเลือนไร้รายละเอียดเมื่อไล่ขึ้นไปไกลขึ้น ๆ เราก็ได้คำให้การที่

ตรงกันจากอำเภอที่พบในพม่า ไทย และลาว ซึ่งนับว่าเป็นชนชาติที่มีประวัติศาสตร์แจ่มชัดอย่างน่าอัศจรรย์ใจ ทั้ง ๆ ที่ไร้อักษรวิธี (พอลและอีเลน ลูวิส, 2528)¹

1.1 ประชากรและการกระจายตัว

จากงานของปนัดดาและหมี่ฮุ่ม (ปนัดดา บุญยสาระนัยและหมี่ฮุ่ม เซอมีอ, 2547)² ได้กล่าวถึง ประชากรและการกระจายตัว โดยอ้างถึง ดร.เลโอ อัลติง วอน เกอเซา (Leo Alting Von Geusau, 2000)³ กล่าวว่า มีชนกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มย่อยที่รวมอยู่ในชื่อเรียกเป็นกลุ่มใหญ่ว่า “อาฮา” หรือ “ฮานี” มีจำนวน ประมาณ 2.5 ล้านคน กระจายตัวอยู่ตามเขตภูเขาสูงในมณฑลยูนนานทางตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศจีน, ทาง ภาคเหนือของลาว, เวียดนาม, ไทย และทางตะวันออกของประเทศพม่า

ในประเทศจีนเขตที่มีชาวอาฮาหรือฮานีกระจายตัวอยู่มากคือ ที่เขตปกครองตนเองหงเหอ (Honghe) บริเวณแม่น้ำแดงตอนเหนือของชายแดนระหว่างจีนและเวียดนาม ในเขตเมืองซือเหมา (Simao) ใจกลางของแคว้นยูนนานตอนใต้ มีประชากรจำนวนสองในสามหรือประมาณ 300,000 คน เป็นชาวฮานี

นอกจากนี้กลุ่มที่เรียกตัวเองว่า “อาฮา” มีอยู่ในสามพื้นที่คือ เขตปกครองตนเองชาวไตในแคว้น สิบสองปันนา ทางตอนเหนือของลาวและตะวันออกเฉียงเหนือของพม่า, เขตปกครองตนเองปูเออ (Puer) ทาง ตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองคุนหมิง และเขตปกครองตนเองลาหู่ / ว้า ที่เมืองหลานซาง (Lancang) ทาง ตะวันออกเฉียงเหนือของชายแดนพม่า ชาวอาฮา / ฮานี รวมแล้วในประเทศจีนมีจำนวนประชากรชาวอาฮา / ฮานีประมาณ 600,000 - 700,000 คน

ในประเทศพม่ามีชาวอาฮาจำนวนประมาณ 150,000 คน อยู่บริเวณแคว้นเชียงตุง ในเขตภูเขา ของรัฐฉานทางตอนเหนือของพม่า (Akha Society for Culture and Art, Kengtung, 1996)⁴ ชาวไทใหญ่ และพมามักเรียกว่า “ก้อ”

ในตอนเหนือของประเทศลาว อาฮาส่วนใหญ่อยู่ในเขตภูเขาสูงของแขวงพงสาลีและหลวงน้ำทา ซึ่งมีชายแดนติดต่อกับประเทศพม่าและแคว้นสิบสองปันนาของประเทศจีน มีการประมาณการว่ามีชาวอาฮา ในประเทศลาวประมาณ 92,000 – 100,000 คน

ในตอนเหนือของเวียดนาม มีชาวอาฮาอาศัยอยู่ประมาณ 2,000 – 3,000 คน บริเวณเขตแม่น้ำดำ ไกล่ชายแดนลาว

¹ พอลและอีเลน ลูวิส, (2528). *หกเผ่าชาวดอย*. ศิริวรรณ สุขพานิช แปลและเรียบเรียงโดย ศิริวรรณ สุขพานิช. เชียงใหม่ : หัตถกรรมชาวเขา.

² ปนัดดา บุญยสาระนัย และหมี่ฮุ่ม เซอมีอ. (2547). *อาฮา หลากหลายชีวิตจากขุนเขาสู่เมือง*. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

³ Geusau, Leo Alting Von. (2000). “Akha Internal History: Marginalization and the Ethnic Alliance System” in *Civility and Savagery: Social identity in Tai States*. Andrew Turton (editor) London: Curzon Press.

⁴ Akha Society for Culture and Art, Kengtung. (1996). *Paper presented to the Second International Hani / Akha Culture Studies Conference, Chiang Mai / Chiang Rai 12 – 18 May, 1996*.

1.2 อาช่าในประเทศไทย

กลุ่มชาติพันธุ์อาช่า เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งสันนิษฐานว่าชาวอาช่าได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยในยุคแรกเมื่อประมาณ 100 กว่าปีมาแล้ว โดยอพยพจากประเทศพม่าเข้ามาทางบริเวณดอยตุง เชียงราย บางกลุ่มได้อพยพมาจากประเทศลาว โดยอาศัยอยู่ตามแนวตะเข็บชายแดนในพื้นที่จังหวัดเชียงราย หลังจากนั้นได้มีการอพยพเข้ามาเรื่อย ๆ และย้ายถิ่นกระจายไปในจังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง ตาก กำแพงเพชร และแพร่

การอพยพของชาวอาช่าเข้าสู่ประเทศไทยอาจมีหลายสาเหตุ เช่น อพยพเพื่อหนีภัยการเมืองจากประเทศพม่าในช่วงประมาณ 90 กว่าปีก่อนหน้านี้ อพยพหลบหนีภัยคอมมิวนิสต์จากตอนใต้ของประเทศไทย โดยระยะแรกเข้าไปอยู่ในพม่าก่อนชั่วคราว แล้วจึงอพยพเข้าสู่ประเทศไทย บางส่วนก็อพยพเข้ามาจากประเทศลาว การอพยพเนื่องจากขาดแคลนที่ทำมาหากินและเหตุเล็กน้อยอื่น ๆ (ปนัดดา บุญยสาระนัยและหมี่ยิ้ม เขมมื่อ, อ้างแล้ว)

1.3 ชาวอาช่าในเขตภาคเหนือของประเทศไทย⁵

จากงานวิจัยของ ศ.ได้ซึ่งเซีย และคณะ ได้อธิบายไว้ว่า ชาวอาช่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่อาศัยอยู่ในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทยเป็นจำนวนมาก โดยส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ พะเยา แพร่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง ฯลฯ โดยจังหวัดที่มีชาวอาช่าอาศัยมากที่สุดคือจังหวัดเชียงราย เฉลี่ยประมาณ 60% ของชาวอาช่าในประเทศไทยทั้งหมด

จากการรวบรวมข้อมูลจำนวนประชากรของชาวอาช่าในประเทศไทยนั้น ได้มีการดำเนินการหลายครั้ง เช่น ในปี พ.ศ. 2508 – 2509 รัฐบาลได้ทำการสำรวจจำนวนประชากรของชาวเขาในประเทศไทยเป็นครั้งแรก และในการสำรวจครั้งนั้นประเทศไทยมีชาวอาช่าประมาณ 6,442 คน เฉลี่ยประมาณ 2.3% ของชาวเขาในประเทศไทยทั้งหมด ผลจากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติปี พ.ศ. 2526 มีชาวอาช่าที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยทั้งหมด 23,104 คน จากสถิติของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาในปี พ.ศ. 2542 มีประชากรอาช่าทั้งหมด 61,628 คน เฉลี่ยประมาณ 7.46% ของชาวเขาในประเทศไทย จากสถิติของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ปี พ.ศ. 2546 ประชากรอาช่ามีทั้งหมด 68,653 คน เฉลี่ยประมาณ 7.44% ของชาวเขาในประเทศไทยทั้งหมด สถิติในปี พ.ศ. 2548 มีทั้งหมดประมาณ 70,000 คน จากสถิติปัจจุบันนี้มีชาวอาช่าอาศัยอยู่ในภาคเหนือของประเทศไทยประมาณ 100,000 คน

กลุ่มชาติพันธุ์อาช่าสามารถแบ่งได้อีกหลายกลุ่ม และส่วนมากแบ่งกลุ่มตามลักษณะการแต่งกายของผู้หญิง สภาพที่อยู่อาศัย ชื่อที่ผู้อื่นเรียก หรือชื่อตระกูล กลุ่มชาติพันธุ์อาช่าสามารถแบ่งออกเป็น 8 กลุ่มย่อย ได้แก่

1) อุโล้อาช่า เป็นอาช่ากลุ่มแรกที่ยอพยพเข้ามาในประเทศไทย ดังนั้นอาช่ากลุ่มนี้จะถูกเรียกว่า “อาช่าไทย” (อี้อ้อไทย) อาช่ากลุ่มนี้อพยพมาจากเชียงตุง ประเทศพม่า มาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณดอยตุง และ

⁵ ได้ซึ่งเซียและคณะฯ แปลและเรียบเรียงโดย สหทัยา สิทธิวิเศษ. (2552). *ชาวอาช่าและสภาพการใช้ภาษาอาช่าในตำบลลาวี อ.แม่สรวย จ.เชียงราย*. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.

บริเวณอำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย จากนั้นอพยพไปอยู่ที่บ้านอาข่า ดอยแสนใจ อำเภอแม่ฟ้าหลวง และบ้านอาข่าดอยสะงะ อำเภอเชียงแสน ชาวอาข่าในสองพื้นที่นี้เคยได้รับความช่วยเหลือและพัฒนาจากรัฐบาลไทย คำว่า “อุโล้” เป็นภาษาอาข่า หมายถึง “หมวกหัวแหลม” หญิงชาวอาข่าถ้าแต่งงานแล้วจะสวมหมวกที่มีลักษณะแหลมขึ้นไป จากลักษณะเด่นของหมวกนี้จึงเรียกอาข่ากลุ่มนี้ว่าอาข่าหัวสูง หรืออาข่าหัวแหลม ประชากรอุโล้อาข่าเป็นกลุ่มอาข่าที่มีประชากรมากที่สุดในประเทศไทย ประมาณ 40,000 กว่าคน เฉลี่ยประมาณ 40% ของจำนวนอาข่าที่มีประชากรในประเทศไทยทั้งหมด อุโล้อาข่าส่วนใหญ่กระจายอาศัยอยู่ตามเขตภาคเหนือของประเทศไทย ได้แก่ จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง ฯลฯ ศาสนาและความเชื่อของชาวอุโล้อาข่านั้น ส่วนมากยังนับถือประเพณีดั้งเดิมอยู่ มีการกราบเซ่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษ และบางส่วนได้หันไปนับถือศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม

2) โลมีอาข่า หรือ อาข่าพม่า เป็นกลุ่มชาวอาข่าที่อพยพมาประเทศไทยหลังกลุ่มอุโล้อาข่า ชาวอาข่ากลุ่มนี้อพยพมาจากเมืองดอยหมี ประเทศพม่า หลังจากอพยพมาประเทศไทยแล้ว เนื่องจากความแตกต่างด้านการเรียกชื่อชนเผ่าจึงใช้คำว่า “โลมี” แทนชื่อถิ่นที่อยู่เดิม “ดอยหมี” โลมีอาข่าเป็นกลุ่มชาวอาข่าที่มีจำนวนประชากรมากเป็นอันดับสองของจำนวนประชากรชาวอาข่าในประเทศไทย มีประมาณ 30,000 กว่าคน เฉลี่ยประมาณ 30% ของจำนวนอาข่าในประเทศไทยทั้งหมด โลมีอาข่าส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอแม่ฟ้าหลวง และอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย บางกลุ่มอาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดตาก ด้านศาสนาและความเชื่อ โลมีอาข่าส่วนใหญ่ นับถือศาสนาคริสต์ บางส่วนนับถือศาสนาพุทธ

3) ผาหมีอาข่า ผาหมีอาข่าจะเรียกตัวเองว่า “หละปืออาข่า (อาข่าจีน)” แต่ชนเผ่าอื่นมักเรียกพวกเขาว่า “อู่เปี้ยะอาข่า” คำว่า “หละปือ” เป็นภาษาอาข่า มีความหมายว่าประเทศจีนหรือชาวจีน ผาหมีอาข่าคิดว่าบรรพบุรุษของพวกเขาเคยอาศัยอยู่ในประเทศจีน ต่อมาได้อพยพมาอยู่ที่ประเทศพม่า และค่อยอพยพมาประเทศไทย หลังจากที่อยู่พม่ายังประเทศไทยได้อาศัยอยู่ร่วมกับชาวจีน และได้ซึมซับเอาวัฒนธรรม วิถีชีวิต ประเพณีต่าง ๆ มาจากชาวจีน เพื่อแยกความแตกต่างจากอาข่ากลุ่มอื่น ๆ พวกเขาจึงจะเรียกตัวเองว่า “อาข่าที่อพยพมาจากประเทศจีน” คำว่า “อู่เปี้ยะ” ก็เป็นภาษาอาข่ามีความหมายว่า “แบนเรียบ” เนื่องจากเครื่องประดับบนศีรษะของสตรีชาวผาหมีอาข่ามีลักษณะแบนเรียบจึงให้ชื่อชนเผ่านี้ว่า “อู่เปี้ยะอาข่า” ส่วนคำว่า “ผาหมี” เป็นภาษาไทย หมายถึงหน้าผาที่มีหมีอาศัยอยู่ คำว่า “ผาหมี” เป็นอีกชื่อหนึ่งของอาข่ากลุ่มนี้ เล่ากันว่าตอนที่อาข่ากลุ่มนี้พึ่งอพยพมายังประเทศไทยได้อาศัยอยู่บนเขา และบริเวณนั้นมักจะมีหมีอาศัยอยู่มาก จึงเรียกบริเวณนั้นว่า “ดอยผาหมี” และชาวอาข่าที่อาศัยอยู่บริเวณนั้นก็จะถูกเรียกว่า “ผาหมีอาข่า” ซึ่งมีความหมายว่า “กลุ่มชาวอาข่าที่อาศัยอยู่บนดอยผาหมี” จำนวนประชากรของชาวอาข่าผาหมีนั้นมีเป็นอันดับสาม ประมาณ 8,000 กว่าคน เฉลี่ยประมาณ 8% ของจำนวนอาข่าทั้งหมดในประเทศไทย ผาหมีอาข่าส่วนมากอาศัยอยู่ในหมู่บ้านผาหมี อำเภอแม่สาย และบ้านแม่จันใต้ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย และมีบางส่วนได้ย้ายไปอาศัยอยู่ในบ้านใหม่พัฒนา อำเภอแม่สรวย เมื่อถึงเทศกาลปีใหม่ของทุกปี กลุ่มชาวอาข่าที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงจะรวมตัวกันเพื่อเฉลิมฉลอง ผาหมีอาข่าส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาคริสต์ และมีบางส่วนนับถือธรรมชาติและศาสนาพุทธ

4) เปียะอ่าซ่า เป็นกลุ่มอ่าซ่าที่อพยพมาจากประเทศพม่า สาเหตุที่ต้องเรียกชื่อว่าเปียะอ่าซ่า เนื่องจาก เปียะ เป็นชื่อเรียกตำแหน่งผู้นำสมัยที่อยู่ในประเทศพม่า และชนเผ่าอ่าซ่ากลุ่มนี้เคยอยู่ภายใต้การปกครองดูแลโดยตำแหน่งดังกล่าว อ่าซ่ากลุ่มนี้จึงถูกเรียกเปียะอ่าซ่าจนถึงบัดนี้ ประชากรเปียะอ่าซ่ามีทั้งหมดประมาณ 7,000 คน เฉลี่ยประมาณ 7% ของจำนวนอ่าซ่าทั้งหมดในประเทศไทย เปียะอ่าซ่าส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในอำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ศาสนาและความเชื่อเปียะอ่าซ่าบางกลุ่มนับถือศาสนาคริสต์ บางกลุ่มนับถือธรรมชาติตามความเชื่อดั้งเดิม และบางกลุ่มก็นับถือศาสนาพุทธ

5) หน้าคะอ่าซ่า เดิมเคยอาศัยอยู่บริเวณรอยต่อดินแดนระหว่างประเทศจีนกับประเทศพม่า สาเหตุที่เรียกอ่าซ่ากลุ่มนี้ว่า “หน้าคะอ่าซ่า” ประชากรหน้าคะอ่าซ่ามีทั้งหมดประมาณ 3,000 คน เฉลี่ยประมาณ 3% ของจำนวนอ่าซ่าทั้งหมดในประเทศไทย หน้าคะอ่าซ่าส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย บางส่วนกระจายอาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงราย และจังหวัดตาก

6) อาเคื้ออ่าซ่า เป็นชื่อที่ถูกเรียกโดยชนกลุ่มอ่าซ่ากลุ่มอื่น ๆ เนื่องจากชาวอ่าซ่ากลุ่มนี้มีลักษณะการแต่งกายที่แตกต่างกับชาวอ่าซ่าทั่วไป อ่าซ่ากลุ่มนี้จะเรียกตัวเองว่า “กอคื้อ” หรือ “อ่อนเจยอ” อาเคื้ออ่าซ่าเดิมอาศัยอยู่บริเวณทางตอนเหนือของประเทศพม่า ต่อมาปัญหากองโจรเรียกค่าคุ้มครองของพวกเค้า จึงได้อพยพเข้ามาในประเทศไทย ปัจจุบันมีประชากรอยู่ในประเทศไทยทั้งหมดจำนวน 1,000 คน เฉลี่ยประมาณ 1% ของจำนวนชาวอ่าซ่าทั้งหมดในประเทศไทย อาเคื้ออ่าซ่าส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านอาเคื้อ ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ด้านศาสนาและความเชื่อ ส่วนใหญ่นับถือธรรมชาติตามความเชื่อดั้งเดิม และศาสนาคริสต์

7) อุ่ฟ้ออ่าซ่า เดิมอาศัยอยู่ในประเทศพม่า คำว่า อุ่ฟ้อ เป็นภาษาอ่าซ่า หมายถึง มีสิ่งของวางอยู่บนศรีษะ คือบนศรีษะจะสวมหมวกมีลักษณะทรงแบบกรับ จึงเรียกอ่าซ่ากลุ่มนี้ว่า “อุ่ฟ้ออ่าซ่า” มีจำนวนประชากรอยู่ในประเทศไทยน้อยมาก คือมีประมาณ 1,000 คน เฉลี่ยประมาณ 1% ของจำนวนชาวอ่าซ่าทั้งหมดในประเทศไทย อุ่ฟ้ออ่าซ่าส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในอำเภอแม่ฟ้าหลวง ส่วนมากนับถือศาสนาคริสต์

8) อาจ้ออ่าซ่า เดิมอาศัยอยู่ในประเทศพม่า สาเหตุที่เรียกชื่ออ่าซ่ากลุ่มนี้ว่า “อาจ้ออ่าซ่า” เนื่องจากมีตำนานเล่าว่าบ้าน “สุจ้อ” มีพี่น้องสองคน คนหนึ่งชื่อสุจ้อ อีกคนหนึ่งชื่อ สุเวีย หากอ้างตามการเรียงลำดับชื่อของคนในตระกูลแล้วจะมีการเรียงลำดับดังนี้ สุจ้อ จ้อโป โปจ้อ จ้อหลง หลงเปีย ฯลฯ เนื่องจากมีต้นตระกูลชื่อว่า “อาจ้อ” ฉะนั้น “อาจ้ออ่าซ่า” คือลูกหลานของตระกูล สุจ้อ นั่นเอง อาจ้ออ่าซ่ามีอยู่ในประเทศไทยทั้งหมดเฉลี่ยประมาณ 1% ของจำนวนอ่าซ่าทั้งหมดในประเทศไทย ส่วนใหญ่อาศัยอยู่บ้านห้วยศาลา ตำบลท่าตอน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่ ด้านศาสนาและความเชื่อ อาจ้ออ่าซ่าส่วนมากนับถือธรรมชาติและศาสนาคริสต์ (ได้ชิงชัยและคณะ, 2552)

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการบางท่าน เช่น ปณิตดา บุญยสาระนัยและหมี่ยุ่ม เซอมี (2547) ได้แบ่งกลุ่มอ่าซ่าไว้ 3 กลุ่ม ได้แก่ อ่าซ่าอูลั้, อ่าซ่าโลมี และอ่าซ่าหละปือ ส่วนอ่าซ่าที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านแม่สะแลบ อำเภอแม่สะลอง จังหวัดเชียงราย เป็นกลุ่มอ่าซ่าโลมี ซึ่งอพยพมาจากประเทศพม่า

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชาวอาข่า ทำให้ได้ทราบว่าชาวอาข่าที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมีต้นกำเนิดมาจากไหน แต่อย่างไรก็ตามประวัติศาสตร์การบอกเล่าของชุมชนถือเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งทีมวิจัยจะใช้กระบวนการวิจัยด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูล และบันทึกข้อมูลด้านประวัติศาสตร์บอกเล่าจากผู้สูงอายุในชุมชนบ้านแม่สะแลบ อำเภอแม่สะลอง จังหวัดเชียงรายต่อไป

2. ภาษาอาข่า⁶

ภาษาอาข่า เป็นภาษาหนึ่งในสาขาโลโล – พม่า กลุ่มโลโลไต ของภาษาตระกูลทิเบต – พม่า (Tibeto – Burman) ภายใต้ภาษาตระกูลใหญ่จีน – ทิเบต (Sino – Tibetan language family) ในด้านระบบเสียง แม้ว่าภาษาอาข่าจะเป็นภาษาที่มีเสียงวรรณยุกต์เช่นเดียวกับภาษาไทย แต่ก็มีลักษณะที่แตกต่างกับระบบเสียงภาษาไทยเป็นอย่างมาก กล่าวคือ 1) ระบบเสียงพยัญชนะของภาษาอาข่าที่แตกต่างอย่างสำคัญกับภาษาไทย คือเป็นภาษาที่ไม่มีเสียงพยัญชนะท้าย หรือพยัญชนะสะกด เสียงพยัญชนะต้นมีความซับซ้อนกว่าภาษาไทย โดยเฉพาะกลุ่มเสียงพยัญชนะกึ่งเสียดแทรก (affricates) เช่น /ts, dz/ ซึ่งไม่มีในภาษาไทย ภาษาอาข่ามีเสียงพยัญชนะควบกล้ำ /j/ ควบกล้ำกับเสียงพยัญชนะต้นที่เกิดเป็นฐานกรณริมฝีปากทั้งคู่ ได้แก่ /pj, p^hj, bj, mj/ 2) ระบบเสียงสระในภาษาอาข่ามีทั้งเสียงสระพื้นฐานชุดที่ 1 และชุดที่ 2 (primary and secondary cardinal vowels) และเสียงนาสิก (nasalized vowels) แต่ไม่มีเสียงสระประสม คำที่ออกเสียงด้วยสระประสม จะเป็นคำที่ยืมมาจากภาษาอื่น ๆ ทั้งสิ้น 3) ระบบเสียงวรรณยุกต์ของภาษาอาข่า ประกอบด้วยเสียงวรรณยุกต์ระดับสามระดับเสียงคือ เสียงสูงระดับ เสียงกลางระดับ และเสียงต่ำระดับ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ชุด คือ เสียงวรรณยุกต์ปกติ และเสียงวรรณยุกต์บีบหนักร (creaky) ในด้านไวยากรณ์ภาษาอาข่าเป็นภาษาที่มีโครงสร้างไวยากรณ์แบบประธาน – กรรม – กริยา (SOV) เช่นเดียวกับภาษาอื่น ๆ ในตระกูลทิเบต – พม่า (Panadda 1993, 2010)

ในด้านระบบการเขียน ภาษาอาข่าถูกระบุว่าเป็นภาษาที่ไม่มีระบบตัวเขียน มีแต่ภาษาพูดเท่านั้น เช่นเดียวกับภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่สูงกลุ่มอื่น ๆ ดังนั้นในอดีตความรู้และภูมิปัญญาจึงถูกถ่ายทอดจากบรรพชนโดยการสอนผ่านการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ผ่านบทเพลง คำสอน นิทาน เรื่องเล่าต่าง ๆ จนสืบทอดต่อกันมาได้อย่างแม่นยำ แม้ว่าจะไม่มีระบบการเขียนภาษาของตนมาช่วยบันทึกความรู้เหล่านี้ไว้ก็ตาม ดังตัวอย่างการสืบทอดบรรพบุรุษของชาวอาข่าทุก ๆ สายสกุลที่สามารถสืบทอดมาถึงปัจจุบันได้ราวกว่า 60 ชั่วคน (ปนัดดา, 2547)

อย่างไรก็ดี ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 ได้มีหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ที่เข้าไปทำงานเกี่ยวข้องกับชาวอาข่า มีความพยายามในการผลิตสร้างระบบการเขียนภาษาอาข่าเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการทำงาน ในการเผยแพร่ความคิดความรู้บางอย่างจากภายนอกให้แก่ชาวอาข่า และเพื่อให้ชาวอาข่าได้บันทึกเรื่องราวและ

⁶ ปนัดดา บุญยสารณัย. (2560). “ชาวอาข่า ภาษา และการสร้างระบบเขียนภาษาอาข่าด้วยอักษรไทย : บ้านแม่สะแลบ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย”. *วารสาร ภาษาและภาษาศาสตร์*. ปีที่ 36 ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2560), หน้า 37 – 61. ภาควิชาภาษาอังกฤษและภาษาศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ความรู้ต่าง ๆ ไปด้วยตนเอง ระบบการเขียนภาษาอ่าข่าจึงถูกผลิตขึ้นโดยกลุ่มคนภายนอกหลายระบบ และมีใช้
อยู่ในกลุ่มชาวอ่าข่าทั้งในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ประเทศไทย ประเทศเมียนมาร์ และประเทศสปป.
ลาว แต่ละระบบมีรูปแบบการเขียนและสถานภาพที่แตกต่างกันไป

ระบบการเขียนภาษาอ่าข่าในเขตสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน เป็นระบบการเขียนที่ปรับปรุงจาก
ระบบการเขียนภาษาห่าหนี่⁷ เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2500 มีการใช้และพิมพ์เป็นหนังสืออย่างแพร่หลายในเขต
สิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน

ในเขตประเทศเมียนมาร์ ประเทศไทย และประเทศสปป.ลาว มีระบบการเขียนที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย
มากที่สุด ซึ่งสร้างขึ้นโดย พอล ลูวิส (Paul Lewis) มิชชันนารีชาวอเมริกันที่เข้าไปเผยแผ่ศาสนาคริสต์ใน
ภูมิภาคนี้ ได้เริ่มศึกษาภาษาอ่าข่าและสร้างระบบการเขียนด้วยอักษรโรมันขึ้นในปี พ.ศ. 2492 ต่อมาได้
จัดพิมพ์พจนานุกรมภาษาอ่าข่า – อังกฤษขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2532 และตีพิมพ์เป็นครั้งที่สองในปี พ.ศ.
2544 ระบบการเขียนภาษาอ่าข่าของพอล ลูวิส⁸ เป็นระบบที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่าระบบการเขียนภาษาอ่าข่า
แบบแบ็บติสต์ เฉพาะในประเทศไทยมีระบบการเขียนภาษาอ่าข่าอีกหลายระบบ แต่ระบบการเขียนที่เป็นที่
รู้จักและใช้กันอย่างแพร่หลายอีกระบบหนึ่งคือระบบที่พัฒนาขึ้นโดย ดร.เลโอ อัลติง วอน เกอเซา (Leo Alting
Von Geusau) นักมานุษยวิทยาชาวเนเธอร์แลนด์ เพื่อใช้ในการศึกษาด้านสังคมวัฒนธรรมและประเพณีวิถี
ชีวิตของชาวอ่าข่า (ปันดดา, 2547)

ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 ชาวอ่าข่าในเขตประเทศไทย ประเทศเมียนมาร์ ประเทศ สปป.ลาว
และประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน มีการติดต่อไปมาหาสู่กันได้อย่างสะดวกสบายขึ้น อันเนื่องจากการ
คลี่คลายจากปัจจัยทางการเมืองการปกครอง การเติบโตทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการเดินทางติดต่อค้าขายและ
แลกเปลี่ยนกันทางวัฒนธรรม ตลอดจนความรวดเร็วของการสื่อสารและเทคโนโลยี ทำให้ชาวอ่าข่าที่กระจาย
ตัวกันอยู่ในประเทศต่าง ๆ ซึ่งมีสถานภาพเป็นประชากรกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันที่มีความแตกต่างทางสัญชาติไป
ตามแต่ละประเทศที่อาศัยอยู่ แต่ยังคงมีความสัมพันธ์ร่วมกันในทางสังคม วัฒนธรรม เกิดความต้องการร่วมกัน
ในเรื่องการมีระบบตัวเขียนภาษาอ่าข่าเป็นระบบเดียวกันที่สามารถใช้สื่อสารกันได้แม้จะอยู่ในประเทศที่ต่างกัน
หลังจากที่ตัวแทนชาวอ่าข่าจากแต่ละประเทศได้มีการพบปะเพื่อหารือร่วมกันคิดหาทางออกในเรื่องการ
เลือกใช้ระบบเขียนภาษาอ่าข่าให้เป็นระบบเดียวกันที่สามารถใช้สื่อสารกันได้แม้จะอยู่ในประเทศที่ต่างกัน
หลังจากที่ตัวแทนชาวอ่าข่าจากแต่ละประเทศได้มีการพบปะเพื่อหารือร่วมกันคิดหาทางออกในเรื่องการ
เลือกใช้ระบบตัวเขียนภาษาอ่าข่าให้เป็นระบบเดียวกันเป็นเวลาเกือบหนึ่งทศวรรษ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2552
ก็ได้สร้างระบบการเขียนภาษาอ่าข่าสากลเพื่อใช้ร่วมกันเป็นครั้งแรก และเป็นระบบการเขียนที่เกิดขึ้นจากการ
พิจารณาและตัดสินใจเกี่ยวกับการเขียนด้วยตัวเองของชาวอ่าข่าเอง โดยปรับจากระบบการเขียนที่มีผู้อื่นได้คิด
สร้างไว้ก่อนหน้านี้ (Panadda, 2010)

⁷ ในประเทศจีน ใช้คำเรียกกลุ่มชาติพันธุ์นี้ว่า “ห่าหนี่” (Hani) ขณะที่ชาวอ่าข่าในเขตสิบสองปันนา ตอนใต้และมณฑลยูนนาน
ประเทศจีนในประเทศเมียนมาร์ และประเทศไทย ใช้คำเรียกกลุ่มชาติพันธุ์นี้ว่า “อ่าข่า” (Akha) ส่วนในประเทศ สปป.ลาว ใช้
คำเรียกกลุ่มชาติพันธุ์นี้ว่า “ก้อ” (Kaw)

ระบบเสียงภาษาอ่าข่า

ระบบเสียงในภาษาอ่าข่า ประกอบด้วยหน่วยเสียงพยัญชนะจำนวน 22 หน่วยเสียง หน่วยเสียงสระจำนวน 13 หน่วยเสียง และหน่วยเสียงวรรณยุกต์จำนวน 6 หน่วยเสียง ดังจะกล่าวถึงหน่วยเสียงต่าง ๆ โดยรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 หน่วยเสียงพยัญชนะของภาษาอ่าข่า

ฐานกรณ์ ประเภทเสียง	ริมฝีปากทั้งคู่ (Bilabial)	ปุ่มเหงือก (Alveolar)	เพดานแข็ง (Palatal)	เพดานอ่อน (Velar)	ลิ้นไก่ (Uvular)	เส้นเสียง (Glottal)
เสียงกัก (Stops)	p b	t d		k g		ʔ
เสียงเสียดแทรก (Fricatives)		s z	ʃ ʒ		χ	h
เสียงกึ่งเสียดแทรก (Affricates)		ts dz	tʃ			
เสียงนาสิก (Nasals)	m	n	ɲ	ŋ		
เสียงข้างลิ้น (Lateral)		l				
เสียงกึ่งสระ (Semivowel)			j			

ตารางที่ 2 หน่วยเสียงสระของภาษาอ่าข่า

ส่วนของลิ้น ระดับของลิ้น	หน้า		กลาง	หลัง
	ปากไม่กลม	ปากกลม	ปากไม่กลม	ปากกลม
ลิ้นระดับสูง	i	y	ɨ	u
ลิ้นระดับกลาง	e	ø	ə	o
ลิ้นระดับต่ำ	ɛ		a ǣ	

ตารางที่ 3 แสดงหน่วยเสียงวรรณยุกต์ของภาษาอ่าซ่า

ระดับเสียง	เสียงวรรณยุกต์ธรรมดา	เสียงวรรณยุกต์บีบหนัก (creaky)
สูงระดับ (144)	/ ˊ /	/ ˊ̎ ⁶ /
กลางระดับ (133)	/ /	/ _ /
ต่ำระดับ (111)	/ ˋ /	/ ˋ̎ /

ทั้งนี้ชาวอ่าซ่า ที่บ้านแม่สะแลบ เป็นชาวอ่าซ่าในกลุ่มโลมี มาจากประเทศพม่า มีภาษาพูด ส่วนภาษาเขียน ส่วนใหญ่ใช้อักษรโรมันซึ่งมาจากการทำของกลุ่มมิชชันนารี มีกลุ่มคนที่สามารถอ่าน เขียน อักษรโรมันได้ โดยเฉพาะกลุ่มวัยกลางคนจนกระทั่งถึงผู้สูงอายุที่รู้หนังสือ ส่วนกลุ่มเยาวชนยังไม่สามารถอ่าน เขียน ภาษาอ่าซ่าอักษรโรมันได้อย่างคล่องแคล่ว อย่างไรก็ตามในการดำเนินงานโครงการวิจัยนี้ทีมวิจัย ร่วมกับนักภาษาศาสตร์ จะใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อจัดทำระบบเขียนภาษาอ่าซ่า ด้วยตัวอักษรไทย โดยเทียบกับอักษรโรมันด้วย เพื่อให้คนที่รู้อักษรโรมันสามารถอ่านได้ และการทำระบบเขียนนี้จะใช้เป็นเครื่องมือในการบันทึกภาษา รวมทั้งนิทาน สุภาษิต และประวัติศาสตร์ของชาวอ่าซ่า บ้านแม่สะแลบต่อไป

บทที่ 3

วิธีการดำเนินงาน

ในการดำเนินงานโครงการ “ฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านประวัติศาสตร์และคำสอนของชาวอำเภอบ้านแม่สะแลบ ต.แม่สะลองโน อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย ทีมวิจัยได้มีการดำเนินงานร่วมกันดังนี้

1. ขอบเขตการวิจัย

1.1 ขอบเขตเนื้อหา

- 1) เครื่องมือในการบันทึกภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอำเภอบ้านแม่สะแลบ
 - การทำระบบเขียนภาษาอำเภอบ้านแม่สะแลบ
- 2) ประวัติศาสตร์ของชาวอำเภอบ้านแม่สะแลบ
 - ประวัติศาสตร์การอพยพของชาวอำเภอบ้านแม่สะแลบ (ได้จากการค้นคว้าเอกสาร บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ฯลฯ)
 - ประวัติศาสตร์การอพยพของชาวอำเภอบ้านแม่สะแลบ (ได้จากการบอกเล่าของผู้รู้ หรือผู้สูงอายุในชุมชน)
- 3) องค์ความรู้ด้านคำสอน สำนวน สุภาษิตของชาวอำเภอบ้านแม่สะแลบ

1.2 ขอบเขตพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย

ชุมชนชาวอำเภอบ้านแม่สะแลบ ต.แม่สะลองโน อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย

1.3 ขอบเขตระยะเวลา

12 เดือน หลังจากโครงการได้รับอนุมัติ

2. กระบวนการวิจัย

ตารางที่ 4 แสดงการจัดกิจกรรมในโครงการวิจัย ฯ

ครั้งที่	วัน / เดือน / ปี	กิจกรรม
1	15 มกราคม 2559	ทีมวิจัยเซ็นเอกสารสัญญาโครงการ พร้อมเปิดบัญชีโครงการ
2	19 – 21 กุมภาพันธ์ 2559	ทีมวิจัยเข้าร่วมงานวันภาษาแม่สากล
3	26 - 27 มีนาคม 2559	ทีมวิจัยเข้าร่วมจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ ทำระบบเขียนภาษาอาข่า ที่สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย มหาวิทยาลัยมหิดล
4	21 เมษายน 2559	ทีมวิจัยจัดเวทีชี้แจงโครงการ ฯ ภายในชุมชน
5	22 เมษายน 2559	ทีมวิจัยจัดกิจกรรมเขียนคำศัพท์ (ครั้งที่ 1)
6	22 พฤษภาคม 2559	ทีมวิจัยตรวจสอบระบบเขียนร่วมกันกับทีมพี่เลี้ยง
7	27 กรกฎาคม 2559	ทีมวิจัยตรวจสอบระบบเขียนร่วมกันกับนักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ (ดร.ปนัดดา บุญยสาระนัย) พร้อมกับทดลองเขียนบทสนทนา
8	20 สิงหาคม 2559	ทีมวิจัยตรวจสอบระบบเขียนร่วมกันกับนักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ (ดร.ปนัดดา บุญยสาระนัย) พร้อมกับทดลองเขียนคำศัพท์ (ครั้งที่ 2)
9	21 สิงหาคม 2559	ทีมวิจัยร่วมกันเก็บข้อมูลและบันทึกข้อมูลด้านนิทานกับผู้รู้ หรือปราชญ์ในชุมชน (ครั้งที่ 1)
10	25 กันยายน 2559	ทีมวิจัยร่วมกันจัดทำชาร์ตพยัญชนะ (วาดภาพเพิ่มเติม)
11	29 กันยายน 2559	ทีมวิจัยร่วมกันเก็บข้อมูลและบันทึกข้อมูลด้านนิทานกับผู้รู้ หรือปราชญ์ชุมชน (ครั้งที่ 2)
12	5 พฤศจิกายน 2559	ทีมวิจัยร่วมกันตรวจสอบความถูกต้องของคำศัพท์และนิทานที่เคยบันทึกไว้
13	6 พฤศจิกายน 2559	ทีมวิจัยร่วมกันเก็บข้อมูลและบันทึกข้อมูลเรื่องสำนวน สุภาษิตของชาวอาข่า (ครั้งที่ 1)
14	26 พฤศจิกายน 2559	ทีมวิจัยตรวจสอบระบบเขียนร่วมกันกับนักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ (ดร.ปนัดดา บุญยสาระนัย)
15	27 พฤศจิกายน 2559	ทีมวิจัยร่วมกันเก็บข้อมูลและบันทึกข้อมูลเรื่องสำนวน สุภาษิตของชาวอาข่า (ครั้งที่ 2) ร่วมกับนักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ (ดร.ปนัดดา บุญยสาระนัย)

ครั้งที่	วัน / เดือน / ปี	กิจกรรม
16	28 มกราคม 2560	ทีมวิจัยร่วมกันตรวจสอบความถูกต้องของนิทาน และสำนวนสุภาษิต
17	26 กุมภาพันธ์ 2560	ทีมวิจัยร่วมกันบันทึกข้อมูลด้านนิทาน (ครั้งที่ 3)
18	19 มีนาคม 2560	ทีมวิจัยร่วมกันบันทึกข้อมูลด้านนิทาน (ครั้งที่ 4)
19	26 มีนาคม 2560	ทีมวิจัยร่วมกันบันทึกข้อมูลด้านนิทาน (ครั้งที่ 5)
20	20 พฤษภาคม 2560	ทีมวิจัยร่วมกันตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล เพื่อเตรียมจัดทำรายงานความก้าวหน้า
21	21 พฤษภาคม 2560	ทีมวิจัยร่วมกันจัดทำเอกสารการเงินโครงการ และเก็บข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ชุมชน
22	27 กรกฎาคม 2561	ทีมวิจัยและทีมพี่เลี้ยงประชุมเพื่อเขียนข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ชุมชน และวางแผนการจัดทำหนังสือรวบรวมองค์ความรู้ของชาวอำเภ
23	5 สิงหาคม 2561	ทีมวิจัยร่วมกันวาดรูปประกอบนิทาน และเขียนข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ชุมชน
24	12 สิงหาคม 2561	ทีมวิจัยร่วมกันแปลความหมายเรื่องประวัติศาสตร์ชุมชน
25	27 พฤศจิกายน 2561	ทีมวิจัยเข้าร่วมเวทีนำเสนอผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ประเด็นการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น : กลุ่มชาติพันธุ์อำเภ กวย กวย และไทดำ ที่สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล
26	ธันวาคม 2561 – มกราคม 2562	ทีมวิจัยร่วมกันปรับปรุง แก้ไข และตรวจสอบความถูกต้องของหนังสือ “รวบรวมคำศัพท์ นิทาน ประวัติศาสตร์ของชาวอำเภ บ้านแม่สะแลบ” พร้อมทั้งจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์ และรายงานการเงิน

จากการจัดกิจกรรมดังกล่าวข้างต้น สามารถจำแนกประเภทของการดำเนินกิจกรรมได้ดังนี้

- 1) กิจกรรมเปิดเวทีชี้แจงโครงการ ฯ
- 2) กิจกรรมเข้าร่วมงานวันภาษาแม่สากล ในปี 2559
- 3) กิจกรรมจัดทำระบบเขียนภาษาอำเภ
- 4) กิจกรรมบันทึกคำศัพท์ภาษาอำเภ
- 5) กิจกรรมเก็บรวบรวมข้อมูล บันทึกข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลเรื่องนิทาน และสำนวน สุภาษิตของชาวอำเภ และประวัติศาสตร์บอกเล่าของชุมชน
- 6) กิจกรรมการจัดทำหนังสือ “รวบรวมคำศัพท์ นิทาน ประวัติศาสตร์ของชาวอำเภ บ้านแม่สะแลบ”
- 7) กิจกรรมการนำเสนอผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

สามารถอธิบายโดยละเอียด ได้ดังนี้

2.1 กิจกรรมเปิดเวทีชี้แจงโครงการ ฯ

1) กิจกรรมเซ็นสัญญาโครงการ และเปิดบัญชีโครงการ

หลังจากที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต ได้รับเอกสารสัญญาโครงการ วันที่ 15 มกราคม 2559 ทีมพี่เลี้ยงได้เดินทางไปพื้นที่พร้อมกับนำเอกสารสัญญาโครงการให้กับทีมวิจัย โดยทีมพี่เลี้ยงได้อธิบายเกี่ยวกับสัญญาโครงการ พร้อมกับการทำงานวิจัยในโครงการตามแผนที่กำหนดไว้ จากนั้นทีมวิจัยโดยมีหัวหน้าโครงการ การเงิน และตัวแทนทีมวิจัยในโครงการเดินทางไปเปิดบัญชีโครงการร่วมกัน

เมื่อเปิดบัญชีโครงการร่วมกันแล้ว ทีมวิจัยพร้อมกับทีมพี่เลี้ยงได้พูดคุยร่วมกันถึงกิจกรรมการเข้าร่วมงานเสวนาวิชาการวันภาษาแม่สากลซึ่งจะจัดขึ้นในวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2559 ทั้งนี้ทีมวิจัยมีความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว นอกจากนี้ทีมพี่เลี้ยงและทีมวิจัยยังได้ปรึกษาหารือร่วมกันเกี่ยวกับการจัดเวทีชี้แจงโครงการ ซึ่งถือเป็นกิจกรรมแรก โดยทีมวิจัยได้เสนอว่าควรมีการจัดกิจกรรมพร้อมไปกับการประชุมประจำหมู่บ้าน ซึ่งจะมีชาวบ้านเข้าร่วมประชุมทุกหลังคาเรือน ทีมพี่เลี้ยงได้อธิบาย และแนะนำวัตถุประสงค์การจัดกิจกรรมครั้งนี้ เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์การดำเนินงานโครงการวิจัย เพื่อให้ผู้สนใจเข้าร่วมโครงการ และเพื่อรับฟังและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากคนในชุมชน

2) กิจกรรมเปิดเวทีชี้แจงโครงการ ฯ

ทีมวิจัยได้จัดกิจกรรมเปิดเวทีชี้แจงโครงการ ฯ ในวันที่ 21 เมษายน 2559 โดยได้จัดในวันประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน ซึ่งหัวหน้าโครงการคือ นายอาลี เดโซฮารัง (ผู้ใหญ่บ้าน) ได้อธิบายเกี่ยวกับความสำคัญของโครงการวิจัย ทั้งนี้ชาวบ้านส่วนหนึ่งยังไม่เข้าใจเกี่ยวกับการทำโครงการวิจัย โดยให้ความเห็นว่าภาษาอาข่ามีการใช้อักษรโรมันอยู่แล้ว มีคนสามารถอ่านอักษรโรมันได้ แต่ทีมวิจัยได้ชี้แจงว่าการใช้อักษรไทยจะเป็นประโยชน์กับเด็ก ๆ เนื่องจากเด็กปัจจุบันสามารถอ่านอักษรไทยได้ แต่ก็ยังไม่ทั้งการใช้อักษรโรมัน

2.2 กิจกรรมเข้าร่วมงานวันภาษาแม่สากล ปี 2559

ทีมวิจัยชาวอาข่าได้เดินทางเข้าร่วมกิจกรรมในการประชุมเสวนาวิชาการวันภาษาแม่สากล เรื่อง “ภาษาแม่ : รากฐานคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต” ในวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2559 ณ ห้องประชุมอเนกประสงค์ สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล โดยมีเป้าหมายเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้

เรื่องการใช้ภาษาแม่ในการพัฒนาคุณภาพทางการศึกษา และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่สามารถใช้พัฒนาคุณภาพการศึกษาได้เช่นกัน

การเข้าร่วมกิจกรรมครั้งนี้ ได้มีการจัดแสดงนิทรรศการ ผลการทำงานฟื้นฟูภาษา รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ รวมทั้งมีการแสดงจากกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ และการพูดคุยเสวนาในประเด็นต่าง ๆ มากมาย ได้แก่

- การเสวนาในหัวข้อ “จากภาษาแม่ไปสู่โรงเรียน จากโรงเรียนไปสู่มหาวิทยาลัย” ผ่านงานวิจัยการจัดการศึกษาแบบทวิภาษา (ภาษาไทย – ภาษามลายูถิ่น) ในจังหวัดชายแดนภาคใต้
- การเสวนาเรื่อง “มอแกน : ภาษา การตาย และความท้าทายในการเฝ้าระวัง” โดยนายสราวุฒ ไกรสม นักวิชาการด้านภาษาศาสตร์
- การพูดคุยในหัวข้อ “เรียนภาษา ภูมิปัญญา กับการเรียนรู้ตลอดชีวิต” เป็นการนำเสนอความรู้ ภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ รวมทั้งผลงานที่มิจัยชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 12 กลุ่ม
- การปาฐกถาเรื่อง “ภาษาแม่ : รากฐานคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต” โดย ผศ. ดร. บัญชร แก้วส่อง ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นวิทยากรในการให้ความรู้
- การปาฐกถาเรื่อง “การขับเคลื่อนภาษาแม่เข้าสู่ระบบการศึกษาไทย” โดย ศ.ดร.สุวิไล เปรมศรีรัตน์ ประธานมูลนิธิเพื่อการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นวิทยากรในการให้ความรู้

จากการประชุมเสวนาในครั้งนี้ ทำให้ทีมวิจัยได้รับความรู้เกี่ยวกับแนวทางการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ภาษาแม่เพื่อประโยชน์ในการศึกษา นอกจากนี้ยังทำให้ทีมวิจัยได้รู้จักกับเพื่อนกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ อีกมากมาย เช่น กลุ่มปืซู ที่อยู่ในจังหวัดเชียงรายเช่นเดียวกัน

2.3 กิจกรรมจัดทำระบบเขียนภาษาอ่าซ่า

1) กิจกรรมจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อจัดทำระบบเขียนภาษาอ่าซ่า

ทีมวิจัย จำนวน 6 คน ได้เดินทางเข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อจัดทำระบบเขียนภาษาอ่าซ่า เพื่อเป็นเครื่องมือในการบันทึกภาษา ในวันที่ 26 – 27 มีนาคม 2559 ที่สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล โดยมีนักวิชาการด้านภาษาศาสตร์เป็นวิทยากรในการประชุมครั้งนี้ ได้แก่ ศ.เกียรติคุณ ดร. สุวิไล เปรมศรีรัตน์, ดร.มยุรี ถาวรพัฒน์ และ ดร.ปนัดดา บุญยสาระนัย ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาอ่าซ่าจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ร่วมเป็นวิทยากร

ในวันที่ 26 มีนาคม 2559 ทีมพี่เลี้ยงได้พาทีมวิจัยเข้าชมนิทรรศการภายในศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษา – วัฒนธรรมในภาวะวิกฤต ที่สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งแสดงให้เห็น

กระบวนการทำงาน และผลการทำงานด้านการฟื้นฟูภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ทำให้ทีมวิจัยเกิดแรงบันดาลใจ และเกิดแนวคิดอยากจะทำผลงานต่าง ๆ เหมือนกับกลุ่มอื่น

ศ. เกียรติคุณ ดร. สุวิไล เปรมศรีรัตน์ ได้กล่าวต้อนรับทีมวิจัยทุกท่าน และได้ให้แต่ละท่านแนะนำตัว จากนั้น ศ.เกียรติคุณ ดร. สุวิไล เปรมศรีรัตน์ ได้อธิบายความสำคัญของภาษา และความสำคัญของการจัดทำระบบเขียนภาษาอ่าข่า โดยได้ให้ทีมวิจัยได้ทดลองเขียนภาษาอ่าข่า ตามที่ตนเองเข้าใจก่อนที่จะดำเนินการในการสร้างระบบเขียนอักษรไทยร่วมกัน เช่น ภาษาอ่าข่า มีเสียงที่แตกต่างจากภาษาไทย ทีมวิจัยจึงร่วมกันกำหนดการใช้สัญลักษณ์หรือตัวอักษรที่มีความแตกต่าง เช่น เสียง จ เป็นเสียงที่อยู่ระหว่างเสียง ย กับ จ ทีมวิจัยได้ตกลงร่วมกันว่าจะใช้อักษร จ แทน

เมื่อทีมวิจัยได้ตกลงการใช้ระบบเขียนร่วมกัน สามารถสรุปหลักเกณฑ์การทำระบบเขียนภาษาอ่าข่า ได้ดังนี้

- ระบบเขียนต้องเป็นที่ยอมรับของชุมชนและสังคมภายนอก
- ง่ายต่อผู้ใช้ ไม่ซับซ้อนจนเกินไป
- สามารถแสดงลักษณะทางภาษาได้มากที่สุด
- มีการใช้สัญลักษณ์ สม่่าเสมอ อย่างเป็นระบบ
- ครอบคลุมภาษาย่อยในพื้นที่ต่าง ๆ
- สามารถเชื่อมโยงเข้าสู่ระบบราชการได้
- สามารถพิมพ์ด้วยคอมพิวเตอร์ได้

จากนั้นทีมวิจัยได้แบ่งกลุ่ม กลุ่มละ 2 คน เพื่อทดลองเขียนคำศัพท์ร่วมกัน

ในวันที่ 27 มีนาคม 2559 ทีมวิจัยร่วมกับวิทยากรได้ตรวจสอบคำศัพท์ร่วมกัน นอกจากนี้ยังสามารถสรุประบบเขียนภาษาอ่าข่าเบื้องต้นร่วมกัน เช่น ระบบพยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์ และนำไปทดลองใช้ในชุมชนต่อไป จากนั้นทีมพี่เลี้ยงได้อธิบาย และชี้แจงเกี่ยวกับการบันทึกกิจกรรมของทีมวิจัย และการบันทึกบัญชีค่าใช้จ่ายการเงิน พร้อมทั้งอธิบายการใช้เอกสารการเงินร่วมกัน

2) การตรวจสอบระบบเขียนภาษาอ่าข่า โดยนักวิชาการด้านภาษาศาสตร์

แม้ว่าจะมีการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อจัดทำระบบเขียนภาษาอ่าข่าร่วมกับนักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ไปแล้ว แต่เมื่อทีมวิจัยได้นำไปทดลองใช้ภายในชุมชน กลับพบว่ายังมีเสียงบางเสียงที่ยังไม่สามารถใช้ตัวอักษรแทนได้ชัดเจน ทีมวิจัยยังมีข้อสงสัย และความสับสนอยู่บ้าง ทำให้จำเป็นต้องเชิญนักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ ดร.ปนัดดา บุญยสาระนัย ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาอ่าข่า ลงพื้นที่เพื่อตรวจสอบระบบเสียงเพิ่มเติม และทำให้ได้ระบบเขียนที่มีความชัดเจนยิ่งขึ้น โดยลงพื้นที่เพื่อประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกัน 3 ครั้ง ได้แก่ วันที่ 27

กรกฎาคม 2559, 20 สิงหาคม 2559 และวันที่ 26 พฤศจิกายน 2559 พร้อมกับการเทียบเสียงอักษรไทยและอักษรโรมัน ทำให้ทีมวิจัยสามารถใช้ระบบเขียนได้อย่างเข้าใจมากยิ่งขึ้น

2.4 กิจกรรมบันทึกคำศัพท์ภาษาอ่าข่า

กิจกรรมบันทึกคำศัพท์ภาษาอ่าข่า ถือเป็นกิจกรรมที่ฝึกให้ทีมวิจัยชุมชนได้ใช้เครื่องมือระบบเขียนภาษาอ่าข่า เพื่อบันทึกคำศัพท์ โดยส่วนใหญ่ทีมวิจัยจะแบ่งกลุ่มกันเพื่อเขียนคำศัพท์ตามหมวดหมู่ร่วมกัน เช่น หมวดอวัยวะร่างกาย หมวดสัตว์ หมวดเครื่องใช้ เป็นต้น เมื่อเขียนแล้วจะนำมาตรวจสอบความถูกต้องร่วมกัน แต่เนื่องจากกิจกรรมบันทึกคำศัพท์เป็นการทดลองใช้เครื่องมือในระยะแรก จึงทำให้เกิดปัญหาหลายประการ เช่น ทีมวิจัยยังมีความสับสนในการเขียน ทีมวิจัยบางคนยังไม่เข้าใจระบบเขียนภาษาอ่าข่า ทำให้เกิดข้อถกเถียงกัน ดังนั้น ทีมที่เลี้ยงจึงได้ประสานงานกับ ดร.ปนัดดา บุญยสารณัย นักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ ผู้มีความเชี่ยวชาญภาษาอ่าข่ามาเป็นวิทยากร และเป็นผู้ตรวจสอบระบบเขียนภาษาอ่าข่าอีกครั้งในพื้นที่ ทำให้ทีมวิจัยมีความเข้าใจและมีความมั่นใจในการเขียนมากยิ่งขึ้น

2.5 กิจกรรมเก็บรวบรวมข้อมูล บันทึกข้อมูลและตรวจสอบข้อมูล

ทีมวิจัยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลร่วมกันใน 4 ประเด็นได้แก่ การเก็บข้อมูลเรื่องนิทาน, การเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องสำนวน สุภาษิต, การเก็บข้อมูลเรื่องประวัติศาสตร์ชุมชน และกิจกรรมการเขียนประโยคสำหรับฝึกอ่านอย่างง่าย โดยมีกระบวนการเก็บข้อมูลแตกต่างกันดังนี้

2.5.1 การเก็บข้อมูลเรื่องนิทาน

ทีมวิจัยได้มีวิธีการเก็บข้อมูลเรื่องนิทานหลากหลายรูปแบบ โดยเริ่มจากในครั้งแรก ทีมวิจัยได้เชิญปราชญ์มาเล่านิทานให้ฟัง ซึ่งในช่วงแรกปราชญ์ชุมชนได้เล่านิทานให้ฟัง และทีมวิจัยจดตามไปด้วย แต่ปรากฏว่าทีมวิจัยไม่สามารถบันทึกตามได้ทัน ประกอบกับนิทานแต่ละเรื่องมีขนาดยาว จึงต้องเปลี่ยนวิธีการคือการบันทึกเสียงด้วยโทรศัพท์มือถือ แล้วนำมาถอดความหมายคำต่อคำ แต่พบว่า การถอดความคำต่อคำ ใช้เวลามาก และเมื่อถอดคำออกมาแล้ว ข้อความไม่ต่อเนื่อง ดังนั้น ทีมวิจัยจึงค้นหาแนวทางในการบันทึกใหม่ คือ ฟังนิทานจากเสียงที่บันทึกไว้ แล้วนำมาสรุปเป็นเนื้อเรื่อง แล้วนำมาเรียบเรียงใหม่เป็นสำนวนของตัวเอง โดยมีเค้าโครงเรื่องเหมือนกับผู้เล่า ซึ่งวิธีการนี้ถือเป็นวิธีการที่เหมาะสมที่สุด ที่จะทำให้อ่านนิทานเรื่องนั้นได้อย่างเข้าใจ นอกจากนี้ยังพบว่า การเล่านิทานในเรื่องเดียวกัน ผู้เล่ายังมีวิธีการเล่าที่แตกต่างกัน

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การบันทึกนิทานแต่ละเรื่องค่อนข้างจะใช้เวลาาน และมีการประชุมเพื่อบันทึกนิทานร่วมกันหลายครั้ง เมื่อทีมวิจัยได้บันทึกเรียบเรียงนิทานเสร็จเรียบร้อยแล้ว ทีมวิจัยได้ร่วมกันอ่านทบทวน และตรวจสอบความถูกต้องร่วมกัน

2.5.2 การเก็บข้อมูลเรื่องสำนวน สุภาษิต

การเก็บข้อมูลเรื่องสำนวน สุภาษิต เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสอบถามจากปราชญ์ ผู้รู้ บางสำนวนที่ทีมวิจัยได้บันทึกไว้ เป็นการบันทึกจากสำนวน สุภาษิตที่ได้จากการจดจำของปราชญ์ ผู้รู้ ที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นต่อรุ่น แต่บางสำนวนเป็นการนำมาจากหนังสือรวบรวมสำนวน สุภาษิตของชาวอำเภอฯที่เคยบันทึกไว้เป็นอักษรโรมัน แล้วปราชญ์ผู้รู้ ผู้ที่สามารถอ่านอักษรโรมันได้ ได้อ่านออกมา แล้วทีมวิจัยได้บันทึกเป็นภาษาอำเภอฯอักษรไทย

ในการบันทึกสำนวน และสุภาษิตภาษาอำเภอฯนี้ ทีมวิจัยได้บันทึกใน 3 ลักษณะ ซึ่งประกอบด้วย 1) สำนวน สุภาษิตเป็นภาษาอำเภอฯ โดยใช้อักษรไทย 2) การถอดความหมายคำต่อคำ และ 3) การเขียนความหมายโดยรวม ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบ ตีความตามความหมายของสำนวน สุภาษิตนั้นเป็นความหมายภาษาไทย เมื่อทีมวิจัยได้บันทึกเสร็จแล้ว จากนั้นได้นำข้อมูลที่บันทึกไว้มาตรวจสอบความถูกต้องร่วมกัน

2.5.3 การเก็บข้อมูลเรื่องประวัติศาสตร์ชุมชน

ทีมวิจัยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องประวัติศาสตร์ชุมชน โดยเริ่มจากการคิดคำถามร่วมกันว่าจะถามปราชญ์ผู้รู้เกี่ยวกับความเป็นมาด้วยคำถามใดบ้าง เช่น หมู่บ้านนี้ตั้งขึ้นมาได้อย่างไร มีความเป็นมาอย่างไร มีใครเคยมาอยู่ก่อนแล้ว จากนั้นจึงเดินทางไปยังบ้านปราชญ์ หรือผู้ที่เป็นรุ่นแรกของการจัดตั้งหมู่บ้านนี้ คือ นายอาจำ เวือ่ โดยใช้การบันทึกเสียงจากโทรศัพท์มือถือ ในกระบวนการนี้ทีมพี่เลี้ยงยังได้บันทึกด้วยกล้องวิดีโอ เพื่อเป็นข้อมูลอีกระดับหนึ่ง จากนั้นทีมวิจัยจึงนำเทปที่บันทึกไว้มาถอดความและเรียบเรียงเป็นภาษาอำเภอฯ และได้แปลความหมายเป็นภาษาไทย พร้อมกับตรวจสอบความถูกต้อง

2.5.4 การเขียนประโยคสำหรับฝึกอ่านอย่างง่าย

ทีมวิจัยได้ฝึกกลุ่มเยาวชน ช่วงประถมศึกษาตอนปลาย ให้แต่งประโยคที่ประกอบด้วยคำศัพท์ที่ปรากฏอยู่ในแผนภาพพยัญชนะต้น ซึ่งเป็นประโยคอย่างง่าย พร้อมกับเขียนอักษรโรมันตามประโยคเหล่านี้ จากนั้นทีมวิจัยจะเป็นผู้ตรวจสอบความถูกต้อง ซึ่งการฝึกแต่งประโยคอย่างง่ายนี้ สามารถทำให้กลุ่มเด็กเยาวชน ได้เรียนรู้การใช้ระบบเขียนภาษาอำเภอฯ อักษรไทย รวมทั้งยังได้เรียนรู้ระบบเขียน อักษรโรมันอีกด้วย

2.6 กิจกรรมการจัดทำหนังสือ “รวบรวมคำศัพท์ นิทาน ประวัติศาสตร์ของชาวอำเภอฯ บ้านแม่สะแลป”

ทีมวิจัยร่วมกับทีมพี่เลี้ยงได้ประชุมร่วมกันเพื่อจัดทำหนังสือ “รวบรวมคำศัพท์ นิทาน ประวัติศาสตร์ของชาวอำเภอฯ บ้านแม่สะแลป” โดยที่ประชุมได้สรุปพร้อมกันว่า หนังสือเล่มนี้จะเป็นหนังสือขนาดเล็ก (ขนาด A5) ซึ่งจะรวบรวมข้อมูลความรู้ หรือผลงานวิจัยที่ทีมวิจัยได้ทำมา ประกอบไปด้วย

- 1) ระบบเขียนภาษาอ่าซ่า ซึ่งประกอบด้วย หลักเกณฑ์การทำระบบเขียน, แผนภาพพยัญชนะ พร้อมกับตัวอย่างประโยคอย่างง่ายสำหรับฝึกอ่าน ทั้งภาษาอ่าซ่า อักษรไทย และอักษรโรมัน
- 2) คำศัพท์ภาษาอ่าซ่า
- 3) คำสนทนาภาษาอ่าซ่า
- 4) นิทานอ่าซ่า พร้อมกับภาพวาดประกอบ
- 5) สำนวนสุภาษิตของชาวอ่าซ่า
- 6) ประวัติศาสตร์ หมู่บ้านแม่สะแลป

โดยหนังสือเล่มนี้ทีมวิจัยได้เป็นผู้เขียน ผู้บันทึก วาดภาพประกอบ ตรวจสอบและแก้ไข เพื่อให้เกิดความถูกต้อง ส่วนกระบวนการจัดทำเล่มนั้น คณะทำงานจากศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษา – วัฒนธรรมในภาวะวิกฤต สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นผู้จัดทำรูปเล่ม

2.7 กิจกรรมการนำเสนอผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ทีมวิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมในเวทีการนำเสนอผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ประเด็นการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น : กลุ่มชาติพันธุ์อ่าซ่า กูย กวย และไทดำ จัดขึ้นในวันที่ 27 พฤศจิกายน 2561 โดยศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษา – วัฒนธรรมในภาวะวิกฤต สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย มหาวิทยาลัยมหิดล ในการนำเสนอครั้งนี้ทีมวิจัยได้นำเสนอการดำเนินงานในโครงการ “ฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านประวัติศาสตร์และคำสอนของชาวอ่าซ่า” บ้านแม่สะแลป ต.แม่สะลองใน อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย” โดยทีมวิจัยได้นำเสนองานในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่

- 1) ความเป็นมาของการทำโครงการวิจัย
- 2) กระบวนการดำเนินงานวิจัย
- 3) ผลการดำเนินงานวิจัย
- 4) ปัญหา – อุปสรรคจากการทำงานวิจัย
- 5) สิ่งที่ได้จากการทำงานวิจัย

ทั้งนี้ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ชี้ให้เห็นถึงประเด็นความยั่งยืนในการฟื้นฟูภาษา ฯ เช่น การชักชวนคนวัยกลางคนเข้ามาทำงานฟื้นฟูภาษา ฯ มากขึ้น หรือ การนำภาษาอ่าซ่าเข้าสู่การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน เป็นต้น

3. วิธีการเก็บข้อมูล

ในการดำเนินงานโครงการ “ฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านประวัติศาสตร์และคำสอนของชาวอำเภอ” บ้านแม่สะแลบ ต.แม่สะลองใน อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย ทีมวิจัยมีกระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูลหลากหลายวิธี ขึ้นอยู่กับประเภทข้อมูลและความเหมาะสม โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) ทีมวิจัยท้องถิ่นร่วมกับนักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ ได้ร่วมมือกันผลิตเครื่องมือระบบเขียนภาษาอำเภอ อักษรไทย ผ่านการประชุมเชิงปฏิบัติการ และการทดลองใช้เครื่องมือ ทำให้ทีมวิจัยได้ระบบเขียนภาษาอำเภอ อักษรไทย เป็นเครื่องมือในการบันทึกข้อมูล หรือบันทึกภาษา นิทาน สุภาษิต ที่ทีมวิจัยสามารถใช้ได้อย่างมั่นใจ นอกจากนี้ยังมีการเชื่อมโยงกับระบบเขียน อักษรโรมันที่ชาวอำเภอนิยมใช้กันอีกด้วย

2) ทีมวิจัยใช้การสัมภาษณ์ หรือสอบถามผู้รู้ เช่น คำสุภาษิตของชาวอำเภอ ซึ่งเยาวชนรุ่นใหม่ ไม่เข้าใจ คำสุภาษิตแต่ละประโยคมีพหูพจน์อย่างไร มีความหมายว่าอย่างไร แล้วนำมาเขียนด้วยระบบเขียนภาษาอำเภอ อักษรไทย

3) ทีมวิจัยใช้เครื่องมือ โทรศัพท์มือถือในการบันทึกภาพและเสียง เช่น การบันทึกนิทาน หรือบันทึกเรื่องประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นเรื่องราวหรือบทสัมภาษณ์ที่มีลักษณะยาว จากนั้นทีมวิจัยจึงนำมาสรุปใจความสำคัญ แล้วนำมาบันทึกด้วยระบบเขียนภาษาอำเภอ อักษรไทย

อาจกล่าวสรุปได้ว่า ทีมวิจัยชาวอำเภอใช้ระบบเขียนภาษาอำเภอ อักษรไทย เป็นเครื่องมือในการบันทึกภาษาเป็นหลัก ตั้งแต่ระดับคำศัพท์ ประโยค บทสนทนา รวมทั้งการบันทึกนิทาน เรื่องเล่า สำนวน สุภาษิต ตลอดจนประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านแม่สะแลบ ที่มีชาวอำเภอเริ่มมาอาศัยอยู่ นอกจากนี้ยังใช้วิธีการต่าง ๆ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น วิธีการสัมภาษณ์จากผู้รู้ วิธีการใช้โทรศัพท์มือถือ บันทึกภาพและเสียง เป็นต้น รวมทั้งทีมวิจัยที่ทำหน้าที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูล บันทึกข้อมูล ตลอดจนตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ส่วนใหญ่เป็นทีมวิจัยที่อยู่ในกลุ่มเยาวชน ทำให้ทีมวิจัยกลุ่มนี้ได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และซึมซับคำสอนของชาวอำเภอ ผ่านนิทาน และสำนวน สุภาษิตพร้อมกันด้วย ซึ่งกระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้สามารถทำให้ทีมวิจัยมีความเข้าใจ และมีความมั่นใจในการใช้ระบบเขียนภาษาอำเภอ อักษรไทย เป็นเครื่องมือในการบันทึกภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การดำเนินงานโครงการ ฯ ที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เป็นการสร้างเครื่องมือเพื่อบันทึกภาษาและองค์ความรู้ของชาวอำเภอลำปาง และการเก็บรวบรวมองค์ความรู้ โดยใช้เครื่องมือบันทึกภาษา หรือระบบเขียนภาษาอำเภอลำปาง อักษรไทย ผ่านการบันทึกคำศัพท์ บทสนทนา นิทาน สำนวน สุภาษิต และประวัติศาสตร์ชุมชน

การวิเคราะห์ข้อมูล ทีมวิจัยจะใช้แนวคิดเรื่องระบบเสียงภาษาอำเภอลำปาง และประวัติศาสตร์ของชาวอำเภอลำปางมาวิเคราะห์ เพื่อตอบโจทย์และวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

บทที่ 4

ผลการดำเนินงาน

จากการดำเนินงานในโครงการ “ฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านประวัติศาสตร์และคำสอนของชาวอ่าข่า” ได้ทำให้เกิดผลลัพธ์ในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่

1. ระบบเขียนภาษาอ่าข่า อักษรไทย เชื่อมโยงกับอักษรโรมัน
 2. ประโยคฝึกอ่านอย่างง่าย
 3. หมวดคำศัพท์
 4. บทสนทนาภาษาอ่าข่า
 5. นิทานอ่าข่า
 6. สำนวน สุภาษิตของชาวอ่าข่า
 7. ประวัติศาสตร์หมู่บ้านแม่สะแลป
 8. หนังสือ “รวบรวมคำศัพท์ นิทาน ประวัติศาสตร์ของชาวอ่าข่า บ้านแม่สะแลป”
- มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ระบบเขียนภาษาอ่าข่า

ระบบเขียนภาษาอ่าข่า ประกอบด้วยพยัญชนะต้น 26 ตัว สระ 22 ตัว เสียงวรรณยุกต์ 3 เสียง และอักษรควบกล้ำ 4 ตัว ทั้งนี้ในภาษาอ่าข่าไม่มีตัวสะกดหรือพยัญชนะท้าย ซึ่งมีความแตกต่างจากเสียงในภาษาไทย สามารถเชื่อมโยงสู่อักษรโรมันที่ได้มีการสร้างกันเอาไว้แต่เดิมได้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 พยัญชนะต้น 26 ตัว

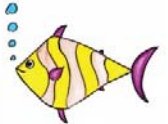
ตารางที่ 2 แสดงระบบเขียนพยัญชนะต้นภาษาอ่าข่า

พยัญชนะต้น	ภาษาอ่าข่า	ความหมายภาษาไทย	อักษรโรมัน
ก- (k-)	กะ	ปิ่น (หน้าไม้)	ka [^]
ข- (kh-)	อ่าข่า	คนอ่าข่า	a_kha_
ก- (g-)	กั๊มา	ถนน	ga [^] ma_

พยัญชนะต้น	ภาษาอ่าข่า	ความหมายภาษาไทย	อักษรโรมัน
ฆ- (gh-)	ฮ่อเฆาะ	ที่ใส่ข้าว	haw_ghaw^
ง- (ng-)	งาแบะ	กล้วย	nga_beh^
จ- (c-)	ยาจิ	ไก่อ	ya_ci^
จ- (j-)	อา ^๕ จี้	นก	a_ji^
ฉ- (ts-)	ฉิด้า	ตะเกียบ	tsi_da^
ช- (ch-)	อ่าช่าง	ลูกช่าง	a_chah_
ซ- (s-)	ซี้เลื่อ	ส้ม	si_loe^
ส- (z-)	อ่าสะะ	หมู	a_zah_
ฌ- (sh-)	ง่าฉ่า	ปลา	nga_sah_
ญ- (ny-)	ญีบ้าง	ตักแตน	nyi_bah^
ด- (d-)	แต่น่า	แตงโม	deh_na_
ต- (t-)	แตะมา	ฝรั่ง	teh^ma_
ท- (th-)	แพท้าง	ยาม	pheh_tah^
น- (n-)	น้าม่า	ดวงอาทิตย์	na^ma
บ- (b-)	บาลา	ดวงจันทร์	ba_la_
ป- (p-)	เปาะปี้	ตะไคร้	paw_pi^
พ- (ph-)	แพ้วช่าง	เสื่อ	pheh^khah_
ม- (m-)	ม่าง	ม้า	mah_
ย- (y-)	ยาพยื่อ	ไม้กวาด	ya_pyaw^
ล- (l-)	ล่าง	กระต่าย	lah_
ซ- (dz-)	มีซ่า	ไฟ	mi_dzah_
อ- (a-)	อ้าดู	ข้าวโพด	a^du_
ฮ- (h-)	ฮ่อ	ข้าว	haw_

พยัญชนะภาษาอาข่า

ระบบเขียนภาษาอาข่า

ก (k) กะ kaː	ข (kh) อ่าข่า a_khaː	ก (g) ก้ามา gaː maː	ฆ (gh) ฮ่อฆေး haw_ghawː	ง (ng) งาแบะ nga_bchː	จ (c) ยาจิ ya_ciː
จ (j) อาจึ a_jiː	ฉ (ts) ฉิด้า tsi_daː	ช (ch) อ่าช่าง a_chahː	ซ (s) ซี่เล้า si_loeː	ส (z) อ่าสะ a_zāː	ฌ (sh) ง่าฌ่า nga_shaː
ญ (ny) ญีบ่าง nyi_bahː	ด (d) แต่น่า deh_naː	ต (t) แตะมา tehː maː	ท (th) แพท้าง pheh_tahː	น (n) น้ำมา nāː maː	บ (b) บาลา ba_laː
ป (p) เปาะปี้ paw_piː	พ (ph) แพซ่าง pheh_khahː	ม (m) ม่วง mahː	ย (y) ยาพยื่อ ya_pyawː	ล (l) ล่าง lahː	ช (dz) มีซ่า mi_dzaː
อ (a) ฮ้าดู aː duː	ฮ (h) ฮ่อ hawː				

โครงการ “ฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านประวัติศาสตร์และคำสอนชาวอาข่า
บ้านแม่สะแลบ ต.แม่สะลองโน อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย”

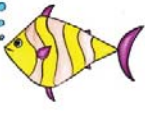
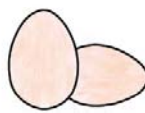
1.2 สระ 22 ตัว

ตารางที่ 6 แสดงระบบเขียนสระภาษาอ่าข่า

สระ	ภาษาอ่าข่า	ความหมายภาษาไทย	อักษรโรมัน
-ะ	โฮจะ	หนู	ho_ca _˩
-า	ง่ามา	ปลา	nga_sha _˩
ั	ฉี่	เจ็ด	shi _˩
ิ	ฉิด้า	ตะเกียบ	tsi_da [˥]
ึ	มยะนี	ตา	mya [˥] nui [˥]
ู	ฉื่อ	ทอง	shui [˥]
ัว	ชีวลัว	ขลุ่ย	coe [˥] i [˥] loe [˥] i [˥]
ุ	ยาอุ	ไข่	ya_u [˥]
ู	ขู่จะ	ซ้อน	ku_tsa _˩
เ	ฉื่อ	สิบ	tse [˥]
เ	เหม่ว	แก้ว	ghoe _˩
แะ	แพ๊ข้าง	เสื้อ	pheh [˥] khah _˩
แ	แด่นะ	แดงโม	deh_na _˩
โะ	โก๊ะ	หก	ko _˩
โ	อ่าญู	ควาย	a_nyo _˩
เาะ	แซ่นะ	รองเท้า	seh_naw [˥]
อ	ฮ่อ	ข้าว	haw _˩
เอะ	เดอะฮ่า	ขวาน	deu [˥] ha _˩
เ	เซ่อ	ฟัน	seu _˩
-ง	ม่าง	ม้า	mah _˩
-ม	อุม	ท้องฟ้า	m _˩
-ว	ชีแล้ว	ส้ม	si_loe [˥]

สระภาษาอาข่า

ระบบเขียนภาษาอาข่า

 โฮจ๊ะ ho_ca	 ง่าฉ่า nga_sha	 ฉี่ shi	 ฉี่ด้า tsi_da	 มยะนื mya_nui	 ฉื่อ shui
 ชั่วลั่ว co_chi_lo_chi	 ยาอู ya_u	 ชู่จ๊ะ ku_tsa	 ฉื่อ tse	 หมั่ว ghoe	 แป๊ะข้าง phai_khah
 แด่นะ deh_na	 โกะ ko	 อ่าญ๋อ a_nyo	 แซ่นะ sch_naw	 ฮ่อ haw	 เดอะฮ่า deu_ha
 เซ่อ seu	 ม่าง mah	 อุ่ม m	 ซื่อเลี้ยว si_loe	สระ - ง แทน เสียงสระขึ้นจมูก สระ - ม แทน เสียงกึ่งพยางค์ สระ - ว แทน เสียงสระปากกลม สระเสียงสั้น ใช้แทนเสียงหนัก หรือเสียงยาวและหยุด	

โครงการ “ฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านประวัติศาสตร์และคำสอนชาวอาข่า
บ้านแม่สะแลป ต.แม่สะลองโน อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย”

1.3 วรรณยุกต์ 3 เสียง

ตารางที่ 7 แสดงระบบเสียงวรรณยุกต์ภาษาอ่าข่า

ลักษณะน้ำเสียง	ภาษาอ่าข่า	ความหมายภาษาไทย	อักษรโรมัน
เสียงสามัญ	ยาจิ	ไก่	ya_ci^
เสียงเอก (แทนเสียงต่ำ)	อ่าสะ	หมู	a_zɑ̀
เสียงตรี (แทนเสียงสูง)	ฉิด้า	ตะเกียบ	tsi_da^

1.4 อักษรควบกล้ำ 4 ตัว

ตารางที่ 8 แสดงระบบอักษรควบกล้ำภาษาอ่าข่า

อักษรควบกล้ำ	ภาษาอ่าข่า	ความหมายภาษาไทย	อักษรโรมัน
บย (by)	บย่า	ผึ้ง	bya_
ปย (py)	ปยะ	ปลอกเปลือกไม้	pya_
มย (my)	มยะนี	ตา	mya^nuí^
พย (phy)	ยาพยื่อ	ไม้กวาด	ya_pyaw^

วรรณยุกต์ภาษาอาข่า

ระบบเขียนภาษาอาข่า

เสียงสามัญ	เสียงเอก	เสียงตรี
		
ยาจิ ya_cí	อ่าสะ a_zá	จี้ด้า tsi dá

เสียงเอก แทนเสียงต่ำ

เสียงตรี แทนเสียงสูง

อักษรควบกล้ำภาษาอาข่า

ระบบเขียนภาษาอาข่า

บย (by)	ปย (py)	มย (my)	พย (py)
			
บย่า byá	ปยะ pyá	มยะนี myá'nui	ยาพย้อ ya_pyaw

โครงการ “ฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านประวัติศาสตร์และคำสอนชาวอาข่า
บ้านแม่สะแลป ต.แม่สะลองโน อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย”

2. ประโยคฝึกอ่านอย่างง่าย

ทีมวิจัยโดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน ได้ร่วมกันเขียนประโยคฝึกอ่านอย่างง่าย โดยใช้ระบบเขียนพยัญชนะต้น มาใช้ในการแต่งประโยค ประกอบไปด้วย ภาษาอ่าข่าอักษรไทย อักษรโรมัน และความหมาย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- ก ใช้นาง กะ ปะ อ้อ ฉ่าแท้มีมา.
วันนี้จะเอาหน้าไม้ไปล่าสัตว์
I_nah_ ka^ b_ aw^ sha_theh_i^ma_
- ข ง้าน้ำ อ่าข่า สำเล.
ฉันเป็นคนอ่าข่า
Nga^na^ A_kha_ za_le_
- ก ก้ามา เฮอข้าง ยออะแอ้ มามี้อญา
ถนนเส้นนี้ไม่ค่อยดี
Ga^ma_ heu_khah^ yaw_kha^eh^ ma_mui_nya_
- ฆ งาดานเน เซอะเออ อ้าเน่ ฮ้อเฆาะ.
ฮ้อเฆาะจากไม้ไผ่ที่พ่อฉันसान
Nga_da_neh_ dzeu_eu a^ne_ haw_ghaw^
- ง อ้าโมยะ งาแบะ ฆ่าฆ่าแอ้ จ้องา.
ลิงกำลังกินกล้วยอยู่
A^myo_ nga_beh^ dza_dza_eh^ jaw^nga_
- จ ใช้นาง ง้า ยาจิ ตี้แซะ ฆ่าแล้มีมา.
วันนี้ฉันจะฆ่าไก่กิน
I_nah_ nga^ ya_ci^ di_seh_ dez_leh^ma_
- จ อาจี้ อู่ฉ่อพอ โปะฆ่าแม.
นกออกหากินตอนเช้า
A_ji^ u_shaw_phaw_ po^dza_meh_

- ฉ จ้า ฮ่อซ่าแง ฉีต้าแแน ฉีซ่าเล.
ฉั่นไ้ตะเกียบกินข้าว
Ngaˊ hawˊdzaˊngehˊ tsiˊdaˊneh tsiˊdzaˊleˊ
- ช อ่าข้าง ปี่เออ อ้าย่า เกอล้าง่า
ถึงเทศกาลเล่นลูกข้างแล้ว
Aˊchahˊ biˊeuˊ aˊyaˊ geˊleˊngaˊ
- ช อุ่มฉ่อ จ้า ซี้เล๊ว ทีโล เสือเล่.
เมื่อเช้าฉั่นซื้อส้ม 1 กิโล
Mˊshawˊ ngaˊ siˊloeˊ tiˊloˊ zeuˊleˊ
- ส งาแพ่ล่า อ่าสะ ฉะโกะมื่อ ชูท่าเล.
บ้านฉั่นเลี้ยงหมูไว้ 16 ตัว
Ngaˊphehˊzaˊ aˊzaˊ tseˊkoˊmawˊ chuˊtaˊleˊ
- ณ งาแพ่ล่า ง่าฉ่า ชูท่าเล.
ฉั่นเลี้ยงปลาไว้ที่บ้าน
Ngaˊphehˊzaˊ ngaˊshaˊ chuˊtaˊleˊ
- ญ ญีบ้างอ่า อ้าปะ ซ่าแม.
ตักแตนกินใบไม้
Nyiˊbahˊaˊ aˊpaˊ dzaˊmehˊ
- ด แด่น่า เฮอซี ยอเซ๊วญา.
แดงโมลูกนี้มืรสชาติหวาน
Dehˊnaˊ heuˊsiˊ yawˊchoeˊnyaˊ
- ต แตะมา เฮอซี มอน้ำน้ำงา.
ฝรั่งลูกนี้มันน่า
tehˊmaˊ heuˊsiˊ mawˊnaˊnaˊngaˊ

- ท อีนาง จ้า แพท้าง สำอ้อ ย้าแงอี่มา.
 วันนี้ฉันสะพายย่ามไปไร่
 I_nah_ ngaˊ pheh_tahˊ sha_awˊ yaˊngeh_iˊma_
- น อีนาง น้ามา ม่าม้อล้าเงา อุ่มแอ้แอ้มี่แน.
 วันนี้ไม่เห็นดวงอาทิตย์เพราะฝนตก
 I_nah_ naˊma_ ma_mawˊ laˊnga_ m_yehˊyehˊmiˊneh_
- บ อู๋มจี๋ บาลา ยอมื่อเงา.
 คืนนี้พระจันทร์สวย
 Mˊci_ ba_la_ yaw_mui_nga_
- ป นอแพ่สำเออ ญ้มแบ เปาะปี้ ขาท่าแมล่า.
 ที่บ้านของเธอปลูกต้นตะไคร้ไว้หรือเปล่า
 Naw_pheh_za_eu_ nymˊbeh_ paw_piˊ kha_ta_meh_la_
- พ แพ่ข้าง เฮอข้าง ยอมื่อเงา.
 เสื้อตัวนี้สวย
 Phehˊkhah_ heu_kahˊ yaw_mui_nga_
- ม ม่วงข้างอ้อ ซ้าปีซ่าอี่มา.
 จงม้าไปกินหญ้า
 Mah_chahˊawˊ dzaˊbi_dza_iˊma_
- ย ง่ามา ยัพย้อ ย่อนางนา ยาแม.
 แม่ฉันกวาดบ้านทุกวัน
 Nga_ma_ ya_pyawˊ yaw_nah_na_ ya_meh_
- ล ล่าเงา ง่าเออ แซีย้อ้าง ซ่าเลง่า.
 กระต่ายมากินข้าวในไร่ข้าวของฉัน
 Lah_ nga_eu_ chehˊyaˊahˊ dza_le_nga_

- ข มีนาง ง่าเออ ย้าแงอ้าง มี^๓ชา ปืออา.
เมื่อวานไฟไหม้ที่ไร่ของฉัน
Mi^๓nah_ nga_{eu}_ ya^๓ngeh_ah^๓ mi_{dza}_ pui_a_
- อ อินาง ง่าฮา อ้า^๓ดู แะอะอืมา.
วันนี้ฉันจะไปเก็บข้าวโพด
I_{nah}_ nga_{ha}_ a^๓du_ kheh_i^๓ma_
- ฮ อินาง ง่าฮา ซ่า^๓พื^๓ท่างอ้อ ฮ่อ^๓เข้ามา.
วันนี้ฉันจะกินข้าวกับน้ำพริก
I_{nah}_ nga_{ha}_ sha_{phi}^๓tah_{aw}^๓ haw_{dza}_ma_

3. หมวดคำศัพท์

ทีมวิจัยได้ร่วมกันเขียนคำศัพท์ภาษาอ่าข่า โดยแบ่งเป็นหมวดหมู่ 9 หมวด ประกอบด้วย หมวดเครื่องใช้, หมวดผลไม้, หมวดอวัยวะ, หมวดเครือญาติ, หมวดวัน เวลา, หมวดสี, หมวดสัตว์, หมวดตัวเลข และหมวดพืช ผัก โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1 หมวดเครื่องใช้

ภาษาอ่าข่า	ความหมายภาษาไทย
กัโจะ	กาต้มน้ำ
ชู่จะ	ช้อน
ฉีต้า	ตะเกียบ
ซี้ะพู	เสื่อ
แซ่เน๊ะ	รองเท้า
ด้าละ	ตะหลิว
นะโบ	แก้วน้ำ
นีโปะ	เก้าอี้
แพท้าง	ย่าม (ใบเล็ก)
แพะข้าง	เสื่อ

ภาษาอ่าซ่า	ความหมายภาษาไทย
แพะท่าง	ย่าม (ใบใหญ่)
มีแซ่	มีด
ยาพย้อ	ไม้กวาด
ลื้อต่าง	สร้อยคอ
ละดี	กางเกง
ละบ่าง	ถุงมือ
เอ๋อคู่	เตาถ่าน
เอ๋อล่าง	หม้อ
ฮ่อเจะ	โต๊ะ
ฮู่มาแบ๊ย	จาน
ฮู่มาแมก๋อ	ถ้วย (ใส่แกง)

3.2 หมวดผลไม้

ภาษาอ่าซ่า	ความหมายภาษาไทย
กะแต	สับปะรด
งาแบะ	กล้วย
ฉุโอะ	มะม่วง
ชีซ่า	มะขามป้อม
ชีซ่าฮ่า	ลูกไหนด
ชีโฉ๊	มะไฟ
ชีเลี้ยว	ส้ม
ชีเลี้ยวพุ	ส้มโอ
ญี่ซ้างงาแบะ	มะละกอ
แต่น่า	แตงโม
แตะมา	ฝรั่ง
แบส่า	แตงไทย
มีามี่	ขนุน

ภาษาอ่าข่า	ความหมายภาษาไทย
ม่าลาญ้า	ลำไย
ลี้จี้	ลั่นจี้
อาโจ้โจ้โละ	เสาวรส
อ้าดู	ข้าวโพด
อ่าบยุ่ม	เงาะ
อ้าแบะแซ	มะขาม
โฮเย้ซา	กระท้อน

3.3 หมวดอ้วยวะ

ภาษาอ่าข่า	ความหมายภาษาไทย
ข่อล้าง	คอ
ข่าแม	ปาก
ขือจี้	ข้อนิ้วเท้า
ขือซ่าง	เล็บเท้า
ขือดู	น่องขา
ขือนี้	สันเท้า
ขือเน้ว	นิ้วเท้า
ขือล้าง	ข้อเท้า
จาซ้าง	ผม
โจ้ว	เอว
ฉิมยะพู	ตาตุ่ม
เซ่อ	ฟัน
ฉ่าฉ่าง	ตับ
ฉ่าเปาะ	ปอด
ฉ่าพย่า	ต้นขา
ด้อมยะ	สะโพก
ด่อซุ้ม	ก้น

ภาษาอ่าข่า	ความหมายภาษาไทย
ด้าจี้	สันหลัง
น้าบ้อ	หู
นาแม่บ่าง	จมูก
นือมา	หัวใจ
แป้แจะ	ซี่โครง
พ่อจี้	หัวเข่า
มยะนี	ตา
มยะนีมยะแณ	คิ้ว, ขนตา
แม่ท่าง	คาง
แม่ล้า	ลิ้น
ละเข่าะ	ฝ่ามือ
ละจี้	ข้อนิ้วมือ
ละซ่าง	เล็บมือ
ละดู	แขน
ละเน้ว	นิ้วมือ
ละบยะ	ไหล่
ละล่อ	ต้นแขน
ละล้าง	ข้อมือ
ละโอ๊ะละทาง	รักแร้
อะซ้อฉ่าโอ๊ะ	น่อง
อะซ้อแพ่ส่า	ฝ่าเท้า
อ่าซ้อ	ขา
อ่าละ	มือ
อู่ดู่	หัว
อู่มะ	ท้อง
ฮ้อซี้	ไต

3.4 หมวดเครือญาติ

ภาษาอ่าข่า	ความหมายภาษาไทย
ส่า	ลูก
อ่าจู้	พี่สะใภ้
อ่าม่าง	พี่เขย
อ่าดา	พ่อ
อ่าดาอื้อ	ลุง
อ่าบ้อ	ตา / ปู่
อ่าพี	ยาย / ย่า
อ่ามา	แม่
อ่ามาอื้อ	ป้า
อ่าสื้อ	อา
เอ่วฟ่า	หลาน
เอ่วแล่	เหลน

3.5 หมวดวัน เวลา

ภาษาอ่าข่า	ความหมายภาษาไทย
ซ้าแพ่	มะรืนนี้
นีฉ่อ	พรุ่งนี้
บาลา	เดือน
มีนาง	เมื่อวาน
อ๊าโห๊ะ	ปี
อีนาง	วันนี้
ฮูนาง	วันก่อน
เฮอจ่อ	สัปดาห์นี้

3.6 หมวดสี

ภาษาอ่าข่า	ความหมายภาษาไทย
ยอฝื่อ	สีเหลือง
ยอเญว	สีเขียว
ยอนะ	สีดำ
ยอเน	สีแดง
ยอเปยะ	สีชมพู
ยอพยู่	สีขาว
ยอฟือ	สีฟ้า / สีนํ้าเงิน
ยอเล่อ	สีชมพูอ่อน

3.7 หมวดสัตว์

ภาษาอ่าข่า	ความหมายภาษาไทย
ก่อกู	เปิด
ง่าม่า	ปลา
แถมมื่อ	เหา
ญีบั้ง	ตึกแตน
บยา	ผึ้ง
บูเจว	ไส้เดือน
เบวกุ	เต่า
เบวโตะ	แมลงเจาะหน่อไม้
มอเน	วัว
ม่าง	ม้า
ยาจิ	ไก่
ยาญี่	ไก่ป่า
ยามา	ช้าง
ลอทอ	ยีราฟ

ภาษาอ่าข่า	ความหมายภาษาไทย
ล่าง	กระต่าย
อ้าขา	ปู
อ่าซื่อ	สุนัข
อากู	นก
อ่ากู่	หนอน
อ่าโง่	ควาย
อามี	แมว
อ้าโมยะ	ลิง
อาลือ	งู
อ่าลู	ผีเสื้อ
อ่าสะ	หมู
อ้าโฮ	มด
อี้ฉู่ม	นาก
ฮ่าแฉะ	กวาง
ฮ่าเบ่ว	หนอนรด่วน
ฮ่าฟ่า	กบ
ฮ่าล่า	เสือ
ฮ่าฮู่ม	หมี
โฮจ๊ะ	หนู

3.8 หมวดตัวเลข

ภาษาอ่าข่า	ความหมายภาษาไทย
ที	หนึ่ง
ญี่	สอง
ซุ้ม	สาม
เอ่ว	สี่
ง่า	ห้า

ภาษาอ่าซ่า	ความหมายภาษาไทย
โก๊ะ	หก
ฉี่	เจ็ด
แย๊ะ	แปด
เข่ว	เก้า
เซี	สิบ
เซ็ด	สิบเอ็ด
เซ็ญี่	สิบสอง
ทียะ	หนึ่งร้อย
ที้เฮี	หนึ่งพัน
ที้ซื่อ	หนึ่งหมื่น
ที้บ่า	หนึ่งแสน
ที้ดื้อ	หนึ่งล้าน

3.9 หมวดพืช ผัก

ภาษาอ่าซ่า	ความหมายภาษาไทย
ฉ่อฉี่	จิง
ซ่าฟี่	พริก
ชีโซ่	แตงกวา
แซ่บ่อ	พืชตระกูลหอม
แซ่บ่อล่อโต้	ต้นหอม
แซ่ฟู้	กระเทียม
ท่างโซ่	ผักเขียว
นื้อเขี้ยวอ้าแบะ	ถั่วฝักยาว
เปาะปี้	ตะไคร้
ม้อแด	ฟักทอง
ม้าเฮอแซี	มะเขือเทศ
แมฟี่	ข่า

ภาษาอ่าข่า	ความหมายภาษาไทย
ยาซื่อ	ผักชี
ฮ่อปะ	ผักกาด
ฮ่อปะซี่	กะหล่ำปลี

4. บทสนทนาภาษาอ่าข่า

ทีมวิจัยได้มีการบันทึกบทสนทนาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งจะได้เห็นได้ชัดเจนว่ามีการเรียบเรียงคำในประโยคที่แตกต่างจากภาษาไทย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

อ่าก้า อี้ ชาง เล.
 ที่ไหน ไป เดิน ล่ะ
 จะไปไหนหรือ

อ่าก้า อี้ อ้อ โอะล้า เล.
 ที่ไหน ไป ค่ำลงท้าย กลับมา เหรอ
 ไปไหนมาหรือ

ฮ่อ ชะ แตะเขื่อ ม่าล่า.
 ข้าว กิน อิ่ม หรือยัง
 กินข้าวอิ่มหรือยัง

ฮ่อ ชะ แม่ะ มี้อล่า.
 ข้าว กิน หิว หรือยัง
 หิวข้าวหรือยัง

ซ่าพี ท่าง แน ชะ เล.
 พรึก ต่ำ นะ กิน ค่ำลงท้าย
 คำน้าพรึกกิน

ซ่าพี่ พ่าง แนะเอ๊ ษะ เล.
พริก ตำ แล้ว กิน ค่ำลงท้าย
กินน้ำพริกมาแล้ว

อ๊อข้าง โอะเล๊ มา.
บ้าน กลับมา แล้ว
กลับบ้านมาแล้ว

อ่าก้า จ๊อ เล.
ที่ไหน อยู่ ค่ำลงท้าย
อยู่ที่ไหน

จ๊อซ่า โตะ มี้อล่า.
อยู่สบาย ออก หรือไม่
สบายดีหรือเปล่า

จ๊อซ่า โตะ มี้อ.
อยู่สบาย ค่ำลงท้าย
สบายดี

อ่าเจ้ จ้างจ้าง แอ๊ จ๊อเล.
อะไร กำลังทำ อยู่
ทำอะไรอยู่

ลือบ่อ ขา ขาแอ๊ะ จ๊อมา.
ขา กำลังปลูก อยู่
กำลังปลูกขาอยู่

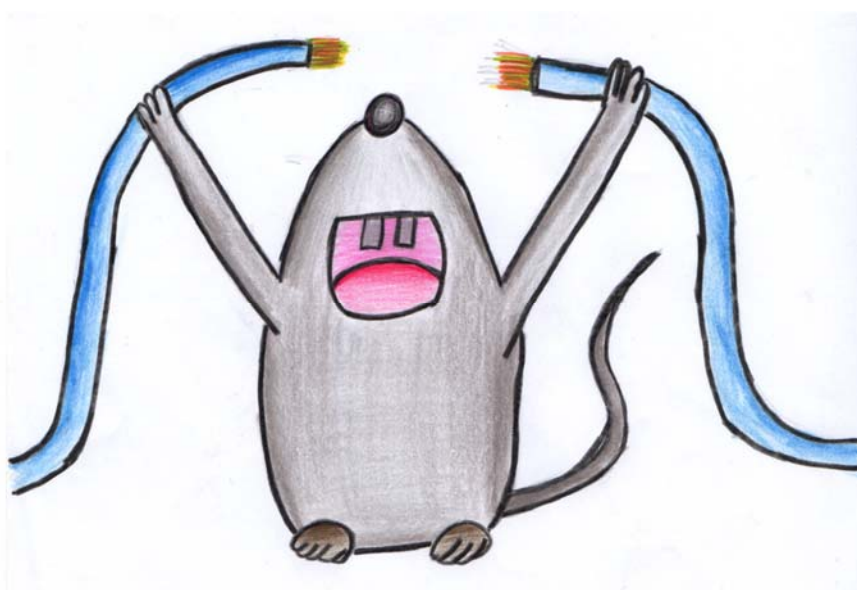
5. นิทานอาข่า

ทีมวิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องนิทาน โดยใช้วิธีการบันทึกเสียง จากผู้เล่าซึ่งเป็นปราชญ์หรือผู้สูงอายุ แล้วนำมาถอดความด้วยภาษาอาข่า อักษรไทย ซึ่งนิทานแต่ละเรื่องเป็นนิทานที่เล่าต่อ ๆ กันมาในอดีต โดยในอดีต ชาวอาข่าจะนิยมเล่าให้เด็ก ๆ ฟังยามค่ำคืน การเล่านิทานของชาวอาข่า ผู้ที่เล่านิทานเก่ง ๆ จะมีการแต่งเรื่องให้ ตอนจบมีความแตกต่างกัน เพื่อให้ผู้ฟังมีความรู้สึกสนุก และตื่นเต้น ปัจจุบันไม่มีวัฒนธรรมในการเล่านิทานแล้ว จึงทำให้เด็ก ๆ และเยาวชนรุ่นใหม่ ไม่รู้จักนิทานของชาวอาข่าแล้ว ทั้งนี้ทีมวิจัยได้มีการเก็บรวบรวมและบันทึกนิทาน ไว้จำนวน 4 เรื่องด้วยกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เรื่องที่ 1 ซืฮ่า อาเจ้ เฮ้ว

เล่าโดย นายอาสี เตโซธ่าง

เขียนโดย ชนิตา อวยമ്മะ

ซืฮ่า อาเจ้ เฮ้ว.

บอญี อาเจ้ ลือ.

อาอี อาเจ้ แฉ้.

ยาม่า อาเจ้ น่อ.

อ้าจา อาเจ้ ปะ

โฮจจะ อาเจ้ เตอะ

บอญี ลือเล งาแล้ เฮ้ว.

อาอี แฉ้ ล้า งาแล้ ลือ.

ยามา น่อ ล้า งา แล้ แฉ้.

อ้าจา ปะ ล้า งาแล้ น่อ.

โฮจจะ เตอะ ล้า งาแล้ ปะ.

อามี ยู้ ล้า งาแล้ เตอะ.

อาญี่ อาเจ๊ ยู.

อาเจ๊ มาปี่ซ่า มีซ่าซ่อโอะอ้าง.

ซ่างพ่า ย่าล้าง ฮ่อกา ซุ้ม แฮ่ มาปี่ซ่า งาแล๊ ยู.

เซเซ่ท่า งาแล๊ มาปี่ซ่า.

แก้งร้องทำไม

ต้นไม้ที่ตายแล้ว ทำไมถึงล้ม

ปลวกกินต้นไม้ทำไม

ซ่างมาเหยียบจอมปลวกทำไม

ซ่างถูกเชือกมัดทำไม

หนูกัดเชือกทำไม

แมวไล่จับหนูทำไม

กษัตริย์ไม่ให้แมวกินข้าวทำไม

ต้นไม้ที่ตายแล้วมันจะล้ม

เพราะปลวกกิน ต้นไม้ก็เลยล้ม

เพราะซ่างมาเหยียบจอมปลวก

เพราะซ่างถูกเชือกมัด

เพราะหนูมากัดเชือก

เพราะแมวมาไล่จับหนู

เพราะว่ากษัตริย์ไม่ให้แมวมากินข้าว

เพราะแมวชอบมาซี้ที่เตาไฟ

เรื่องที่ 2 อาญี่ กี่ซอ อาโต ยอก้าง

เล่าเรื่องโดย อาก่อง มาเยอะ

เขียนและเรียบเรียงโดย นางสาวชนิดา อวยมะ และนายวันซ์ อาสอ

เข๊วแงบ่า อาโตยอก้าง ม่างซี่ฮ้อ ล้าง่าเจ๊. อาญี่กี่ซอ ย้าแง อี้ก้า ล้าเข๊วแง. อาญี่ กี่เซอโฮ้ นอที่
นาง แซ่มา อ้ามยะละ ดูเล. อ้า โตแหม้ย. น่อเออม่าง อ้ามยะโต๊ะ ซี้ดีลา. อ้า โตแหม้ย. มีฉ่าเข๊วตาแน

กาฆ้าง ข่า แซ่ แซ่เออ อ่าเจ้ลา. อ้า อี้จู้ลื้อเก๊าะ. มาเจ้อา. โตแถมัย ก้ามา. มีฉ่าเข้วตา ข่าแซ่แซ่เออ
อา นือมาแม. โตแถมัย มีฉ่าเข้วตาแน เข้วแซ่ แซ่เออ อ่าเจ้ลา. อ้า ฮ่า ฮา มีฉ่าเข้วตาแน เข้วแซ่แซ่เออ
บย่าบย่าอือแม. มาเจ้อา. โตแถมัย บ่อเข้วจะ. มาเจ้อา. นือแอ้ออ. มีฉ่าเข้วตาแน เข้วแซ่แซ่เออ
มาเอออ่าเข้ว แม.

เรื่อง น้องชายชื่อก็ซอ กับพี่ชายฉลาด

นานมาแล้ว มีพี่ชายเป็นคนฉลาดขี้มามา ระหว่างที่น้องชื่อก็ซอกำลังไปสวน พี่ชายถามน้องว่า “วันหนึ่ง
น้องใช้จอบขุดดินวันละกี่ครั้ง” น้องถามกลับไปว่า “แล้วมาของพี่ก้าวขวานล่ะกี่ก้าว” พี่ชายถามอีกว่า “ในโลกนี้
มีอะไรไกลที่สุด” น้องชายตอบว่า “แม่น้ำ” ชายบอกว่า “ไม่ใช่” น้องชายตอบอีกครั้งว่า “ถนน” พี่ชายตอบว่า
“สิ่งที่ไกลที่สุดบนโลกนี้คือหัวใจของคน” พี่ชายถามอีกว่า “อะไรหวานที่สุดในโลก” น้องชายตอบว่า “สิ่งที่หวาน
ที่สุดในโลกคือน้ำผึ้ง” พี่ชายบอก “ไม่ใช่” น้องชายตอบอีกว่า “น้ำตาลปึก” พี่บอกว่า “ไม่ใช่” น้องถามว่า “แล้ว
เธอคิดว่าเป็นอะไร” พี่ชายตอบว่า “น้ำนมแม่”

เรื่องที่ 3 ฝือเตอฮ่า

เล่าเรื่องโดย อาก่อง มาเยอะ

เขียนและเรียบเรียงโดย นางสาวชนิดา อวยเมะ และนายณวัช อาสอ

เข้วแงบา ยอมาสำ ที่ฆ่า จ้อง่า. ต้าขอ ปยะเออ ฉือฮ่า เกอะฮือ จ้อง่า. ที่นาง เกอเลแง ฉ่อแต๊ะเออ
ฮ่อฮุ่มฮ้าง เลือแน ต้าขอ ปยะเล้ง่า. เข้วน้ำ เตอฮ่า ลางฮ้าง บี้กาปุ้อแน อ่าเยาะ มาฮือฮ้าง เพ้อมีแน

เงี้ยวเงี้ยวแอ๊ว ลางจ๋อจ๋อแอ๊ว ฉางฉางอ้อจ๋อจ๋อ. เขื่อน้ำ น้อแตะ ยอซ้าง ก่าเออมีแน โตล้าอ้อแน ยอฉ่าสำอ้าง อ่า เจ้างัง เงี้ยวเงี้ยว จ้อเล แล้น้ำฮ่าล้าเออแน. ยอฉ่าสำอ่า ง่าเออ เดอฮ่า ลางอ้าง ภาปุ้อาเล๊ แล๊แอ๊แนแนม. น้อแตะยอซ้างอ่า โตล้า ง่าบะโตแนมา แล๊แอ๊แนแนม. น้อแตะยอซ้าง ฉื่อเดอฮ่า บะโตแนแนง ยอฉ่าสำ ง่าเออเดอฮ่า มาเงืองา แล๊แอ๊แนแนม. น้อแตะยอซ้าง พยู่เดอฮ่า บ้าโตแนแนง ยอฉ่าสำอ่า เทอฮุ่มเข่าะ ง่าเออเดอฮ่า มาเงืออาเล๊ แล๊แอ๊แนแนม. น้อแตะยอซ้าง ต้าซ้อเออเดอฮ่า บะโตแนแนง ยอฉ่าสำ เทอฮุ่ม ง่าเออ เดอฮ่างา แล๊แอ๊แนแนม. เทอมีแน ฉื่อเดอฮ่าฮ้อเออ พยู่เดอฮ่าเกอนี้ น้อแตะยอซ้างแน ยอฉ่าสำอ้าง บะแนงอ้อแน ปี่โอ๊ะอ้อเออแน. อี้ค้างอ้างบะอ้อ โอ๊ะอ้อเกอน้ำ อ่าเย่าเออ ซ่อที่ฆ่า น้อฉื่อเดอฮ่า ฮ้อเออ พยู่เดอฮ่า อ่าก่าแน บะล้าอ้อเล๊ แล้น้ำฮ่าเออแน. ยอฉ่าสำ อ่าเย่าแน อ่าเกอโล๊ะแอ๊ บะสาล้าอ้อแอ๊ จาแนแนม. เขื่อน้ำ ยอฉ่าสำเออ ซ่อฆ่า น้อแตะฮ้อฮุ่มอ้าง เลอ้อแน เดอฮ่า ลางอ้าง บะปุ้เล๊แนม. บะปุ้ซ่าน้ำ ลางเจ่าะเจ่าะแอ๊ เงี้ยวเงี้ยวแอ๊ ฉางแนม. น้อแตะยอซ้าง โตล้าอ้อแน อ่าจ้าง เงี้ยวเงี้ยวจ้อเล แล้น้ำฮ่าแน. ยอฉ่าสำเออซ่ออ่า ง่าเออเดอฮ่า ลางอ้าง ภาปุ้อาเล๊ แล๊แอ๊แนแนม. น้อแตะยอซ้าง ฉื่อเดอฮ่า บะโตแนแนง ยอฉ่าสำเออซ่ออ่า เออเออ ง่าเออเดอฮ่า แนม แล๊แอ๊แนแนม. น้อแตะยอซ้าง พยู่เดอฮ่า. บะโตแนแนงเข่าะนี้ อ่าเย่า เออเดอฮ่าแนมแล๊ ม้าแอ๊แนแนม. น้อแตะยอซ้าง อ่าเย่าเออ เดอฮ่าฮุ่ม บ่าบะโตแนแนงเข่าะนี้ ยอฉ่าสำเออซ่ออ่า เทอเกอนี้ ง่าเออ เดอฮามา แล๊แอ๊แนแนม. น้อแตะยอซ้างอ่า โต๊ะแอ๊สาก่าเออมีแน ยอฉ่าสำเออซ่อ อ้าง ที่เจ่ม่าบะแนนี้ เงี้ยวเงี้ยวแอ๊ ปี่โอ๊ะอ้อเออแน.

เรื่อง ขวานทอง

สมัยก่อนมีคนยากจนอยู่ 1 คน เดินไปตัดไม้บนผาน้ำตก เขาทำขวานตกลงไปในน้ำ แต่เขาไม่กล้าลงไปเอง ได้แต่เดินร้องไห้อยู่แถวนั้น ร้องขอให้เจ้าที่ช่วยหยิบขวานให้หน่อย เจ้าที่หยิบขวานทองให้ เขาบอกว่าไม่ใช่ของเขา แล้วเจ้าที่ก็หยิบขวานเงินให้ เขาบอกว่าไม่ใช่ของเขา แล้วเจ้าที่ก็หยิบขวานอีกอันให้ แล้วถามว่าใช่อันนี้ไหม ชายยากจนบอกว่า ใช่ เจ้าที่บอกว่า เอาขวานไปทั้งหมดนี้เลย

ชายยากจนเดินไปเจอเพื่อน เพื่อนถามว่าไปเอาขวานพวกนี้มาจากไหนหรือ ชายยากจนบอกว่าไปเอามาจากผาน้ำตก ตอนที่เขาไปตัดไม้ เขาเล่าให้เพื่อนฟังว่า เขาทำขวานหล่นลงไปในน้ำแล้วเดินร้องไห้อยู่แถวนั้น จากนั้นเจ้าที่ก็คืนขวานทั้งหมดนี้ให้ เพื่อนของชายยากจนก็เดินไปที่ผาน้ำตก แล้วแก่งทำขวานหล่น ขอร้องให้เจ้าที่หยิบขวานให้ เจ้าที่หยิบขวานทองให้ เพื่อนของชายยากจนตอบว่า ใช่ อันนี้ของเขา แล้วเจ้าที่ก็หยิบขวานเงินให้อีก ชายคนนั้นก็ตอบว่า ใช่ อันนี้ของเขา แล้วเจ้าที่ก็ไปหยิบขวานของเขาให้ ชายคนนั้นก็ตอบว่า ใช่ อันนี้ของเขา สุดท้ายแล้วเพื่อนของชายยากจนก็ไม่ได้อะไรกลับมา

เรื่องที่ 4 ฮ่าล่า ฮ้อเออ ฟ่าบ้ออามา

เล่าเรื่องโดย อาก่อง มาเยอะ

เขียนและเรียบเรียงโดย นางสาวชนิดา อวยเมะ และนายณวัช อาสอ

ฮาล่าฮือเออ ฟ่าบิฮามา ลือเกาะ แจแจแซมา แล้ แอ้งา. ฮาล่าม็องแล้มัย ฮ่าเยอะตะแอ้
มาซ้อแจตุ้แล้ แอ้งา. ฟ่าบิฮาม็อฮ่า ฮ่าโตะท่าแอ้. โตะน้า ฮ่าซำโน ลือเกาะก้างแซ อี้เกอน้า นื้อต้อมีที่โปะ
ลิแล้ ภูเต แล้แอ้เออแม. เขื่อน้า ลือเกาะก้างแซ แจเกอน้า ฟ่าบิฮาม็อแน ฮาล่าเออต้อมีฮ้าง เกอะเออแม
น้าเล้มือเออแน ต้อมีลิแล้ ฟ่าบิฮาม็อ เขื่อน้าฮ้าง ภูแจละงา. ภูแจละง้า ฮ่าแมฮ้างผิภูโตะมีแน แมซ้อ
เขื่อน้าเออ เกอะเมะมี แมซ้อด้าแปะก้างา. แมซ้อด้าแปะเขื่อน้าเออ โอ้อือฮือแน แมซ้อเขื่อน้าเออ เกอะเกอะ แอ้ จื้อ
ง่าน้า. ฮาล่าม็อล้าเกอน้า ฟ่าบิฮาม็อแน ฮ่าฮื้อน้อฮ่า ซอมาซอมาแอ้ โตะซอญูซอฮ่า ฮ่าจ้างแล้ฮุ่มแซะเออ
เง่อง่า จ้าฮ่าแมซ้อเขื่อน้าละ เขื่อน้าเยอะเออ ตะฮ่าชี แล้แอ้แนแม. ฮาล่าม็อฮ่า นื้อเบอ ฟ่าบิฮ่าฮ่ามาฟางาเอ
แล้น้าฮ้างะ. ฟ่าบิฮาม็อฮ่า บิฮ่ามาเอ แล้แอ้งะ. ฮาล่าม็อแน โตะมีเอ อู่แปะแปะแซแซมาแล้ แอ้งะ ฮ่า
ล่าม็อแน แปะเออฮ่า ฮ่าแจะบือล่อตะแอ้ แปะโตะละเอองา. ฟ่าบิฮาม็อแน แปะเอองาแล้น้า
ฉีนะฮ่านีตะแอ้ แปะโตะละงา. ฮอณั้ อู่ตุ้ฮ่ามยะตุ้ จ้าเออลา ฮอณั้ ฮอณั้แล้ ฮาล่าฮ้าง แอ้แนแม.
เขื่อน้าก้าน้า ฮาล่าม็อฮือฮือแน แจง่าน้า. แจแจแอ้แจง่า ฮ่าโมยะจื้อก้า แจพู่ฮ้าง ฮ่าโมยะม็อแน ฮ่าจ้างแจเล

อำมื่อฮาล่าโอ แล้น้ำฮ่างะ. พ่าบี่ละซ่า อำมาฮ้าง ฆงยะแล้แจเล. อ้าโมยะมื่ออา อ้าฮี้ ่งฮา อี้เลอะล้าเลอะ ซ่ามาแฮ. ฮาล่ามื่ออา โตะไม้เลมา แล้ซ้อเออแม. เข้วน้า อ้าโมยะมื่อ ฮาล่า เออด้อมีฮ้าง ปะเตาะฮ้อเล่งะ. เลเกอน้า อ้าก้าจื่ออาแล้ น้าฮ่างะ. ฮาล่า ม้าเบวฮ้าง อี้แมแล้ แอ้แน่ง่า. ฮี้โมยะ ม้าเบวฮ้าง เบอฮอน้า มาฮ้างยะแล้แอ้แมะ. ฮาล่ามื่อ ฮอเล้งเอา อี้เออมี่แน แมฮ้างฮ้าง ซ้อเตาะเอองา. เข้วน้าแน่น้า ฏ้อฮ้อแน อ้าโมยะมื่อ ด่าฮ้อแม้ง่า. แจแจแอ้แจน้า อ้าโมยะมื่อเออะ แม้เจ๊ เบ้วเมอะ เขอโค่งะ. ฮาล่ามื่ออา อ้าซ้อฏฏ แอ้ฉ่าน้า ลูเบ้วซ่าแอ้ ซางงา แงฏฏาแงแอ้ แมซ้อเขวเออ พ้าตางง่าน้อ่า แล้แอ้เออแม. อ้าโมยะ มื่อเออ เซอฮ้อสี้สี้แล้ ตูเปยะท่าเออมี่แน. ฮาล่ามื่ออา อี้องาแล้ เนวฮ้อแน พ้าเท้เท้แนฮ้อ เท้แช่ง่าน้า.

เรื่องเสื่อกับคางคก

เสื่อกับคางคกทำกันวิ่งแข่งข้ามน้ำ เสื่อพูดขึ้นมาว่า “เธอคงวิ่งไม่เร็วกว่าฉันหรอก” คางคกบอกว่า “อย่าพูดอย่างนั้น ถ้าวิ่งไปถึงกลางน้ำแล้ว ให้เธอติดตามของเธอนี่หนึ่ง” หลังจากนั้นเมื่อทั้งคู่วิ่งไปถึงกลางน้ำ คางคกก็กัตหางเสื่อ ทำให้เสื่อสะดุ้ง ตกใจ เสื่อจึงติดตามใส่ปากคางคก ทำให้ปากคางคกเลือดไหล แล้วคางคกก็กระเด็นไปตกอยู่อีกฝั่งหนึ่ง

คางคกหันไปเจอเศษหมากที่หล่นอยู่ จึงหยิบขึ้นมาเคี้ยว พอเสื่อมาถึง คางคกบอกกับเสื่อว่า “ทำไมมาช้าจัง ฉันนั่งเคี้ยวหมากรอ จนหมากจืดไปแก้คำแล้ว” เสื่อจึงถามคางคกว่า “เธอเป็นคางคกจอมเขมือบหรือ” คางคกตอบว่า “ใช่” เสื่อจึงท้าแข่งกับคางคกอีกครั้งหนึ่ง “เรามาแข่งอ้วกกันไหม” แล้วเสื่อก็อ้วกกระดุกของงวงออกมา คางคกก็อ้วก “ซิเนาะ” (เมล็ดของพืชชนิดหนึ่ง ลักษณะคล้ายกับกะโหลกของสัตว์) ออกมา แล้วคางคกก็บอกเสื่อว่า “ลองนับดูสิว่ามีกี่หัว” เสื่อจึงตกใจกลัวแล้ววิ่งหนี

เสื่อวิ่งไปเจอลิง ลิงถามเสื่อว่า “วิ่งหนีอะไรมา” เสื่อตอบว่า “วิ่งหนีคางคกจอมเขมือบมา” ลิงบอกกับเสื่อว่า “ฉันเจอคางคกที่ไหน ฉันก็กิน” เสื่อจึงชวนลิงไปหาคางคก แล้วเสื่อก็ใช้หางมัดตัวลิงวิ่งไปหาคางคก ลิงถามเสื่อว่า “คางคกอยู่ไหน” เสื่อตอบว่า “คางคกอยู่ในรู” ลิงจึงเอามือล้วงไปในรู แต่ไม่เจอคางคก ลิงจึงบอกเสื่อว่า “ไม่มีคางคกอยู่ในรู” เสื่อจึงยื่นหน้าไปดูที่รู คางคกวิ่งออกมาจากที่ซ่อน แล้วกระโดดใส่ที่หน้าเสื่อ เสื่อตกใจจึงวิ่งหนี โดยลากลิงไปด้วย ปากของลิงไปกระแทกกับหิน ทำให้ลิงยิงฟันแล้วมีเลือดไหลออกมา เมื่อเสื่อเห็นลิง เสื่อบอกกับลิงว่า “เธอยังจะมาเคี้ยวหมากอีก ฉันวิ่งหนีด้วยความกลัวอยู่ เธอยังจะมาหัวเราะฉันอีก” เสื่อนึกว่าลิงหัวเราะเยาะ จึงกระโดดลิงให้ตาย

จากนิทานชาวอาข่า ทั้ง 4 เรื่อง เบื้องต้นสามารถสรุปได้ว่า นิทานของชาวอาข่าแฝงไปด้วยคำสอนต่าง ๆ เช่น สอนให้รู้จักถึงความกตัญญูและความซื่อสัตย์ นอกจากนี้ยังมีนิทานที่มีเนื้อเรื่องที่คล้ายกับนิทานอีสปอีกด้วย เช่น เรื่อง หน่อเดอฮ่า (ขวานทอง) คล้ายกับนิทานอีสปเรื่องคนตัดไม้กับเทพารักษ์

6. ลำนวน สุภาสิตของชาวอาข่า

ทีมวิจัยได้จัดบันทึก รวบรวม สำนวน สุภาษิตของชาวอำเภอฯ จากการบอกเล่าของปราชญ์ หรือผู้สูงอายุ ซึ่งประกอบไปด้วย สำนวน สุภาษิตภาษาอำเภอฯ ความหมายคำต่อคำ และความหมายโดยรวม โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) อ้าขา อือเออ โลข้าง ข่าพ่า อือเออ ลางซี.

ปู่ ใหญ่ ถั่ว (รูป) กบ ใหญ่ โคลน

อ้าอือนี้ อือเออ ฉือฮ่า เขาะ ส้างเออ ละเข่ว ยาจื้อ แต่ะอา.

ใหญ่แคไหน คน ค้างท้าย กฎหมาย ข้างใน ได้อยู่ เท่านั้น / แค่นั้น

ความหมายโดยรวม : ต่อให้ปู่ตัวใหญ่แคไหน ก็ไม่ใหญ่กว่ารูป ต่อให้กบตัวใหญ่แคไหน ก็ไม่ใหญ่กว่าโคลน

2) อามี จะแน มาปะ ชุ่มมือ ฮ่อมือ ณาแน ปะเออ.

แมว ใช้เชือก ไม่มัด เศรษฐี ข้าวสวย เนื้อ มัด

ยาชะ ยาต้อ เอ บาดานแน อ้าจะ ปะเตาะ ท่าก้า ตูเออ.

ได้กิน ได้ดื่ม ค้างท้าย เลย / เกิน เชือก ผูก มัดไว้ เหมือน

ความหมายโดยรวม : เศรษฐีใช้ข้าวเลี้ยงคน ยังไงคนก็อยู่กับเรา เหมือนกับแมวต่อให้ไม่ต้องใช้เชือกมัด ยังไงแมวก็อยู่กับเรา

3) อามี ย่อบอ ย่อสา จ่า เออ.

แมว คลอดเอง ลูกตัวเอง ดี ค้างท้าย

ยอเต๊วเขาะ ย่อฮา เอ สา ย่อฮา อ้างมือแม.

ซีเหล่ / ซีเกียจ เรา ค้างท้าย ลูก ดีกับตัวเอง

ความหมายโดยรวม : ต่อให้ลูกจะเลว หรือหน้าตาไม่ดีแคไหน ลูกเราก็ถือว่าดีที่สุด

4) อ้าโมยะ มาตะ อ้าบือ มาจะ ข่าเซี มาสาบ ชุ่มนะ มาจะ.

ลิง ไม่ป็น ต้นไม้ ไม่มี นกอินทรี บิน หุบเหว ไม่มี

มาอีเฒ มาฮอเฒ เออ ที่กำอี่มา จะเอา.

ไปไม่ทั่ว ดูไม่ทั่ว ค่ำลงท้าย ไม่มีที่ไหน

ความหมายโดยรวม : คนที่อยู่สูงหรือมีอำนาจ จะต้องมองให้เห็นทุกอย่าง ไม่มีที่ไหนที่มองไม่เห็น และไปไม่ถึง เหมือนลิงที่ไม่มีต้นไม้นั้นที่ลิงปีนไม่ถึง ไม่มีชอกหลืบไหนที่อินทรีมองไม่เห็น

5) อา่ซ่อ ทุ่ล้า่น้า ต่อทุ้มเฒอ อ้ากาง ทุ่ล้า่น้า มีขอ่ปะ.

คนพาล เมื่อลุกขึ้น มีคำพูดไม่ดี นักเลง เมื่อลี้กขึ้น มีอาวุธ / ขอบลงไม่ลงมือ

อา่ซ่อ อ้ากาง เต่ออ่า ยอมื่อ ยอ่เต๊ว มาเฒ่ปะญา.

คนพาล นักเลง พวกนี้ ความดี ความเลว แยกแยะไม่เป็น

ความหมายโดยรวม : ถ้าเจอนักเลง เราต้องหลีกเลี่ยง ต่อให้เราพูดดียังไง เขาก็ไม่ฟัง เขาจะหาเรื่องเราให้ได้ เพราะนักเลงแยกแยะไม่เป็น

6) อา่ลู้ ฅี่อ้อ จะฮูม มาฅี่เออ อาลือฅี่อ้อ ต่อมีมาฅี่เออ.

หนอน ตาย ขน ยังไม่ตาย งูตาย หางยังไม่ตาย

ลือเฮ้อฮ่ายเออ ที่ฆ่า อา่เยาะเออ มีอโดฅี่ เขาะ อา่เยาะเออ อ้าเจ้อฮ้าชา แต่ะยะเออ.

คนชั่ว หนึ่งคน ของเขา ตัวตาย ก็ ของเขา วงศ์ตระกูล ยังอยู่

ความหมายโดยรวม : คนชั่วหนึ่งคน ถึงตายไปแล้ว แต่วีกรรมที่เขาทำไม่ดี ก็ยังคงอยู่

7) อา่ลุ่ม เต๊วมี จ่อแซ่แอ๊ ขอ่ล้า่งเต๊วมี แฉญ่อแอ๊.

รูปร่าง ไม่ดี นิสัย คอไม่ดี โรคผิวหนัง

อา่ลุ่ม มามีอี่ก้า อา่แซ่ พ้าเต๊วเออ ขอ่ล้า่ง เต๊วมี แฉญ่อ พ้าน้าเออ.

หน้าตา ก็ไม่ดี นิสัย ก็ไม่ดี คอ ไม่ดี ยังเป็นโรคผิวหนัง อีก

ความหมายโดยรวม : หน้าตาไม่ดี แล้วยังทำตัวไม่ดี หรือมีนิสัยไม่ดีอีก

8) บาลู ชุ่มท้างสำชะ มอพี อ่าช่อ อ่าจ๊ะ.

ช่างตีเหล็ก ใคร ๆ หมอผี คนอื่น ใช้

อ่าช่อเออ มย่อแซ่ แซ่ตุ๋.

คนอื่น เป็นที่ใช้ ของ

ความหมายโดยรวม : จะเป็นช่างตีเหล็ก หรือหมอผี ใครใช้ให้ทำอะไรก็ต้องทำ

9) บือฉ่างช่างล่าง เพ่วเออฮ้ายะ สำญี จือจือ เพ่วเออ ยอชะอุมญี่.

ป่า ทรัพยากร ล้าค่าคือดอกไม้ หมูคน ล้าค่า ชื่อเสียง

บือฉ่างช่างล่างอ่า ฮ้ายะป่าตานเพ่วเออ จือฮ่าอ่า จือมย้างยอมือโตะเออ ป่าตาน

ทรัพยากรป่า มีค่าเพราะดอกไม้ คน ชื่อเสียงดังาม เพราะ

เพ่วเออ.

ล้าค่า

ความหมายโดยรวม : ทรัพยากรป่ามีค่าเพราะดอกไม้ คนมีค่าเพราะชื่อเสียงอันดังาม

10) แจ๊ะและ ฎอโอะ อ่าญี ช่อญว ฅาณี่ อ่ามา.

คำล้อเล่น ค่าเสียหาย น่อง ขว้างไม้ ตาย ต้นเหตุ

แจ๊ะและ ขาเออมี่แน ฎอโอะ เล็ญาแม. ต้าช่อ ญวเออมี่แน ฅาอ้าง ฅี่ล้าญาแม.

คำล้อเล่น เพราะพูด ค่าเสียหาย อาจได้ ไม้ เพราะขว้าง อาจถึง ตายได้

ความหมายโดยรวม : อย่าพูดเล่นไปเรื่อย เพราะอาจจะโดนค่าปรับ หรือทำให้เกิดความเสียหายได้

11) จีบู๋ แม่่มาง โจ๊ะ จีมา แม่่มาง โจ๊ะ แอ็.

แพะตัวผู้ เครา มี แพะตัวเมีย เครา มี เหมือนกัน

ชีญาเออ เตอฮ้าง มาทำนึ แ่งเออ.

รู้ ผู้ ไม่เว้น พุด

ความหมายโดยรวม : พุดจาไม่ไ้หน้าผู้รู้ (คนพุดไปเรื่อย ไม่ไ้หน้าผู้รู้)

12) ต่อกือ สำแม ต่ญา สำค้าง.

ถ้อยคำ สอนลูก เก่งจำ เด็กฉลาด

ต่อกือ พอ แม่เออสำ ต่ญา พอสำน้ำ ก้างแม.

ถ้อยคำ ทาง สอนลูก เก่งคำ ทางถ้ำมา ก็ฉลาด

ความหมายโดยรวม : เด็กที่เชื่อฟังคำสอนของพ่อแม่ ถ้าโตขึ้นก็จะเป็นเด็กฉลาด

อาจกล่าวสรุปได้ว่าสำนวนสุภาษิตของชาวอาข่า แฝงไปด้วยคำสอน มีลักษณะการเปรียบเทียบหรือเปรียบเปรย ระหว่างคุณธรรม ความดี กับสัตว์ที่อยู่ตามธรรมชาติ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคำสอนของคนอาข่า มุ่งเน้นให้ยึดมั่นในการทำ ความดี เช่น การเป็นคนกตัญญู ไม่ลืมบุญคุณคน เชื่อฟังคำสอนของพ่อแม่ การอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ละโมภโลภมาก นอกจากนี้ลักษณะภาษา มีคำสัมผัส คล้องจอง ทำให้มีความไพเราะ รวมทั้งคำศัพท์ที่ใช้ในสำนวนสุภาษิต ยังมีความแตกต่างไปจากคำศัพท์ที่ใช้สื่อสารในชีวิตประจำวัน จึงทำให้เด็กเยาวชน คนรุ่นใหม่ ไม่รู้จักสำนวน สุภาษิตของชาวอาข่า ฟังแล้วไม่เข้าใจ ดังนั้นการบันทึกเรื่องสุภาษิต หรือคำสอนต่าง ๆ เหล่านี้ พร้อมกับ การพยายามถ่ายทอดให้คนรุ่นใหม่ถือว่ามี ความจำเป็น เพื่อให้เด็กและเยาวชนรุ่นใหม่รู้จักคำสอนและมองเห็นคุณค่าของการทำความดี

7. ประวัติศาสตร์หมู่บ้านแม่สะแลป

ทีมวิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ และบันทึกเสียง จากนายอาจา แวยื่อ ผู้สูงอายุที่อยู่ในหมู่บ้านแม่สะแลปรุ่นแรก ๆ จากนั้นนำมาถอดความและบันทึกเป็นภาษาอาข่า อักษรไทย พร้อมกับความหมาย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ง่าเออ ซอม้างน้า อ้าจ่า เข่วยื่อ กล้วยี่เล จ้าน้า มาเม่ออ้าง แดะเลเล่ เจตุ้มเม่อเออล่าตา จ้าลาซ่า แล้ชู้ก้า แดะเลเล่. ญี่เซ่โอะเขาะล้าร้า มีสำ เม่อมา สำแยะฆ่า จื่อเลเล่ อ่าล้งฆ่า อ่าบูชู้ฆ่าแล้. อ่าญ้ม อ่า ลีญี่ฆ่า อ่าบูญี่ฆ่า แล้ล้าแดะอา. เข่วก้าจื่อแง อ้าดูฮื่อแนแซ่ย้า ขาชาแอ้ จื่อแดะอา. ชุ่มเซ่โอะโอะบยางล้าร้า พยื่อชาเลม่า.

จื่อละเออเขาะ มย้างล้าเออมีแน อุ้มจ่าเขาะดื้อฮ้าเขาะมาจะมีแน เจตุ้มเม่อล้าโอะ ขาย้าอ่าซ่า แล้ชู้ก้า พอชาเลม่า. จ้าลาซ่าแน ขาย้าอ่าซ่าอ้าง พยื่อชาเลเออ เซ้นางซางเล่. เฮอก้าพยื่อชาเลเขาะ อ้าดูฮื่อแน แซ่ย้าขาชาจื่อมา ยาฟีย้าอ้าจี้แล้ ต่าโน้ดาฮ้า ล่อมี้อเขาะ เทอนานะแอ้ มาที้มีแน เข่วก้าแยะโอะจื่อเล. เข่วน้า ทาเม่ออ้าง จื่ออ้างเลม่า จื่อแบแบเล เออพูร้า แมซ้าซ่าอ้าง จื่อเลเล่ ขาย้าอ่าซ่าอ้างแน. แมซ้าซ่าอ้าง เออเออ เอ่นางซางเล่. เข่วแงอ่า จ้าเอ่วเซ่จ้า โอะ บยางล้าฆ่า เข่วก้าพยื่อชาเลแงเขาะ อ้าดูฮื่อแนแซ่ย้า ยาฟีย้าแล้ อุ้มอุ้ม จื่อมา ทาเม่อเขาะนี้ ต่าโน้ดาฮ้า เทอนานะแอ้ มาแอ้ล้าเออมีแน. มีฆ่าก้อจื่อมีแน อาเท่จื่อแบแบเล เต่อแน มีฆ่าอุ้มเกอะฮื่อ อุ้มจ่าเขาะดื้อ มายามีแน เข่วก้า เอ่วโอะต่าฮ้า มาจื่ออ่า. เทอมีแน อุ้มจ่า เขาะดื้อจะก้า จื่ออี้มาแล้ ซางฆ่า ซางซางแอ้ ซางน้า ง่าเซ่โอะ บยางแง แมแซแลฆ่าพูอ้าง จื่อเลม่า. อู้อี้เออ ซ่าซื่อเจ่อ ง่าเสาะ จื่อแดะอา ง้าจื่อเลแง.

เฮอก้าจื่อเออ ซื่อฮ้าเขาะ อ้าดูฮื่อแนแซ่ย้า ขาชาแอ้ จื่อแดะอา. มาม้ามี่ พ้อเลเออน้า โต๊ะชู้ฮื่อแน มาแอ้ ญื่อเคอแซแซฮื่อ มย่อ ตะฮื่อ ตะฮื่อแอ้แยะล้า ซะล้าแล้ อุ้มจ่าเขาะดื้อเขาะมาจะมีแน อ่าซ่อทื่อโป ที่ เสาะ ญี่ เสาะ แล้ พ้อชาเลเออมีแน อ้าซ่ออ้าง ซางแทเออเลมา. จื่อตุ้จื่อสำ อุ้มจ่า เขาะดื้อฮ้า ฮื่อนี้ จะก้างมีแน แมแซแลฆ่าอ้าง จื่อเลม่า. อุ้มจ่าเขาะดื้อเออฮ้า อ่าโอะโละแอ้ เซ่ง่าแล้แอ้น้า มีฆ่ายอฮื่องาล่า อุ้ม ล่างญางาล่าแล้ ฮื่อฮื่อแนแซ่เออมา อ้าดูฮื่อแน แซ่ย้า น้า อ่าญื่อ มอเน่ ยาจี้แล้ ชูฮื่อ จื่อฮื่อมา.

จ้าอ่าซ่อเออ แมฮู้จื่อแบแบเลเออมีแน อ่าซ่ายอี่ จื่อเลน้า เฮอก้า จื่อเลญาแมล่าแล้ ง่าอ้าง อ่าเท่ น้าฮ้า ล้าเออแม พูเอ่อ อ่ายี่ โละแอ้ เกอะฮื่อ จื่อเออมา. เข่วที่แฮ่น้า ญี่เซ่เยาะ แงนี้ จื่อล่าง เลเออแม ย่ากู่ ย่าเต่อเขาะ เม่ออ้างล่อมี้อ กุจาเขาะ มาม้าง จ่าอ้อ่า ซาต้าล่อมี้อ สุ่มเออ ยอเซแอ้ มาโล้มีแน โล้ล้าเออ เขาะนี้ อ่าเซ่ล่อมี้อ ยาจี้ล่อมี้อ อ่างฮื่อแน สุ่มเออมา เข่วแง มูซอมย้าง แล้เขาะมาบอเออ มีแน ลือเกอะ ต่อ แพ จะเออ ซอมย้าง ฮู้ฮื่อแน ชู้เออมา อ่าญี่ยมจ้า แยะเซ่โอะโอะ บยางล้าเออมา.

ผมชื่อนาย อ่าจ่า เว่ยอ ปัจจุบันอายุ 86 ปี ผมเกิดที่ประเทศพม่า ทางตอนเหนือของเมืองเชียงตุง หมู่บ้านจะลาอ่าซ่า ผมแต่งงานตอนอายุ 20 ปี มีลูกทั้งหมด 8 คน ผู้ชาย 5 คน ผู้หญิง 3 คน ปัจจุบันเหลือลูกชาย 2 คน ลูกสาว 2 คน

ตอนอยู่ที่ประเทศพม่า ผมมีอาชีพหลักคือ ทำไร่ข้าวโพดและไร่ข้าว ผมอยู่ที่ประเทศพม่าจนอายุ 36 ปี แต่ที่ประเทศพม่ามีที่ดินทำกินจำกัด ประกอบกับความไม่สงบในประเทศพม่า จึงตัดสินใจออกเดินทางเพื่อหาที่ทำกิน แหล่งใหม่ โดยได้เดินทางอพยพมาทางใต้ของเมืองเชียงตุง มาอยู่ที่หมู่บ้านคยาอ่าซ่า โดยใช้เวลาในการเดินทาง

จากบ้านจะล่าอาฆ่าถึงบ้านค้าย่าอาฆ่าประมาณ 10 วัน ประกอบอาชีพทำไร่ข้าวโพด และไร่ข้าวบ้าง และมีไร่ผืนอีกด้วย เนื่องจากในสมัยนั้นยังไม่มีการบังคับห้ามปลูกฝิ่น และได้อาศัยอยู่ที่บ้านค้าย่าอาฆ่าเป็นเวลา 8 ปี

หลังจากนั้นได้ย้ายเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ที่แรกคือ บ้านหัวแม่คำ ใช้เวลาเดินทางจากบ้าน ค้าย่าอาฆ่าถึงบ้านหัวแม่คำ ประมาณ 4 วัน ตอนนั้นผมอายุ 45 ปี ยังคงมีอาชีพปลูกไร่ข้าวโพด ไร่ข้าว และไร่ผืนเหมือนเดิม แต่เนื่องจากที่ทำกินในบ้านหัวแม่คำมีสภาพเป็นเนินเขา และเป็นเขตชายแดน จึงไม่ค่อยมีแหล่งที่ทำมาหากินมาก ประกอบกับคนที่เข้ามาอยู่ในหมู่บ้านก่อนหน้านี้ ได้มีการจับจองที่ทำกินไว้หมดแล้ว ผมจึงอาศัยอยู่ที่นั่นได้เป็นเวลาเพียง 4 ปี และตัดสินใจออกเดินทางหาที่ทำกินใหม่ จนกระทั่งเดินทางถึงหมู่บ้านแม่สะแลบ ซึ่งมีคนอาศัยอยู่ก่อนแล้วเพียง 5 หลังคาเรือน เป็นชาวอาฆ่า เผ่าอูล้ออาฆ่า มีอาชีพทำไร่ข้าวโพด ไร่ข้าว ตอนนั้นยังไม่มีชื่อหมู่บ้านจึงมีการเรียกชื่อหมู่บ้านจากชื่อแม่น้ำหรือลำห้วยที่ไหลผ่าน

สาเหตุที่เลือกอยู่ที่บ้านแม่สะแลบ เพราะยังมีที่ดินว่างเปล่า และยังไม่มีมีการจับจอง ประกอบกับสามารถเลือกสถานที่สร้างบ้านได้ตามใจชอบ ส่วนการเลือกที่ทำกินก็จะดูจากพื้นที่ที่มีความกว้างติดกับภูเขา และสามารถขยายพื้นที่ได้ ส่วนใหญ่จะปลูกข้าวและข้าวโพด โดยจะพกเมล็ดข้าวไปทุกที่ที่ไปหรือซื้อเมล็ดข้าวจากคนอื่นบ้าง

ผมเป็นคนแรก ๆ ที่มาตั้งรกรากอยู่ที่บ้านแม่สะแลบ และภายหลังก็มีคนอพยพตามมาเพิ่มอีกประมาณ 20 กว่าหลังคาเรือน เนื่องจากผมมาอยู่เป็นคนแรก ๆ เหมือนเป็นผู้นำหมู่บ้าน ถ้าหากมีใครย้ายมาอยู่ใหม่ ก็จะถามหรือขออนุญาตจากผมก่อน

คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่มักจะเลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ แบบปล่อยให้หากินเอง พอถึงเวลากินข้าวก็จะกลับมาเอง และจะปลูกข้าวโพดไว้เพื่อเป็นอาหารสัตว์เลี้ยง ไม่ได้ไปทำงานรับจ้างที่อื่น เนื่องจากไม่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้เงินมาก แต่จะทำไร่ ทำสวน เพื่อเป็นอาหารสำหรับกินเอง และเป็นอาหารของสัตว์เลี้ยง ถ้าหากมีความจำเป็นที่จะต้องใช้เงิน ก็จะนำสัตว์เลี้ยงไปขาย เพื่อนำเงินมาใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็น

อาจกล่าวสรุปได้ว่ากลุ่มชาวอาฆ่าที่หมู่บ้านแม่สะแลบ ตั้งเดิมเป็นชาวอาฆ่าที่อพยพมาจากประเทศพม่า แล้วได้ย้ายมาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย เนื่องจากภัยสงครามและไม่มีที่ดินทำกินในประเทศพม่า โดยอพยพมาจากเมืองเชียงตุง ร่นเข้ามาในจังหวัดเชียงราย ประเทศไทย สอดคล้องกับงานของ ปันตดา บุญสาระนัยและหมี่ยุ่ม เขมมือ (2547) นอกจากนี้ชาวอาฆ่า บ้านแม่สะแลบ ส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์ ทำให้พิธีกรรมดั้งเดิมบางอย่างได้หายไป รวมไปถึงลักษณะการตั้งหมู่บ้าน มีถนนสายหลักผ่านกลางหมู่บ้าน ทำให้มีความเจริญเข้ามาในหมู่บ้าน ประกอบกับชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพปลูกข้าว และปลูกลิ้นจี่ ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจ สามารถสร้างรายได้ เลี้ยงชีพตลอดจนกระแสโลกาภิวัตน์ ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ภาษาและวัฒนธรรมของชาวอาฆ่าถดถอยลงเรื่อย ๆ

8. หนังสือ “รวบรวมคำศัพท์ นิทาน ประวัติศาสตร์ของชาวอ่าข่า บ้านแม่สะแลบ”

หลังจากที่ทีมวิจัยได้บันทึกข้อมูล รวบรวมคำศัพท์ นิทาน สุภาษิต คำพังเพย รวมทั้งประวัติศาสตร์ของชาวอ่าข่า โดยใช้ระบบเขียนภาษาอ่าข่า อักษรไทย เป็นเครื่องมือในการบันทึกตามกระบวนการทำงานในรูปแบบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทีมวิจัยได้รวบรวมองค์ความรู้เหล่านี้ไว้ในหนังสือ “รวบรวมคำศัพท์ นิทาน ประวัติศาสตร์ของชาวอ่าข่า บ้านแม่สะแลบ” โดยในหนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาประกอบไปด้วย

- 1) ระบบเขียนภาษาอ่าข่า
- 2) คำศัพท์ภาษาอ่าข่า
- 3) คำสนทนาภาษาอ่าข่า
- 4) นิทานอ่าข่า
- 5) สำนวน สุภาษิตของชาวอ่าข่า
- 6) ประวัติศาสตร์หมู่บ้านแม่สะแลบ

ทั้งนี้คณะนักวิจัยท้องถิ่น เป็นผู้รวบรวมข้อมูลและบันทึกข้อมูลภาษาอ่าข่า และความหมายภาษาไทยทั้งหมด ร่วมกับทีมพี่เลี้ยง และ ศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษา – วัฒนธรรมในภาวะวิกฤต สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย มหาวิทยาลัยมหิดล ได้ร่วมกัน ออกแบบรูปเล่ม ตรวจทาน และแก้ไข เพื่อตีพิมพ์และเผยแพร่เป็นประโยชน์ต่อชาวอ่าข่าและผู้สนใจต่อไป

บทที่ 5

สรุปและวิเคราะห์ผลการดำเนินงาน

1. สรุปผลการดำเนินงาน

ชุมชนในหมู่บ้านแม่สะแลบ ต.แม่สะลองใน อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย เป็นชาวอาข่าโลมิ อพยพย้ายมาจากประเทศพม่า ปัจจุบันมีประชากรประมาณ 700 คน 123 หลังคาเรือน ส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์ ประกอบอาชีพทำไร่ เช่น ปลูกข้าว ปลูกชา ปลูกข้าวโพด ปลูกลิ้นจี่ เป็นต้น

สถานการณ์การใช้ภาษาของชาวอาข่า บ้านแม่สะแลบ พบว่า เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่พูดภาษาอาข่าปนกับภาษาไทย ทั้งนี้เนื่องมาจากการพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจในประเทศไทย ที่ทำให้ชาวอาข่ามีการติดต่อสื่อสาร ค้าขายกับคนภายนอก ประกอบกับการดำเนินนโยบายด้านการศึกษา ทำให้เป็นการเพิ่มโอกาสให้ชาวอาข่าใช้ภาษาไทยมากขึ้น ตลอดจนกระแสโลกาภิวัตน์ที่เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว รวมทั้งเด็กและเยาวชนชาวอาข่า บ้านแม่สะแลบ ส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง และนิยมออกไปหางานทำภายนอกหมู่บ้าน ตามโรงงานอุตสาหกรรมในเขตกรุงเทพฯ ฯ และปริมณฑล อีกส่วนหนึ่งก็ออกไปขายแรงงานในต่างประเทศ ทำให้เกิดภาวะขาดแคลนแรงงานในหมู่บ้าน เยาวชนและวัยแรงงานทำการเกษตรไม่เป็น ตลอดจนทำให้ขาดการสืบทอดทางภาษาและวัฒนธรรมของชาวอาข่าภายในหมู่บ้าน รวมถึงการแสดงออกถึงความเป็นอาข่าก็ลดน้อยลงตามไปด้วย

อย่างไรก็ตามแม้ว่าชาวอาข่า บ้านแม่สะแลบส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาคริสต์ ส่งผลทำให้ประเพณี ความเชื่อ และวัฒนธรรมดั้งเดิมบางอย่างสูญหายไป แต่ความเป็นตัวตน และโลกทัศน์ของชาวอาข่า ยังคงแฝงอยู่ในประวัติศาสตร์ ตลอดจนคำสอน ผ่านคำสุภาษิต สำนวนของชาวอาข่า ที่เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ไม่เคยได้ยิน และไม่เข้าใจ รวมไปถึงองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอาข่าที่วันจะสูญหายไปทุกที ชุมชนชาวอาข่า บ้านแม่สะแลบ จึงรวมกลุ่มกันเพื่อขอเสนอโครงการ **“ฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านประวัติศาสตร์และคำสอนของชาวอาข่า”** โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ของชาวอาข่า ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองเพื่อให้คนในชุมชน เด็ก และเยาวชน เกิดความตระหนัก รักและภูมิใจในความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง และสามารถเป็นแรงพลังในการพัฒนาชุมชนของตนเองให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน

จากการดำเนินงานโครงการวิจัยดังกล่าว สามารถสรุปผลการดำเนินงานวิจัยได้ดังนี้

1.1 กระบวนการในการดำเนินงานวิจัย

กระบวนการในการดำเนินงานวิจัย ทีมวิจัยได้มุ่งเน้นกระบวนการทำวิจัยตามแนวคิดของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น กล่าวคือ มุ่งเน้นให้ชุมชนและเยาวชนมีส่วนร่วม และสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ทีมวิจัยมีลักษณะการดำเนินงาน สามารถแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะได้แก่

1) การสร้างเครื่องมือบันทึกภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นภาษาอ่าข่า โดยใช้อักษรไทย รวมทั้งได้เชื่อมโยงเข้ากับอักษรโรมันที่ชาวอ่าข่าส่วนใหญ่นิยมใช้ ผ่านการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนเจ้าของภาษา หรือนักวิจัยท้องถิ่นชาวอ่าข่า ร่วมกับนักภาษาศาสตร์ และผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาษาอ่าข่า

2) กระบวนการรวบรวมและบันทึกข้อมูล เป็นกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลในด้านต่าง ๆ พร้อมกับใช้เครื่องมือระบบเขียนภาษาอ่าข่า อักษรไทย ในการบันทึกข้อมูล ตั้งแต่ระดับคำศัพท์ ระดับประโยค บทสนทนา นิทาน สำนวน สุภาษิต ตลอดจนประวัติหมู่บ้านแม่สะแลบ นอกจากนี้ผู้ที่ทำหน้าที่เก็บรวบรวมข้อมูล และบันทึกข้อมูลส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเด็กและเยาวชน โดยมีกลุ่มผู้สูงอายุ หรือปราชญ์ชุมชนเป็นผู้ให้ข้อมูล

3) กระบวนการตรวจสอบข้อมูล และจัดทำหนังสือเล่มเล็ก โดยทีมวิจัยจะเป็นผู้เรียบเรียงและตรวจสอบข้อมูล พร้อมกับแก้ไขความถูกต้อง รวมทั้งยังได้จัดทำหนังสือขนาดเล็กชื่อว่า หนังสือ “รวบรวมคำศัพท์ นิทาน ประวัติศาสตร์ของชาวอ่าข่า บ้านแม่สะแลบ” ประกอบไปด้วยระบบเขียนภาษาอ่าข่า อักษรไทย เชื่อมโยงกับอักษรโรมัน ประโยคฝึกอ่านอย่างง่าย หมวดคำศัพท์ บทสนทนา นิทาน สำนวน สุภาษิต และประวัติศาสตร์หมู่บ้านแม่สะแลบ เป็นต้น ทั้งนี้ในกระบวนการจัดทำรูปเล่ม ได้มีทีมพี่เลี้ยง และศูนย์ศึกษา และฟื้นฟูภาษา - วัฒนธรรมในภาวะวิกฤต เป็นผู้ดำเนินการในการออกแบบและจัดทำรูปเล่มเพื่อเผยแพร่ให้กับคนในชุมชน และผู้ที่สนใจต่อไป

1.2 ผลผลิต (output) จากการดำเนินงานวิจัย

จากกระบวนการทำงานวิจัยดังกล่าว ทำให้ทีมวิจัยได้ผลผลิต (output) ในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่

1) ระบบเขียนภาษาอ่าข่า อักษรไทย และเชื่อมโยงสู่อักษรโรมัน ประกอบด้วย พยัญชนะต้น 26 ตัว สระ 22 ตัว เสียงวรรณยุกต์ 3 เสียง และอักษรควบกล้ำ 4 ตัว

2) ประโยคฝึกอ่านอย่างง่าย โดยใช้คำในพยัญชนะต้นในการแต่งประโยค ประกอบด้วยระบบเขียนภาษาอ่าข่า อักษรไทย และอักษรโรมัน พร้อมทั้งความหมาย จำนวน 26 ประโยค

3) หมวดคำศัพท์ จำนวน 9 หมวด ได้แก่ หมวดเครื่องใช้, หมวดผลไม้, หมวดอวัยวะ, หมวดเครือญาติ, หมวดวัน เวลา, หมวดสี, หมวดสัตว์, หมวดตัวเลข และหมวดพืช ผัก

4) บทสนทนาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ประกอบด้วย บทสนทนาภาษาอ่าข่า ความหมายคำต่อคำ และความหมายโดยรวม ซึ่งการบันทึกบทสนทนานี้ทำให้ได้เห็นรูปแบบการใช้ไวยากรณ์ของภาษาอ่าข่าที่แตกต่างจากไวยากรณ์ภาษาไทย

5) นิทานอ่าข่า ประกอบด้วยภาษาอ่าข่า อักษรไทย ความหมาย และภาพประกอบ จำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ ชี้อ่า อาเจี เอ้ว (แก้งร้องทำไม), อาญี ก็ขอ อาโด ยอก้าง (น้องชายซื้อก็ชอกกับพี่ชายฉลาด), ฌื่อเดอฮ่า (ขวานทอง) และ ฮาล่า ฮือเออ ฟ่าบ้อมา (เรื่องเสื่อกับคางคก)

6) สำนวน สุภาษิต ของชาวอ่าข่า จำนวน 12 สำนวน ประกอบด้วยภาษาอ่าข่า อักษรไทย ความหมายคำต่อคำ และความหมายโดยรวม

7) ประวัติศาสตร์หมู่บ้านแม่สะแลบ โดยได้ข้อมูลมาจากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนที่มาตั้งบ้านเรือน อยู่ในหมู่บ้านแม่สะแลบเป็นรุ่นแรก ๆ ซึ่งได้มีการบันทึกภาพวิดีโอ จดบันทึกเป็นภาษาอ่าข่า อักษรไทย และแปลความหมาย

8) หนังสือเรื่อง “รวบรวมคำศัพท์ นิทาน ประวัติศาสตร์ของชาวอ่าข่า บ้านแม่สะแลบ” ซึ่งเป็นหนังสือที่รวบรวมผลงานของการทำงานวิจัยในโครงการ “ฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านประวัติศาสตร์และคำสอนของชาวอ่าข่า” ภายในเล่มประกอบด้วยเนื้อหาต่าง ๆ เช่น ระบบเขียนภาษาอ่าข่า อักษรไทย, คำศัพท์, บทสนทนา, นิทาน, สำนวน สุภาษิต และประวัติศาสตร์หมู่บ้านแม่สะแลบ เป็นต้น

1.3 ผลลัพธ์ (outcome) จากการดำเนินงานวิจัย

ผลลัพธ์ (outcome) ของการดำเนินงานโครงการที่สำคัญได้แก่

- 1) ทำให้มีกลุ่มเยาวชนชาวอ่าข่าที่สามารถทำงานฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ โดยใช้ระบบเขียนภาษาอ่าข่า อักษรไทยเป็นเครื่องมือในการบันทึกภาษา
- 2) ทำให้เด็กรุ่นใหม่สามารถพูดภาษาอ่าข่าได้ถูกต้อง และชัดเจนมากขึ้น เนื่องจากมีระบบเขียนภาษาอ่าข่า อักษรไทย ทำให้เด็กรุ่นใหม่สามารถอ่านและเรียนรู้คำที่ถูกต้องได้อย่างชัดเจน
- 3) ทำให้ทีมวิจัย โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน ได้รู้คำศัพท์ที่ปัจจุบันไม่ได้ใช้ในชีวิตประจำวันแล้ว เช่น คำว่า ชิวลื้อ แปลว่า ขลุ่ย ซึ่งคำนี้ได้ปรากฏในชาртพยัญชนะต้น เป็นต้น
- 4) ทำให้ทีมวิจัย โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน ได้เรียนรู้สำนวน สุภาษิต และนิทานของชาวอ่าข่า ที่ปัจจุบันไม่มีใครได้เล่าให้ฟังแล้ว

1.4 ปัจจัยที่ทำให้การดำเนินงานวิจัยประสบผลสำเร็จ

จากการดำเนินงานในโครงการ ได้พบปัจจัยที่ทำให้การดำเนินงานเกิดผลสำเร็จ ดังนี้

- 1) การทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนเจ้าของภาษา และนักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ โดยได้มีการติดตามการทำงานในพื้นที่ ทำให้ได้ระบบเขียนภาษาอ่าข่า อักษรไทย ที่ชุมชนเจ้าของภาษาสามารถนำไปใช้บันทึกข้อมูลได้ รวมทั้งยังมีกระบวนการที่ทำให้เจ้าของภาษาสามารถใช้ระบบเขียนภาษาอ่าข่า อักษรไทยได้อย่างมั่นใจ
- 2) การมีผู้นำชุมชนเห็นความสำคัญของการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอ่าข่า กล่าวคือ หัวหน้าโครงการมีตำแหน่งเป็นพ่อหลวง หรือผู้ใหญ่บ้านในชุมชนบ้านแม่สะแลบ ซึ่งสามารถทำหน้าที่ประสานงาน หรือรวมกลุ่มเยาวชนชาวอ่าข่า รวมทั้งปราชญ์ชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานโครงการดังกล่าว
- 3) การมีผู้นำกลุ่มเยาวชนที่สนใจ และมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าทีมวิจัยส่วนใหญ่จะมีอาชีพหลักทางด้านการเกษตรกรรม เช่น ปลูกชา ปลูกลิ้นจี่ แต่ผู้นำกลุ่มเยาวชนก็ยังสามารถสละเวลา เข้าร่วมทำงานฟื้นฟูภาษา ประกอบกับมีความรู้ทางด้านการอ่าน - เขียนภาษาไทยเป็นอย่างดี จึงสามารถเรียนรู้

และใช้ระบบเขียนภาษาอ่าซ่า อักษรไทยได้ นอกจากนี้ยังเป็นผู้ดำเนินการชักชวนกลุ่มเยาวชนรุ่นเด็ก ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การวาดรูป การฝึกเขียน เป็นต้น

2. วิเคราะห์ผลการดำเนินงาน

การดำเนินงานโครงการ “ฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านประวัติศาสตร์และคำสอนของชาวอ่าซ่า” ได้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ 3 ประการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ได้สร้างเครื่องมือบันทึกภาษา องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอ่าซ่า อย่างเป็นระบบ โดยผ่านกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างทีมวิจัยชาวอ่าซ่า ซึ่งเป็นชุมชนเจ้าของภาษา ร่วมกับนักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ จากศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษา - วัฒนธรรมในภาวะวิกฤต สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย มหาวิทยาลัยมหิดล และ นักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาอ่าซ่า จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทำให้ได้ระบบเขียนภาษาอ่าซ่า อักษรไทย และยังสามารถเชื่อมโยงกับอักษรโรมันที่ใช้กันทั่วไปของชาวอ่าซ่าอีกด้วย

จากกระบวนการทำระบบเขียนภาษาอ่าซ่า พบว่า ระบบเสียงภาษาอ่าซ่า มีความแตกต่างจากระบบเสียงภาษาไทย โดยทีมวิจัยชาวอ่าซ่า หรือชุมชนเจ้าของภาษาได้มีส่วนร่วมในการเลือกใช้อักษรไทยที่มีเสียงแตกต่างจากภาษาไทย สอดคล้องกับงานเขียนของปนัดดา บุญยสาระนัย (2560 : 38 – 61) ดังรายละเอียดดังนี้

1) เสียงพยัญชนะต้นบางเสียงในภาษาอ่าซ่า ไม่มีในภาษาไทย ได้แก่ เสียง g, ɣ, ʒ, ts, ʃ, z, ɲ, dz โดยทีมวิจัยชาวอ่าซ่าได้เลือกอักษรไทยแทนเสียงที่เขียนแล้วมีความใกล้เคียงกับการออกเสียงจริงมากที่สุด ดังนี้ ก แทนเสียง g, ข แทนเสียง ɣ, จ แทนเสียง ʒ, ฉ แทนเสียง ts, ฌ แทนเสียง ʃ, ซ แทนเสียง z, ญ แทนเสียง ɲ, ฌ แทนเสียง dz ส่วนเสียง p, t, k เป็นเสียงภาษาอ่าซ่าที่เกิดกับเสียงวรรณยุกต์บิ๊บหนักเท่านั้น ทีมวิจัยชาวอ่าซ่าได้เลือกใช้อักษรไทย ป, ต, ก แทนเสียงทั้งสามเสียงนี้

2) ระบบเสียงสระของภาษาอ่าซ่า เป็นเสียงสระเดี่ยวทั้งหมด ไม่มีเสียงสระประสม และไม่มีการแยกเสียงสระสั้นและสระยาวเช่นเสียงสระในภาษาไทย แต่เนื่องจากคำที่เกิดร่วมกับเสียงวรรณยุกต์บิ๊บหนัก จะทำให้การออกเสียงภาษาอ่าซ่าคล้ายกับการออกเสียงสระสั้นในภาษาไทย ชุมชนเจ้าของภาษาจึงได้เลือกรูปสระเสียงสั้นในภาษาไทยมาใช้แทนเสียงของคำที่มีเสียงวรรณยุกต์บิ๊บหนัก ดังนั้นระบบเขียนภาษาอ่าซ่า อักษรไทย จึงมีการใช้รูปสระเสียงสั้น ซึ่งเป็นผลจากเสียงวรรณยุกต์บิ๊บหนัก แต่ไม่ได้ทำให้เกิดความหมายที่แตกต่างกัน เช่นการใช้สระเสียงยาวและเสียงสั้นเช่นในภาษาไทย เช่น คำว่า โกะ = หก อ่าโงะ = ควาย เป็นต้น

3) เนื่องจากภาษาอ่าซ่าเป็นภาษาที่ไม่มีเสียงพยัญชนะท้ายในการเขียนเสียงสระ y, ø, ā, m ซึ่งไม่มีในภาษาไทย เจ้าของภาษาจึงได้เลือกใช้รูปพยัญชนะบางตัวในภาษาไทยมาใช้ในระบบเขียน เพื่อแสดงการออกเสียงให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น กล่าวคือ เสียงสระ y ใช้ ัว และเสียงสระ ø ใช้ ะว แทนการออกเสียงสระอี และ

สระเอ ที่มีการห่อปากด้วย เสียงสระนาสิก a ใช้ -ง แทนลักษณะเสียงนาสิกของสระ และเสียงสระ m ใช้ -ม แทนการปิดริมฝีปากเพื่อออกเสียงสระที่เป็นพยางค์ ดังนั้นการใช้รูปพยัญชนะ -ว -ง -ม ในระบบเขียนภาษาอ่าชาด้วยอักษรไทย จึงไม่ได้เป็นเสียงพยัญชนะท้าย แต่เป็นการแสดงลักษณะของเสียงสระบางเสียงซึ่งไม่มีในภาษาไทย

4) เสียงวรรณยุกต์ภาษาอ่าชา มี 3 ระดับ คือ เสียงสูงระดับ เสียงกลางระดับ และเสียงต่ำระดับ โดยแยกออกเป็น 2 ชุด คือ ชุดเสียงสูง-กลาง-ต่ำ ที่เป็นเสียงวรรณยุกต์ปกติ และชุดเสียงสูง-กลาง-ต่ำ ที่เป็นเสียงวรรณยุกต์บีบหนัก เจ้าของภาษาได้เลือกใช้รูปวรรณยุกต์เช่นเดียวกับในภาษาไทย กล่าวคือ เสียงสูงระดับ จะใช้รูปวรรณยุกต์ตรี, เสียงกลางระดับ ไม่แสดงรูปวรรณยุกต์เช่นเดียวกับเสียงสามัญในภาษาไทย ส่วนเสียงต่ำระดับ เลือกใช้รูปวรรณยุกต์เอก แต่คำที่มีวรรณยุกต์เสียงบีบหนัก (creaky) จะทำให้มีการออกเสียงคล้ายลักษณะของสระเสียงสั้นในภาษาไทย เจ้าของภาษาจึงเลือกใช้รูปสระเสียงสั้นมาแทนเสียงวรรณยุกต์บีบหนัก ร่วมกับรูปวรรณยุกต์ทั้งสามรูปที่กล่าวมาข้างต้น โดยไม่ได้ยึดตามหลักการออกเสียงของภาษาไทย แต่เป็นการแยกชนิดของเสียงวรรณยุกต์สูง กลาง ต่ำ ที่เป็นเสียงวรรณยุกต์ปกติ และเสียงวรรณยุกต์บีบหนักเท่านั้น

อาจกล่าวสรุปได้ว่า กระบวนการจัดทำระบบเขียนภาษาอ่าชา อักษรไทย ได้มีการจัดทำระหว่างชุมชนเจ้าของภาษา ร่วมกับนักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ โดยชุมชนเจ้าของภาษาได้มีส่วนร่วมในการเลือกตัวอักษรในการใช้ โดยเฉพาะการเลือกตัวอักษรไทยที่เหมาะสมกับเสียงที่มีความแตกต่างจากภาษาไทย นอกจากนี้ยังมีกระบวนการตรวจสอบระบบเขียน อักษรไทย โดยการทดลองใช้ระบบเขียน อักษรไทยในการบันทึกคำศัพท์ และได้มีการปรับปรุงร่วมกับนักภาษาศาสตร์ จนได้ข้อสรุปและมีความเข้าใจร่วมกัน

2) ได้มีการศึกษา รวบรวมและบันทึกองค์ความรู้ด้านนิทาน คำสอน สุภาษิต และประวัติศาสตร์ชาวอ่าชาในหมู่บ้านแม่สะแลบ โดยทีมวิจัยชาวอ่าชา โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน ได้มีกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลที่แตกต่างหลากหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับลักษณะข้อมูลนั้น ๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- การรวบรวมคำศัพท์ ทีมวิจัยได้แบ่งกลุ่มกันเพื่อบันทึกคำศัพท์ตามหมวดหมู่ และมีการตรวจสอบคำศัพท์ร่วมกัน หากคำศัพท์คำไหนที่กลุ่มเยาวชนไม่รู้ หรือไม่มั่นใจในการออกเสียง ก็จะถามกลุ่มผู้ใหญ่ ซึ่งกระบวนการในการจดบันทึกคำศัพท์และตรวจสอบคำศัพท์ร่วมกันนี้ ทำให้กลุ่มเยาวชนอ่าชาได้เรียนรู้การใช้ระบบเขียนภาษาอ่าชา อักษรไทย และมีความมั่นใจในการใช้ระบบเขียนภาษาอ่าชา อักษรไทยมากขึ้น

- การบันทึกนิทานอ่าชา เป็นลักษณะการเชิญผู้รู้ หรือปราชญ์ ผู้สูงอายุ มาเล่านิทานให้ฟัง โดยมีการบันทึกเสียงจากโทรศัพท์มือถือ แล้วนำมาถอดความคำต่อคำ แต่ปรากฏว่าใช้เวลานาน และไม่สามารถทำได้ เนื่องจากฟังยาก และบางครั้งผู้เล่าได้ตัดคำในประโยคออกไป ทำให้ไม่สามารถถอดความเป็นคำต่อคำได้ จึงต้องใช้วิธีการฟัง จับใจความแล้วนำมาเรียบเรียงใหม่ พร้อมกับบันทึกเป็นภาษาอ่าชา อักษรไทย และความหมาย รวมทั้งยังได้ตรวจสอบความถูกต้องร่วมกันอีกด้วย

- การบันทึก สำนวน สุภาษิตอ่าชา เป็นการสอบถามจากผู้รู้ หรือปราชญ์ชุมชน ซึ่งได้บันทึกเป็นภาษาอ่าชา อักษรไทย ความหมายคำต่อคำ และความหมายโดยรวม เนื่องจากสำนวน สุภาษิต มีลักษณะ

การใช้คำที่แตกต่างไปจากการใช้ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งมีการเปรียบเทียบ หรือเปรียบเทียบกับสัตว์ตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นคำสอนที่ตั้งอยู่ในคุณธรรม ความดี มีความกตัญญู ถือเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของชาวอ่าข่า ปัจจุบันแม้ยังมีผู้สูงอายุยังใช้คำสำนวน สุภาษิตเหล่านี้อยู่บ้าง แต่เยาวชนคนรุ่นใหม่ จะไม่เข้าใจถึงคำสอน และความหมายของสำนวนเหล่านี้แล้ว

- การศึกษาประวัติศาสตร์หมู่บ้านแม่สะแลป ผ่านการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนที่มาตั้งบ้านเรือนในหมู่บ้านแม่สะแลปเป็นรุ่นแรก ๆ ซึ่งเป็นผู้ที่อพยพมาจากประเทศพม่า เนื่องจากสถานการณ์ความไม่สงบ พร้อมกับความยากลำบากในการทำมาหากิน แล้วอพยพมาทางเชียงตุง เข้ามาสู่จังหวัดเชียงราย ในประเทศไทย ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับกลุ่มอ่าข่ากลุ่มอื่น ๆ ที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย โดยเฉพาะในเขตภาคเหนือของประเทศไทย

จากการศึกษารวบรวม และบันทึกองค์ความรู้เหล่านี้ ทำให้ทีมวิจัยร่วมกับ ทีมพี่เลี้ยง และศูนย์ศึกษาและพัฒนาพื้นฟูภาษา - วัฒนธรรมในภาวะวิกฤต สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล จัดทำหนังสือเพื่อรวบรวมองค์ความรู้เรื่อง “รวบรวมคำศัพท์ นิทาน ประวัติศาสตร์ของชาวอ่าข่า บ้านแม่สะแลป” โดยใช้ระบบเขียนภาษาอ่าข่า อักษรไทย ซึ่งสามารถเผยแพร่ให้กับคนในชุมชน และผู้ที่สนใจทั่วไป

3) ชุมชนชาวอ่าข่าเกิดความตระหนัก เห็นคุณค่าและความสำคัญของภาษา และความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง จะเห็นได้จากการดำเนินงานวิจัยในโครงการนี้ มีกลุ่มเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทในการวิจัยเป็นอย่างมาก ตั้งแต่การจัดทำระบบเขียนภาษาอ่าข่า อักษรไทย การบันทึกและเก็บรวบรวมข้อมูลของชาวอ่าข่า ตลอดจนตรวจสอบความถูกต้องร่วมกัน จากกระบวนการทำงานวิจัยของกลุ่มเยาวชนดังกล่าว ได้ทำให้กลุ่มเยาวชนชาวอ่าข่า ได้เรียนรู้ด้านคำสอน สำนวน สุภาษิต รวมทั้งนิทานของชาวอ่าข่า ซึ่งเป็นคติสอนใจสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ อาจกล่าวได้ว่า กลุ่มเยาวชนชาวอ่าข่าที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงานโครงการวิจัยนี้ สามารถฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ โดยใช้ระบบเขียนภาษาอ่าข่า อักษรไทย เป็นเครื่องมือในการบันทึกภาษา

3. ปัญหาและอุปสรรค

จากการดำเนินงานวิจัยในโครงการนี้ ได้พบปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานดังนี้

- 1) กลุ่มเยาวชนส่วนใหญ่ ไม่ค่อยมีเวลาทำงานวิจัยร่วมกัน เนื่องจากแต่ละคนมีภารกิจในการเรียนหนังสือนอกชุมชน
- 2) ทีมวิจัยบางคน ไม่สามารถทำงานวิจัยได้อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากติดภารกิจในการประกอบอาชีพ
- 3) ทีมวิจัยบางคน ไม่มีความถนัดในการอ่าน เขียนภาษาไทย หรือไม่มีความรู้ในการใช้อักษรโรมัน ทำให้เป็นอุปสรรคในการบันทึกภาษาอ่าข่า ด้วยอักษรไทย

4. ข้อเสนอแนะ

จากการจัดกิจกรรมเวทีนำเสนอผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ประเด็นการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น : กลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่า กูย กวย และไทดำ ในวันที่ 27 พฤศจิกายน 2561 ที่สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย มหาวิทยาลัยมหิดล จากการนำเสนอผลงานวิจัยของกลุ่มอ่าข่าในเวทีนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ข้อเสนอแนะ ดังนี้

- 1) การฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น จำเป็นต้องมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ควรมีกุุ่มวัยกลางคนเข้าร่วมดำเนินงาน ซึ่งจะทำให้มีพลังในการฟื้นฟูภาษาของตนเองมากยิ่งขึ้น
- 2) ควรมีการนำภาษาท้องถิ่น หรือภาษาอ่าข่าเข้าไปสอนในระบบโรงเรียน ซึ่งจะทำให้เด็ก เยาวชน ได้เรียนรู้ภาษาอ่าข่า ร่วมกับองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอ่าข่ามากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- ได้ซึ่งเขียน และคณะ แปลและเรียบเรียงโดย สหทัยา สิทธิพิเศษ. (2552). *ชาวอาข่าและสภาพการใช้ภาษาอาข่า ใน ตำบลลาววี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย*. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- ปนัดดา บุญยสารนัย และหมื่นยุ่ม เขมมื่อ. (2547). *อาข่า หลากหลายชีวิตจากขุนเขาลู่เมือง*. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปนัดดา บุญยสารนัย. (2546). เรื่อง “ชนเผ่าอาข่า: ภาพลักษณ์ที่ถูกสร้างให้สกปรก ล้าหลังแต่ดึงดูดใจ”. ใน ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (บก.), *อัตลักษณ์ ชชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ* (หน้า 81 – 115). กรุงเทพฯ ฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- _____. (2560). “ชาวอาข่า ภาษา และการสร้างระบบเขียนภาษาอาข่าด้วยอักษรไทย : บ้านแม่สะแลบ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย”. *วารสาร ภาษาและภาษาศาสตร์*. ปีที่ 36 ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2560), หน้า 37 – 61. ภาควิชาภาษาอังกฤษและภาษาศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พอลและอีเลน ลูวิส, (2528). *หกลำชาวดอย*. ศิริวรรณ สุขพานิช แปลและเรียบเรียงโดย ศิริวรรณ สุขพานิช. เชียงใหม่ : หัตถกรรมชาวเขา.
- ไพโรจน์ คงทวีศักดิ์. (2554). *อาข่าในท่าบงการ คำกับความเป็นชาติพันธุ์*. ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์และคณะ. (2547). *แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย*. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- Akha Society for Culture and Art, Kengtung. (1996). *Paper presented to the Second International Hani / Akha Culture Studies Conference, Chiang Mai / Chiang Rai 12 – 18 May, 1996*.
- Geusau, Leo Alting Von. (2000). “Akha Internal History: Marginalization and the Ethnic Alliance System” in *Civility and Savagery: Social identity in Tai States*. Andrew Turton (editor) London: Curzon Press.

ภาคผนวก

ภาพประกอบการดำเนินงานกิจกรรม

กิจกรรมพัฒนาระบบตัวเขียน ทดสอบและทดลองใช้ระบบตัวเขียนภาษาอ่าข่า

กิจกรรมเก็บข้อมูลและบันทึกข้อมูลด้านนิทานกับผู้รู้และปราชญ์ในชุมชน

กิจกรรมเก็บรวบรวมข้อมูล ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอ่าข่า เรื่อง ประวัติศาสตร์ชุมชนชาวอ่าข่าและคำสอน สำนวน สุภาษิตของชาวอ่าข่า

เข้าร่วมงานวันภาษาแม่สากลที่สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

ทีมวิจัยเข้าร่วมเวทีนำเสนอผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ประเด็นการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น : กลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่า กูย กวย และไทดำ ที่สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล